

ARAKS

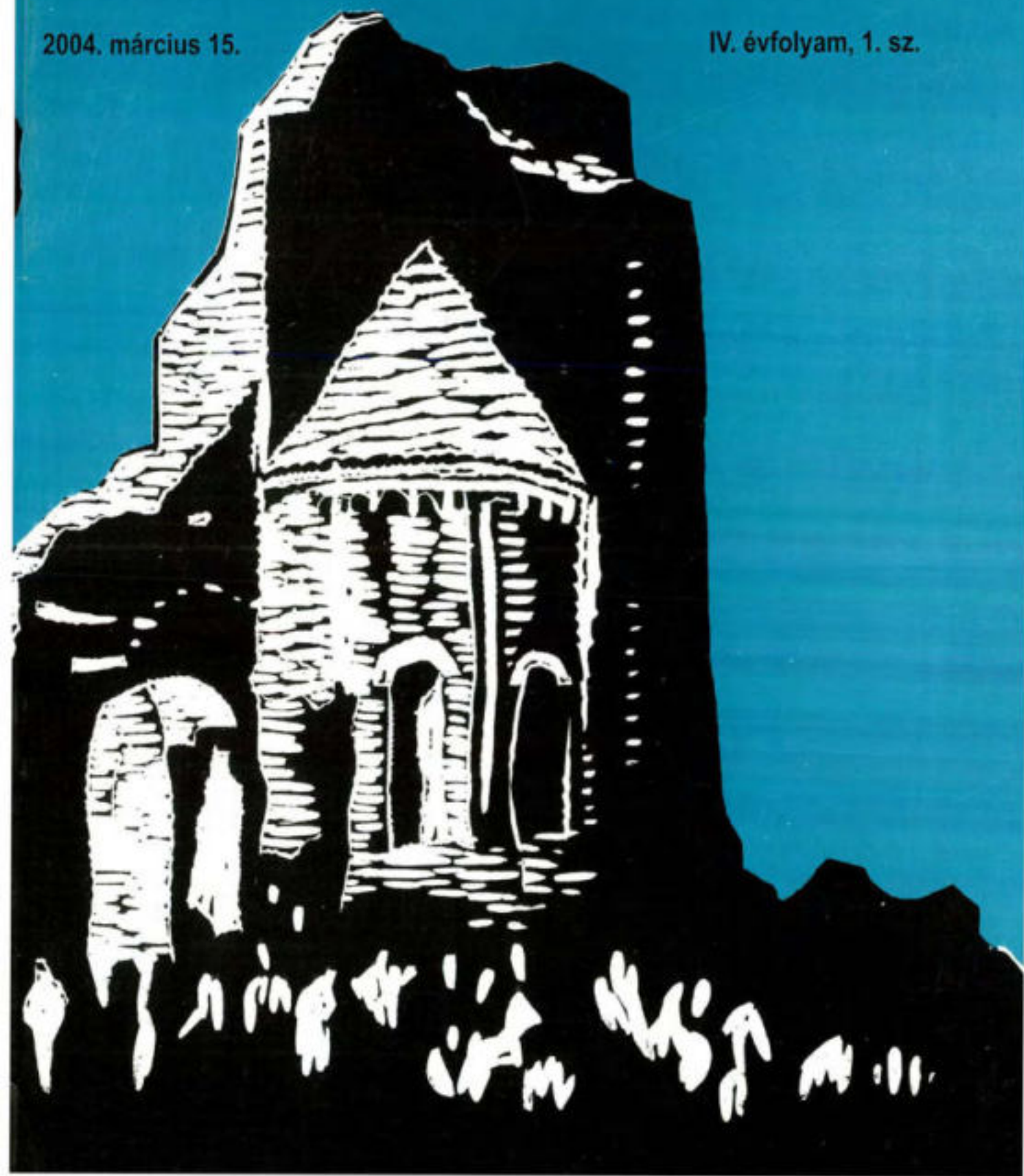

ISSN 1451-1762

A DÉLVIDÉKI MAGYARSÁG KÖZÉLETI FOLYÓIRATA

2004. március 15.

IV. évfolyam, 1. sz.

Átváltozás C-től H-ig

Magyarok vándorlása

301-es parcella

Ima

Munka közben

Zentai csata

ZSÁKI István festőművész

ARAKS

A DÉLVIDÉKI MAGYARSÁG KÖZÉLETI FOLYÓIRATA

2004. március 15.

IV. évfolyam, 1. sz.

TARTALOM

Papp Ferenc: Máért-diktátum	5
Hegedűs Antal: Hol tart ma a zsinati megújítás?	6
Bene Annamária: Tanszéki kontraszelekció	11
Vajdasági értelmiségiek felszólító nyilatkozata a Magyar Tanszék visszaélése kapcsán	13
Vajda Gábor: Egy önálló magyar egyetem nélkül nyugtázzuk beolvadásunkat	14
Nagy Zsuzsa: Anyanyelvem	18
Gubás Jenő: A délvidéki magyarság esélyei	19
Mirics Károly: Porlik, mint a szikla	25
Kovács Frigyes: Ünnepi beszéd helyett	30
Varga Sándor: Versek	32
Domonkos László: A végzet bábjátékosai között	34
Fekete J. József: Karámban – vízummentes-e az irodalom?	36
Bognár Antal: Egy csalódott illuzionista	41
Kovács Nándor: Párhuzamos életképek III.	44
B. Foky István: Hetvenkedő	50
Vicei Károly: Pályá(zatai)m emléke	53
Szloboda János: Már megint a nyugdíjasok?	58
Gubás Jenő: Emléktöredékek a VMSZ történetéből	60
Kerekes József: Három kroki (II.)	65
Bata János: Dicstelen ezred-vég	68
Csorba Béla: A helyi monográfiák készítésének jelentősége és nehézségei	80
Mészáros Zoltán: Szubjektív lábjegyzetek a valósághoz, amelyben a végjáték kezdete folyt	85
Turcsány Péter: Semmiségi eljárás előkészítése Wass Albert ügyében	89
Kiss Gusztáv: Az Aracs 2003. évi tartalommutatója	90

Máért-diktátum

A magyar kormány 1999. február 19 – 20-án, Budapesten a határon túlra szakadt magyarság és az anyaország kapcsolattartása s ennek ügyintézése végett megalapította a Magyar Állandó Értekezletet (Máért), amelyet a határon túli, parlamenti, illetve tanácsai képviselőkkel rendelkező magyar pártok és az országgyűlésben jelenlevő párttagok képviselete alkot. Legutóbbi, a hetedik ülését 2003. május 24-én tartották Budapesten, az úgynevezett „státustörvény” tervezett módosításáról.

Véleményem szerint a Máért megalakítása azt a célt szolgálja, hogy csökkentse a Magyarok Világszövetségének a befolyását. A határon túli magyarság már régen érzékeli ezt a konfliktust a kormány és a Világszövetség között. Azzal, hogy a szövetségtől megvont minden anyagi támogatást, azt jelezte, hogy nem tartja illetékesnek a határon túli magyarság ügyintézésében. Ezt a szerepet a kormány a Máértnek szánta, amellyel nyomást gyakorolhat a határon túl élő magyarságra. Azzal, hogy a Világszövetség munkáját megbénította, és a Máért intézményén keresztül befolyása alá akarja vonni a határon túli régiók magyarságát, ez számunkra egy újabb Trianont jelent.

Ami a Világszövetségben korábban módunkban állt, most a Máért révén nem érvényesíthetjük jogainkat, mert a kormány a más-más társadalmi rendszerek, körülmények, törvények közt élő magyarság problémáit nem hajlandó méltányolni, még inkább megoldani.

Újabb a Máért nem csak befolyásolni kíván, hanem át akarja venni az irányítást is, egyfajta **diktátumot akar gyakorolni**. Mert miként lehetne másként ér-

telmezni a külügyminiszternek, az MSZP elnökének azon kijelentését, miszerint a tanácskozássra csak azoknak a pártoknak a képviselőit hívják meg, akik úgymond „nem osztják meg a magyarságot”, kirekesztve ezzel a kormányt bíráló szervezeteket. Honnan veszi a miniszter úr a jogot, hogy eldöntse, ki a jó és ki a rossz magyar, ki az építő magatartású, s ki a romboló? Minek tekint bennünket a miniszter úr, vélemény nélküli csoportosulásnak, amelynek vezetőjét ő nevezheti ki? Nem elég, hogy itthon keményen küzdenünk kell a velünk szemben elkövetett atrocitások, jogfosztások, temetőgyalázások stb. ellen, még a magyar kormány is döntenie kíván a hátunk mögött, véleményünk nélkül a jogainkról s érvényesítési módozatáról?

Nekünk, határon túlra szakadt magyaroknak, akik nem jószántunkból hagytuk el az anyaországunkat, szükségünk van egy olyan szervezetre, amely a mi elképzeléseink szerint működik, a mi jogainkat, érdekeinket képviseli, s amelynek az utódállamok nem vetetik a szemére, hogy a magyar állam érdekeit képviseli. Ezt a célt szolgálná egy Kisebbségi Magyarok Szervezete, amely önállóan léphetne fel minden világszervezeti fórumon. Nekünk elégünk van a mások által kinevezett karmesterekből! Mi magunk kívánunk gondolkodni, dönteni és cselekedni. Nincs szükségünk a magyar külügyminiszter döntésére, hogy melyik politikuskat hajlandó a bársonyszékbe ültetni a rólunk folyó megbeszélésen. Az ilyen segítségtől óvjon meg az Isten bennünket!

Újvidék, 2004. 01. 26.

Hol tart ma a zsinati megújhódás?

XXIII. János pápa 1962-ben hívta össze a II. vatikáni zsinatot. Ezen kinyilvánította az aggiornamentót, a katolikus egyháznak a kor követelményeihez való igazodását: „Az egyház meg akar szabadulni mindattól, ami benne elévült és történelmi múlt, hogy ezáltal eredményesebben tudja teljesíteni korszerű kötelességét”. Négyesztendő munkája során a II. vatikáni zsinat 16 dokumentumot hozott létre. Ezek három csoportba oszthatók:

A/ Az egyház önfeltárása: Dogmatikus konstitúció az egyházzal /1/

B/ Az egyház belső élete:

- Konstitúció a szent liturgiáról /2/
- Dogmatikai konstitúció az isteni kinyilatkoztatásról /3/
- Határozat a püspökök lelkipásztori hivatásáról /4/
- Nyilatkozat a katolikus nevelésről /5/
- Határozat a papnevelésről /6/
- Határozat a papi szolgálatról és életéről /7/
- Határozat a szerzetesi élet korszerű megújításáról /8/
- Határozat az egyház missziós tevékenységéről /9/
- Határozat a világi hívek apostolkodásáról /10/
- Határozat a tájékoztató eszközökről /11/
- Határozat a keleti katolikus egyházakról /12/

C/ Az egyház külvilági küldetése:

- Nyilatkozat a vallásszabadságról /13/
- Határozat az ökumenizmusról /14/
- Nyilatkozat a nem keresztény vallásokról /15/
- Lelekipásztori konstitúció az egyház és a mai világ viszonyáról /16/

Csodálatos volt a zsinati tárgyalások szabad légköre, annak ellenére, hogy a vatikáni hivatalok, élükön az Ottaviani bíboros vezetése alatt álló Szent Officiummal, előre elkészítették a zsinati dokumentumok szövegét. Bevezető beszédében Ottaviani bíboros kijelentette a 2500 püspök előtt: „Mindannyiuknak azon kell lenniük, hogy átmenjenek a szövegek”. A hit és erkölcs örének e teljhatalmú buzdítása után azonban csoda történt: Léger bíboros Kanadából, Montreal érseke felállt és kijelentette: „Ha önök csak azért választottak bennünket, hogy megerősítsük a már kész tételeket, akkor én távozom.” Ezzel megindult a kijárat felé, de könnyörögve visszahívták: „Félreértés történt – mondták a vatikáni tisztviselők – minden meghívott tag szabadon dönt és szavaz, úgy ahogyan jónak látja.” Ezzel megtört a jég és a zsinat egész menete idején minden tag a lelkiismerete szerint szolt hozzá, fogadott el vagy utasított vissza tételeket. Gyakoriak voltak a heves összecsapások is: a konzervatív fundamentalizmus hívei sokszor szinte összetűzet nyitottak a zsinat megújulást kereső egyéniségeire, akik mellett ott volt igen sok némaságra ítelt és félreállított hittudós, zsinati tanácsadó minőségben, valamint Pál püspök is, a leendő VI. Pál pápa is, akit XXIII. János halála után választottak meg 1964-ben. Mindez biztosította a tárgyalások teljes nyíltságát és szabadságát. A zsinat egyedül a cölibátusnak (a papi nőtlenységnek) és a házasság bizonyos kérdéseinek (pl. a felelős apaság témájának) nyilvános tárgyalását tiltotta meg. Volt olyan tervezete a zsinati határozatoknak, amelyet hét-nyolc alkalommal utasított vissza a többség és kérte annak újratárgyalását. A zsinaton részt vevő püspökök szinte kivétel nélkül a hagyományos teológiai stúdiumokat végezték, a skolasztikus és egyházjogi megfogalmazásokhoz voltak szokva. Ezért nehezen értették meg XXIII. János pápa megnyitó beszédének azt az óhaját, hogy a zsinati határozatok ne legyenek iskolásan megfogalmazva. Ugyancsak a szenzáció erejével hatott De Smedt belga püspök kijelentése, aki a legfontosabb zsinati okmány tervezetét elhibázottnak tartotta, és három hibára hívta fel a figyelt.

met: a triumfalizmusra, a klerikalizmusra és a juridizmusra. A tervezetek megvitatása után azok minden fejezetéről és a fejezetek minden pontjáról szavaztak – mindaddig, amíg el nem érték az igennel szavazóknak a döntő többségét, tehát azt, hogy a döntő és végső szavazásnál a kétezernéhány száz igen szavazat mellett általában négyen-öten szavaztak nemmel. Az ily módon elfogadott határozatok végén mondhatta a pápa: „A zsinati atyák megszavazták ennek a határozatnak egész tartalmát és minden részletét. Mi pedig, Krisztus adta apostoli hatalmunkkal, a tisztelendő atyákkal együtt a Szentlélekben jóváhagyjuk, kötelezőként kimondjuk, tekintélyünkkel megerősítjük, és amit a zsinat alkotott, Isten dicsőségére közzétételjük” – Rómában, Szent Péternél. – Én Pál, a katolikus egyház püspöke... – majd következik a zsinati atyák aláírásai.

Akik veszik maguknak a fáradságot, és elolvassák a zsinati határozatokat, lábjegyzeteket, arról győződhetnek meg, hogy ezek a szövegek egyszerre tartalmazzák a katolikus egyház tanrendszerének kétezer éves kontinuitását és „az idők jeleinek” a követelményét is. A lábjegyzetek arról tanúskodnak, hogy a zsinati szövegek minden mondatát a szentírás, a szenthagyomány, a liturgia és az egyházjog, illetve a zsinatok, a pápák kijelentései ihletik. Ezekbe a 2000 éves folyamatos sugárzó szövegekbe kerültek be olyan kijelentések és követelmények, amelyek jelezték a zsinat készségét az agglomerációra, a korszerűsége. A teljesség igénye nélkül hozunk fel erre néhány példát:

- A Lumen Gentium 35. pontja foglalkozik a világiak szerepével a lelkipásztori szolgálatban: „... némelyikük felszentelt szolgák hiánya miatt, vagy azok akadályoztatása esetén, bizonyos szent szolgálatokat pótolhat.”
- A Presbyterorum ordinis 9. pontja ezt ajánlja a papoknak: „Szívesen hallgassák meg a világiakat, testvéri megértéssel vegyék figyelembe kívánságait – bizalommal ruházzanak tisztségeket is a világi hívőkre, teret biztosítva szabad tevékenységüknek”.
- Az Apostolicam actuositatem bevezetője így szól: „Sok országban igen kevés a pap!.../ e helyeken az egyház aligha lehet jelenlévő és tevékeny a világi hívők munkája nélkül.”

- Ugyanezen határozat 17. pontja szerint különleges esetekben a világiak, lehetőségeik szerint, főleg ott, ahol korlátozzák az egyház szabadságát, vagy ahol a katolikusok kisebbségben vagy szóróványban élnek, a világiak helyettesítsék a papságot.

- A határozat 25. pontja szerint „a papok legyenek folytonos párbeszédben a világi hívőkkel és keressék azt, ami gyümölcsözőbbé teszi az apostoli tevékenységet”.

- A 29. pont pedig kimondja: „A világi hívek apostoli fölkesztésében kíváncsok az alapos elméleti oktatás is a hittudományban, erkölcsstanban és a bölcseletben.”

- Az ökumenizmusról szóló határozat („Unitatis redintegratio”) feladatul adja többek között, hogy „különvált testvéreink lelkületét meg kell ismerni – tanításukat, történelmüket, vallásuk lélektanát és kultúrájukat”. /9. pont/ „A földi vándorútját járó egyházat Krisztus örök reformációra hívja... meg kell tehát újítani azt, amit történelmi okok hatására nem egészen gondosan őriztünk meg.” /6./

- A zsinati határozatok között igen jelentős a „Gaudium et spes” kezdetű lelkipásztori konstitúció az egyház és a mai világ viszonyáról. Ebben olvashatunk az egyház bensőséges kapcsolatáról az emberiséggel: „Az az öröm és remény, az a szomorúság és gond, amelyet a mi korunkban az emberek, különösen a szegények és szenvedők éreznek, öröme és reménye, szomorúsága és gondja Krisztus tanítványainak is.” /1./ „Az egyház párbeszédet kezd az emberekkel ezekről a kérdésekről – azért jött, hogy üdvösséget szerezzen, nem pedig, hogy elítéljen.” /3./ A konstitúció elítéli az ateizmust, de kijelenti: „Az ateizmus egyik ellenszerét az egyház tagjainak kifogástalan életétől kell várnunk.” /21./ Elismeri, hogy az egyház is nagy segítséget kap a mai világtól: „Akik előbbre viszik az emberi közösség ügyét, a családi, a kulturális, a közgazdasági és a politikai élet terén, azok nagy szolgálatot tesznek az egyházi közösségnek is.” /44./ Ebben a

határozatban van az a döntő mondat, amelynek fényében kell olvasnunk és értenünk a zsinatnak mind a 16 dokumentumát: „Az egyházban már elfogadott tanítást adjuk elő, de tovább kell azt fejleszteni és ki kell egészíteni, mert többnyire olyan dolgokról van szó, amelyek szüntelen fejlődésben vannak.” /91./

A II. vatikáni zsinaton, meghívott vendégként, részt vett a kálvinista Roger Schutz is, a taizei közösség vezetője. Biztos, hogy a zsinaton megtapasztalható kontinuitás és fejlődés egysége mondatta vele azt az elismerő mondatot, hogy „a zsinat valóságos csoda volt”. Ezt vallom én is, hogy a II. vatikáni zsinat a maga összességében Isten jelenlétének nagy jele volt a katolicizmusban, amely megrajzolt egy új egyházképet „Isten népéről”, amely nem egyoldalúan „klérus-egház”, hanem a Krisztus-hívők közössége. Ennek az új egyházképnek kell megnyilvánulnia a népnyelvű liturgiában; a püspökök és a világiak szerepének felértékelésében; a szentírás és a hagyomány újraértékelésében; a vallásszabadság elismerésében, amely szerint „az embernek (aki személy) joga van a vallásszabadsághoz”; az ökumenizmus alapvető direktívájában, hogy „ne azt nézzük, ami elválaszt, hanem azt, ami összeköt”; végül pedig, de nem utolsósorban abban a kijelentésében, hogy még a kinyilatkoztatott igazságok teológiai feldolgozásában is ügyelni kell a szabadságra, Szent Ágoston klasszikus megfogalmazása szerint: „Jegyen egység a szükséges dolgokban, szabadság abban, ami kétséges, és szeretet mindenben”.

II.

Mi történt a zsinat után?

Harmincnyolc esztendővel a zsinat befejezése után, azt gondolom, hogy az ARACS olvasói előtt is feltehetjük a kérdést: Hol tart ma a zsinati megújulás? A válaszadásnak rögtön az elején, megvallom, hogy egyetértek annak az anekdotának a megállapításával, amelyet nemrég olvastam. Eszerint a római kúriában a zsinat után ez a felfogás uralkodott: a zsinaton győzött a haladó irányzat, és ezért ennek szóvivői kérik a Vatikán kulcsait. A konzervatívok semmit sem tehettek ez ellen, de kijelentették, hogy egy idő után majd lecserélik az összes zárat és VI. Pál után /pontosabban I. János Pál 33 napos egyházkormányzata után/ megvá-

lasztották pápának a tehetséges, nagyon buzgó, de erősen konzervatív lengyel, krakkói érseket, Karol Wojtylát. Pápaságának 25 éve alatt az egyházban egyik válság követte a másikat. Karl Rahner és más teológusok véleménye szerint az egyházon belül „téli hideg van”. Ezért nemcsak a hitüket nem élő katolikusok mind nagyobb tömege felelős, hanem az egyház központi vezetésének a szelleme is, amely nem képes fölfigyelni és követni az „idők jeleit” /Mt 16,4/. Jézus tanítása szerint ahogyan az „ég színéből” következtetni lehet az időjárásra, ugyanúgy az „idők jeleiből” lehet aktuális teendőinkre is következtetni. Ezek egyike az egyházon belül a **testvéri dialógus követelménye**. Ennek helyébe viszont a zsinat után a rendeletekkel és központosítottan irányított egyházi élet lépett. Ez ellen foglaltak állást 1989-ben a kor legnevesebb katolikus teológusai. Ehhez az ún. **kölneri nyilatkozathoz** több mint háromszáz hittudós csatlakozott. Követelik a **nyílt katolicitást, a nyitott egyházat és tiltakoznak a gyámkodás ellen**.

Szerintük a római kúria püspöki kinevezési gyakorlata, amely semmibe veszi a helyi követelményeket, véleményeket és ajánlásokat, ellentétben áll a kollegialitás és a testvériség kívánalmaival.

Kifogásolják, hogy Róma kitűnő teológusoktól vonja meg a tanítási engedélyt, ami ellentétben áll a teológiai kutatás és oktatás szabadságának eszméjével.

A rendeletek túlzottan kiemelik a pápa tanító tekintélyét, amely teológiai véleményt kíván dogmává deklarálni és a hívekkel elfogadtatni, így pl. a fogamzás szabályozásáról, a nők pappá szenteléséről stb.

A kölneri nyilatkozat után napjainkig folytatódik a szigorú római centralizáció, amely olyan méreteket öltött, amilyen sohasem volt az egyház történetének 2000 éve alatt. **Bíborosoknak, püspököknek, teológiai tanároknak, diakónusszentelés előtt álló papjelölteknek hitvallást kell tenni, hogy a nem végleges tanításokat is engedelmesen elfogadják.** 1990-ben Róma megtiltotta a teológusoknak, hogy nyilvánosan fejezzék ki egyet nem értésüket a római rendelkezésekkel; 1992-ben követeli a püspököktől, hogy szigorúan ellenőrizzék a katolikus hírközlési eszközöket; 1994-ben a pápa definitívnek, azaz visszavonhatatlannak és véglegesnek nevezi a nők pappá szentelésének tilalmát.

Honnan ez a páni félelem a szabadságnak és az újításoknak a tiltásában?

1997 tavaszán a Magyar Pax Romana kongresszusán az egyház megújulása volt a téma. P. Morell Gyula innsbrucki jezsuita teológus professzor szerint a

katolikus egyház nem mer szembenézni a szükséges reformok követelményével. Főként azért nem merik az egyház épületének meg-megroggyanó falait renoválni, mert nemcsak a felső téglasorokban mutatkoznak súlyos hibák, fogyatékoságok, hanem a legalsóbbakban is. A vezetőket páni félelem fogja el: ha hozzányúlnak ezekhez a téglasorokhoz, akkor leomlik az egész épület. Pedig ezeket a falakat, vallja a jezsuita professzor, kellő fölkészültséggel és alátámasztással meg lehet újítani.

Az egyház megújulásának kérdéseivel sokat foglalkozott a Vajdasági Pax Romana is. Így pl. Bogner István 1999-ben Topolyán tartott előadást a klérus és a laikusok kapcsolatáról, aminek során olyan kérdések megválaszolását is kérte, mint a papi cölibátus, az 1971-ben megjelent Humanae vitae enciklika rendelkezései a házasság kérdéséről, az elváltaknak a szentségekhez való járulása. Választ keresve a szabadkai csoport egy éven át tanulmányozta a laikusok jogairól és kötelességeiről szóló **Christifideles laici** című pápai körlevelet. Kiderült, hogy **keresztységünk nyomán azonos jogaink vannak a papokkal, püspökökkel és a pápával, kivéve azokat a területeket, amelyek speciálisan a klérusnak vannak fenntartva, hogy kötelességünk helytállni a világi feladataink végzésében és kötelességünk tanúságtevő életünkkel evangelizálni szekularizált környezetünket.** Olyan megállapítások ezek, amelyek a laikusokkal, de egyáltalán a Krisztus-hívőkkel kapcsolatban már 2000 éve elhangzanak. Így pl. Kr.u. 150-ben a Diognetoshoz írt levél lényegileg ugyanazt mondja a keresztények feladatairól, mint az 1996-ban megjelent pápai körlevél: „Nem különböznek a többi embertől, de emellett csodálatraméltó és sajátos köztevékenységet fejtenek ki... mint polgárok részt vesznek mindenben...testben élnek, de nem a test szerint” stb.

Arról azonban, hogy a mind nagyobb paphiány következtében realizálni kellene a zsinat által a világiak szerepével kapcsolatban tett megállapításokat /jobban bekapcsolni őket a klérusnak fenntartott feladatokba/, egy szó sincs a tiltáson kívül az 1988-ban kiadott **Christifideles laici**-ben. Őrsy László jezsuita egyházjogász ezt az igényt így fogalmazza meg: „Sokkal inkább be kell vonni a nem felszentelt embereket az egyház életébe. A klérus és a világiak közötti különbség ma jóval élesebb a római egyházban, mint bármikor is volt a kereszténység történelme folyamán. Komoly elmentmondás van a zsinat konstitúcióiban megfogalmazott kívánalmak és a jelenleg deklarált jogok és a teo-

lógiai megalapozottság között. Én ezt fogyatékos teológiának tartom. E szerint: a világiak menjenek a világba, szenteljék meg a világot, csak az egyház belső struktúráit hagyják békén!

Őrsy professzor emlékeztet arra, hogy „az egyházi döntéshozatalban kezdetben a világiak a klérussal egyenrangúan részesedtek. Az első kilenc egyetemes zsinatot világiak hívták össze. Még a 15. századi firenzei zsinaton is sok fel nem szentelt hívő vett részt szavazati joggal, és még a 19. században is voltak fel nem szentelt bíborosok, akiknek igazi joghatóságuk volt. Az egyház ezt a történelem során a világi hatalomnak való kiszolgáltatottságként élte meg – valójában azonban az egyház és az állam szoros kapcsolatának a jele volt” /ld. Mérleg, 96/1, 20-26/.

A teológiában jártasnak, de a gondolkodó értelmiség számára is az egyházhoz való viszonyban a legnagyobb problémát a hatalmi, feudális egyházkép jelenti, jöllehet a II. vatikáni zsinat kopernikuszinak és a jézusi kívánalmaknak számító fordulatot hozott ezen a téren. Még ma is a zsinat és az evangélium szellemétől távol álló egyháziak szívesen ábrázolják az egyházat egy olyan piramissal, amelynek csúcsán a pápa, a püspökök és a papok állnak, a piramis alján pedig a megkeresztelt laikusok helyezkednek el, akiket tekintéllyel és tudással vezetnek a piramis csúcsán elhelyezkedők az üdvösség felé.

Jézus szavát: „Én vagyok a szőlőtő, ti a szőlővesszők” /Ján. 15,5/ egyértelműen úgy kell értelmezni, hogy azt Jézus minden tanítványára kell érteni, nemcsak a hívő laikusokra. Jézus az igazi szőlőtő, és nem a pápa, a püspökök vagy a papok. Jézussal egyaránt közösségben kell lennie pápának, püspököknek, papoknak a laikusokkal együtt, hogy bő termést hozzanak. Kivétel nélkül minden tanítványáról állítja Jézus: „Aki nem marad bennem, azt kivetik, mint a szőlővesszőt, és elszárad.” /Ján. 15,6/.

Hívő keresztényként a Krédóban nemcsak az Atyába, a Fiúba és a Szentlélekbe vetett hitemet fejezem ki, hanem az egyházba vetett hitemet is: „Hiszek az egy, szent, katolikus és apostoli anyaszentegyházban”. Ugyanakkor nem óhajtok intellektuális gettóba szorulni, még akkor sem, ha a római dekrétumok ma azt kívánják tőlem, hogy pl. elfogadjam a Szentszéknek a papi hivatásról, a cölibátusról, a nők pappá szenteléséről, a házasságról és a családról, a szexualitákról szóló dokumentumait. Már az újszövetségi bibliában is találunk különböző teológiai álláspontokat: más álláspontja volt sok mindenben Aquinói Szent Tamásnak,

mint nagy elődjének, Szent Ágostonnak, nem is beszélve a skolasztikus teológia sokféle iskolájáról, a pápának ugyanazon témáról szóló különböző véleményéről. Nagyon tanulságos lenne most a fent említett témákról a Szentszék álláspontja mellett a különböző teológiai „szentenciák” – vélemények – ismertetése, ez azonban túlhaladja ismertetésemnek a kereteit. Hol tart ma a zsinati megújulás?

A kérdésre adott választ röviden összefoglalva azt kell mondanunk, hogy ma az egyház életét továbbra is azok a régi, központosított, a modern világ alapkövetelményeihez nem illeszkedő tekintélystruktú-

rák bénítják, aminek meghaladására a II. vatikáni zsinat törekedett. Az „idők jelei” viszont a felvetődő problémák nyitott párbeszédben történő szabad tárgyalását kívánják, a folyamatos megújulás érdekében, sohasem feledve a nemrég nyugdíjba vonuló innsbrucki püspököknek, Reinhold Stechemek a II. János Pál pápához intézett figyelmeztetését: „A Hiszekegyben Jézusról azt mondjuk, hogy értünk, emberekért és a mi üdvösségünkért leszállott a mennyből – nem pedig azt, hogy: Jézus, aki a mi tekintélyigényünkért és az egyház struktúráinak szigorú megőrzéséért leszállott a mennyből.”

Felhasznált irodalom:

- a II. vatikáni zsinat tanítása /az okmányok és a lábjegyzetek fordítása és magyarázata/, szerkesztette: dr. Cserháti József pécsi püspök és dr. Fábián Árpád szombathelyi püspök /Budapest 1992, Szent István Társulat/.
- MÉRLEG /folyóirat 1990-2003.évf./, München.
- Vajdasági Pax Romana Almanach 1992-2000, Logos, Tóthfalu 2001.
- Tíz éves a Vajdasági Pax Romana 1993-2003 jubileum, Agapé, Újvidék 2003. 11. 04.

EPILÓGUS

A kézirat átadása után került kezembe KRÁNITZ MIHÁLY (szerk.): a II. Vatikáni Zsinat Dokumentumai 40 Év Távlataból 1962-2002. Szent István Társulat, Budapest, 2002.

A kötet áttekintést ad a zsinati dokumentumok tartalmáról és megkísérli megmutatni azt, hogy hol tart ma a zsinati megújulás. Aki csak hozzájut, föltétlenül tanulmányozza át Waller Kasper, Nemeshegyi Péter és a Tomka testvérek (Ferenc és Miklós) írásait, a zsinati kérdésekről fogalmazott megállapításait. A kötet többi szerzője egyáltalán nem, vagy csak egy-egy mellékmondat erejéig foglalkozik azokkal a problémákkal, amelyeket ismertetésemben felvetek.

Tanszéki kontraszelekció

A budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészkarának az MTA Nyelvtudományi Intézetében működő Elméleti Nyelvészeti Tanszéki Szakcsoport doktorandusa vagyok, a doktori iskolát ez év júniusában végeztem el. Miután 1998-ban diplomáztam a Magyar Tanszéken, Bányai János tanszékvezető ötlete nyomán egy tanévet vendéghallgatóként az említett budapesti intézményben töltöttem. Amiért rám esett a választása, azért köszönet illeti, és azért is, mert ilyen-olyan ismeretségei révén anyagi támogatásban részesültem, így egy ideig gond nélkül tanulhattam. Ezzel azonban be is fejeződik Bányai János tanszékvezető egyetemi tanár előszeretettel hangoztatott „messzemenő támogatása”. Ami ugyanis ezután következett, az még a legnagyobb jóakarattal sem nevezhető annak.

A történet: Bányai tanár úr 2001 decemberében közölte velem, hogy hamarosan meghirdetik a pályázatot a Nyelvtudomány mai módszerei nevű tárgy tanársegéd-gyakornoki állására, nyújtsam be a pályázatomat. Nem tagadom, egy szavát sem hittem el, mert addigra komoly leckéket kaptam abból, mennyire veszélyes hinni neki. De hamarosan tényleg megjelent a pályázat. Kiírását egy egyetemi rendes tanár nyugdíjba vonulása tette lehetővé, akinek helyére egy professzort vagy két tanársegédet volt mód felvenni. Nem kellett tehát évekig lobbizni érte! Szerettem volna megbeszélni a tanár úrral, hogy mi lesz a 2000-ben elkezdett doktori tanulmányaimmal, de ő ekkor már egyhónapos bécsi tanulmányúton volt. Mivel kiderült, hogy bécsi magányában tilos háborgatni, ezért helyetteséhez, Láncz Irénhez fordultam, aki azt mondta, hogy blokkban (ebben az esetben kéthetente) tartom majd a gyakorlatokat, így befejezhetem a tanulmányaimat. Fel sem merült bennem, hogy ezt nem beszélte meg a főnökövel. Pályáztam tehát, és a kar megválasztott. A közben visszatért tanszékvezetőnek megemlítettem a blokkórát, aki ennek hallatán magából kikelve kiabálni kezdett rám, hazugnak nevezett, s azt állította, hogy színekúrának tartom a tanszéket.

Tisztelt tanár úr!

Én nem hazudtam, most sem teszem, az pedig, hogy a helyettesében nincs annyi emberi tartás, hogy vállalja a kéthetenkénti tanítás ötletét, csupán egy szomorú tény. Ennél ugyanis sokkal súlyosabb a kijelentés következménye, az, hogy gyakorlatilag lehetetlenné tette egy fiatal ember visszatérését. 28 éves vagyok: öt éve van egyetemi diplomám, egy évig általános iskolai tanárként dolgoztam, megszereztem a magiszteri fokozatot, abszolutórium előtt állok az ELTE doktori iskolájában, külföldi publikációim jegyzéke bármelyik nyelvészollégájának hasonló listája mellett megállja a helyét. Tényleg azt hiszi, hogy egyetlen életcélom kényelmes álláshoz jutni a Magyar Tanszéken? Sajnálom, hogy ennyire félreismert. Miután többé-kevésbé lecsillapodott, megkértem, hogy ülünk le, s próbáljunk megoldást találni. Kaptam is egy időpontot tőle: 2002. január 29., fél egy, de sajnos az adott napon a tanár úr nem jelent meg a tanszéken. Néhány nap múlva végül sikerült kapcsolatba lépnem vele: annyiban maradtunk, hogy mivel októberben is elfoglalható az állás, előtte halljuk egymást. Ám ezzel nem került ad acta az ügy, sőt! A legelső tanszékülésen (és nem az őszi valamelyikén, mint ahogyan az a tanszéki legendáriumban áll!) pellengérre állítottak, egykori tanárain egymással versengve mondtak el mindennek. E tanszékülés tetőpontja Gerold Lászlónak, a Magyar Nemzeti Tanács Intéző Bizottsága felsőoktatási kérdésekkel megbízott tagjának a kijelentése volt: szerinte engem s...gbe kell rúgni! Mindezt budapesti tanárain is végigkísérték. Témavezetőm levélben értesítette előmenetelemről a Magyar Tanszék vezetőjét — a címzett máig nem válaszolt neki. A pesti intézet akkori igazgatóját szintén érdekelte, hogy mi történik. Bányai tanár úr azt állítja, hogy csak ismeretségüknek köszönhetően vettek fel a doktori iskolába! Az Igazgató Úr szerint ők ketten tényleg beszélgettek arról, hogy majd jelentkezem a doktori iskolába, de ennek semmilyen szerepe nem volt a felvételemnél. Vagy talán ő is hazudik? Ha pedig visszaemlékezem arra, hogy amire végre nyilvánvalóvá válik,

hogy nekem magyar állami ösztöndíj nem jár, már régen elmúlt a beiratkozási időszak, az Igazgató Úr személyesen telefonált, hogy mégis elkezdhetem a tanulmányaimat, sőt a Nyelvtudományi Intézet az első év költségtérítési díját is kifizeti, akkor meg különösen sántít Bányai tanszékvezető állítása. Továbbá: amennyiben háttér munka eredményeként lettem doktorandusz, akkor miért dolgozhatok a témavezetőm tudományos projektumán? Tudják: bármelyik tanszék büszke lenne arra, hogy egy náluk diplomázott hallgató az MTA Nyelvtudományi Intézetének lett a munkatársa. Kivéve a Magyar Tanszéket. Mert ehhez szakmai önzetlenség, szakmai irigység hiánya, igazi tudóshoz méltó magatartás szükséges. Lassan közeledett 2002. október 1., a munkába állás időpontja. Csakhogy egy szófogadatlán akárki, aki nemhogy a doktori tanulmányait nem hajlandó abbahagyni, de még arra sem képes, hogy átvegye a megválasztásáról szóló végzést (pedig akarta, ám a kari illetékes nem volt hajlandó odaadni neki) nem kell a Magyar Tanszéken. Ezért a tanszékvezető szeptember 30-án megüzeni a kar munkaügyi osztályának, hogy „tegyék félre” az időközben átadott irataimat. Ugyanekkor (!) a jogász nő rájön, hogy az április közepén életbe lépett új egyetemi törvény értelmében már nem betölthető az állás! Biztos vagyok benne, hogy ezt Bányai tanár úr tudta, ő ugyanis vezető beosztásban nem kezdő: a tanszéket pl. már több mint tíz éve vezeti... Ahhoz, hogy valaki ennyi ideig felelős beosztásban maradjon, nemcsak rátermettség szükséges. Utolsó, 2002. szeptember 6-i találkozásunk óta tudom, hogy pl. hazudni is nagyon jól kell tudni: korábban megemlítettem neki a fizetetlen szabadságot mint lehetséges megoldást. Állítólag helyettesével együtt konzultált erről a kar jogászával, amit én megkérdőjelezek, egy diplomás jogász ugyanis különbséget tud tenni a „plačeno odsustvo” és a „neplačeno odsustvo” fogalmak között, annál inkább, mert az utóbbi elő sem fordul az Újvidéki Egyetem alapszabályában. Az előbbiről viszont az alapszabály mellékletének 82. paragrafusa rendelkezik: eszerint az oktató a karon eltöltött 5 munkáév után egy év fizetett szabadságra jogosult szakmai

és tudományos továbbképzés címén. A Magyar Tanszék két vezetője ezt a rendelkezést a fizetetlen szabadság definiálására használta fel. Sokáig azt hittem, hogy ezzel vége a történetnek. Májusban azonban megint volt pályázat a Nyelvtudomány mai módszerei tárgy tanársegéd-gyakornoki állására, s a Magyar Tanszék leste, vajon jelentkezem-e. Éppen e miatt a magatartás miatt ragadtam tollat. Felvetődött ugyanis bennem néhány kérdés: Ha netán úgy gondolták, hogy pályáznom kellene, miért nem szóltak?

Hipotézis: ha szólnak, pályázok. Kérdés: megválasztottak volna? Válasz: következtessen ki a Tisztelt Olvasó.

Milyen jövő elé néz az az intézmény, amelyről egy néhány évvel ezelőtti tanszéki napon azt mondta, hogy a vajdasági magyarság csúcserőtelmisségét neveli, ugyanakkor így bánik el azzal, akit azért küld el tanulni, mert állítólag szüksége van egy jól képzett, „komplett szakemberképzésben” részesülő fiatal nyelvészre? (Bányai János szavai, Debrecen, 2003. október 17.) Habár e tanszék munkatársai azt állítják, hogy tisztelttel és megbecsüléssel tekintenek többek között a pesti kollégáikra, miért van az, hogy pl. a Nyelvtudományi Intézetben senkivel sem állnak szakmai kapcsolatban, egyetlenegy itt meghirdetett tudományos pályázatra nem jelentkeznek, az itteni rendezvényeken, konferenciákon sohasem vesznek részt?

1994-ben nem utolsó lehetőségként lettem a Magyar Tanszék hallgatója. Én nem orvos, nem jogász szerettem volna lenni, hanem magyartanár. Amikor pedig a tanszék vezetője azt mondta, hogy doktori tanulmányaim után a tanszék munkatársa leszek, végtelenül örültem. Naivan elhittem, hogy kell ott az új, kell valaki, aki megismerteti a hallgatókkal a nyelvtudomány azon területét, amelynek a Vajdaságban nincs művelője, amely más megközelítésből vizsgálja a nyelvi jelenségeket. De kiderült, hogy mindezt nem gondolta komolyan, sőt, pont fordítva gondolta. Bányai Jánosnak, s az általa vezetett Magyar Tanszéknek fogalma sincs ugyanis arról, hogy „a tudományos ember fő mennyisége a nemzet igazi hatalma” (Széchenyi).

Vajdasági értelmiségiek fölszólító nyilatkozata a Magyar Tanszék visszaélése kapcsán

A közéleti események iránt nem közömbös, human és természettudományi érdeklődésű vajdasági magyar értelmiség már jó ideje kíváncsisággal, türelemmel és várakozással kíséri az Újvidéki Egyetem Magyar Tanszékén történő eseményeket a Magyarországon szerzett oklevelek honosításával kapcsolatban.

A tanszék vezetői tévedtek, ha arra számítottak, hogy kifáraszthatják vagy elaltathatják a közfigyelmet. Már azért sem feledkezhetünk meg a tanszéken törtétekről, mert időközben Magyarországon is megbotránkozást váltott ki az a felelőtlen magatartás, melyet a tanszék tanúsított az ott szerzett oklevelek fogadtatásában. Sőt ezúttal nyilvánosságra került az is, hogy a tanszék nem használja ki a lehetőségeket a Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézetével és más intézményeivel végzendő együttműködésre.

Az első fölhördülésekre minálunk került sor: a vajdasági magyar sajtóban, az elektromos médiumokban és számos rendezvényen a Magyar Tanszék vezetőségének önkényes magatartását sokan elvszerűtlennek, embertelennek és nemzetellenesnek minősítették.

Mindezek alapján az a benyomásunk alakult ki, mintha ez az intézményünk csak úgy tudná megvédeni tekintélyét és érdekeit, hogy meggátolja a pedagógus- és tudósutánpótlás nevelésének szélesebb alapra való helyezését, s kirekeszti a másutt kiképzett és másként gondolkodó szakmabelieket. Vagyis úgy érzi: csak akkor őrizheti meg privilégiumát és monopolhelyzetét, hogyha nyugtázza, s fokozza vidékiességünket, művelődési elszigeteltségünket és etnikummá válásunkat.

Sem a szerb állam, sem pedig egyetemeinek többi tanszéke nem támaszt akadályokat a Magyarországon szerzett egyetemi és főiskolai oklevelek, vala-

mint az egyetemi rangfokozatok honosításával szemben. Ezért az a tény, hogy a Magyar Tanszék a „szakmaiság” kritériuma mögé bújik, nem más, mint visszaélés és beteges nemzetrombolás, valamint annak leplezése, hogy a tanszék által végzett oktatómunka eltávolodott s el akar távolodni a közérdektől. Pontosabban: továbbra is igazodik a korábbi állampolitikához – amelyen az európai beállítottságú szerb értelmiségiek már túlléptek...

Ezek után okkal kétségbe vonható, hogy mostani vezetőségének irányításával a tanszék megfeleljen fontos társadalmi, oktatási és tudományos rendeltetésének.

Mi, alulírottak, felelősségünk tudatában követeljük, hogy az újvidéki Magyar Tanszék vezetői és irányító testületei vizsgálják fölül fönti megbírált tevékenységüket, és módosítsanak álláspontjukon az elvszerűség szellemében. Elvárjuk a tanszék vezetőségétől, hogy a magyarországi egyetemeken szerzett okleveleket *különbözeti vizsga nélkül* honosítsák.

Hogyha viszont a tanszék mostani vezetősége erre nem hajlandó, akkor követeljük, hogy helyét adja át olyanoknak, akik az eddigi közösséggel szemben készek és képesek szoros oktatói és tudományos együttműködést teremteni Magyarország egyetemeivel, tudományos intézeteivel és intézményeivel.

Bízunk abban, hogy a titoista-miloševići irányvételű vezetés helyét fölváltó, józan tanszékvezetésre a délvidéki magyarság ismét föl fog nézni – anélkül, hogy egy kisszámú hegemon csoport megkövetelné „elit” illetékességét az anyanyelvi, sőt az általános szellemi vezetésre.

Szerkesztői megjegyzés: Ezt a nyilatkozatot 1300-an írták alá, akiknek a névsorát helyszűke miatt nem tudjuk közölni. A kezdeményezők ezúton is köszönetet mondanak mindenkinek.

Egy önálló magyar egyetem nélkül nyugtázzuk beolvadásunkat *

Továbbra is a nevelés rovására oktatnánk?

Gondolatok egy vajdasági magyar felsőoktatási konferencia kapcsán

Nem egy helyen olvastam és személyesen is tapasztaltam: a Szabadkán (2003. november 21–22-én) megtartott felsőoktatási konferenciát azzal a céllal hívta össze a Magyar Nemzeti Tanács, hogy a tanügyben legjáratosabb szakemberek mérjék föl a tanítás jelenlegi helyzetét, s nyilatkozzanak: melyek azok a felsőoktatási formák, intézményes megoldások, amelyek lényegesen javíthatnának az anyanyelvű oktatás színvonalán.

Tudva, ki a szervező, s azok beállítottságát ismerve, akik a bevezető előadásokat tartották, a konferencia eredménye sejthető volt. Az elhangzottak közül a nemzetünkre megalázó oktatásügyi tények feltárása, s az ezekre épülő javaslatok (G. Molnár Irén, Bunyik Zoltán) voltak igazán meggyőzők – bár Magyar Bálint közoktatási miniszter is elment a beszédében addig, ameddig a magyar kormánypolitika és a párhovatartozása engedte, és Gašo Knežević belgrádi oktatási miniszter hozzáállásával is viszonylag meg lehet elégedve az, aki ismeri az adott szerbiai politikai helyzetet.

A délutáni szekciómunkát azonban mégis Kasza József, a szerbiai kormány alelnöke, a VMSZ pártszervezet elnöke (egyébként közgazdász) pecsételte meg előadásával. A mai globalizmus frazeológiájának szellemében a multietnikus környezetnek egyedül megfelelő, többnyelvű szabadkai egyetemről beszélt. Aggályosan hangsúlyozta, hogy az államnyelvet ismerni kell – a Szabadkán képzendő szakemberek elhelyezkedési lehetőségét tartva szem előtt. Emellett a világnyelveken való tanulás fontosságát domborította ki, minthogy ma már az ismeretek folyamatosan érkezhettek a földgolyó bármely tájáról. Más szóval, politikusunk szerint az egy nyelvűség önkárosító elszigetelődéshez vezetne. Egyébként is – tette hozzá – ami most reálisnak tű-

nik, az a lehetséges politikai visszarendeződés miatt könnyen illúzióknak bizonyulhat.

Felületes, a belgrádi hatalom napi politikai érdekeihez igazodó állásfoglalás ez. Politikus közgazdászunk alkalmi beszédében megelégedett arról, hogy **az egyetem intézménye a kulturáltabb világban nevel is.** Nem úgy, mint Jugoszláviában, ahol a pedagógia évtizedeken át másod- vagy harmadrangú, sőt egy évtizeden át teljességgel mellőzött tantárgy volt. Valószínűleg kevesen szállnának velem vitába, mikor azt állítom, hogy **az emberemlékezet óta tartó válságunk (békebeli vagy háborús) formáinak a nagyrészt mellőzött vagy helytelenül gyakorolt nevelés a fő oka.**

E probléma tünetei a nemzeti kisebbségeknél a többségekkel ellentétes módon jelentkeznek. Ez ránk vonatkozóan azt jelenti, hogy a mi ifjúságunk egészséges fölnőtté válása, korszerű ismeretekkel való ellátása csak akkor valósulhat meg, ha mindenk előtt egy nyelvet (azét a kultúráét, amelybe beleszületett) minél alaposabban elsajátíthat. Ez az alapfeltevése a provincializmus leküzdésének és a lényegi separatizmus megakadályozásának (a kisebbségi ember igazi énjének elrejtése). Mivel ugyanis a tudósok már bebizonyították, hogy a gondolkodás (s ezzel együtt a kreativitás) fejlődését serkentheti vagy hátráltathatja az a nyelv, amelyen csecsemőkorunk óta fejezzük ki magunkat, ezért az egyetemi tanulmányok nyelvének föltétlenül és teljesen magyar-nak kell lennie. A szabadkai kétnyelvűségről (az eddigi multikulturalizmusról) itt csak annyit, hogy az már a hetvenes évek első felében megbukott. (Lásd erről pl. Tóth Lajos: *Magyar nyelvű oktatás a Vajdaságban 1944-től napjainkig* /1994/ c. könyvét, vagy Horváth Mátyás írását az *Anyanyelv – „államnyelv”* /1976/ c. tanulmánygyűjteményben. Hogy Ágoston Mihály vizsgálódásairól ne is beszéljünk!)

Vajon miért nem nyökögve beszél magyarul a matematikaoktatás kérdéseiről az az anyaországi ta-

nár, aki valamelyik angliai egyetemen szerzett diplomát? Azért, mert az illető személy idejekorán forrt össze a magyar nyelvi környezettel, tehát késő kamaszkoráig az anyanyelvén tanult. Nálunk viszont a magyarul rendszerint csak a konyanyelvet beszélő szülők gyermekét olyan óvónők, tanítók és tanárok tanítják, akik szerbül vagy felemás nyelvű magyar tagozatokon végezték tanulmányaikat, s ezért többnyire szűk szókincssel, nehézkesen, nem mindig a legmegfelelőbb kifejezéseket használva beszélnek az órán, hogy szünetben rendszerint arra a nyelvre váltsanak át, amelyen szintén nem lehetnek teljesen magabiztosak.

Akiket az így tanítók oktatnak, azoknak a többségiek nyelvi komfortja általi megalázottsága nem mérseklődhet azáltal, hogy (nyelvi) többlettudásuk van, amit mostanában a politikusok előszeretettel kihangsúlyoznak. Esetleg a piacon vagy a szomszédai beszélve lehetnek büszkéek arra, hogy ők kétnyelvűek. Akkor aligha, amikor levelet vagy folyamodványt kell írniuk, esetleg – ne adj’ Isten! – (lektorgyőtrő!) publikálási ambícióik vannak.

Szóval, ahogyan a lelkiismeretesek főleg az utóbbi jó tíz évben szokták mondogatni (s a szekciósülésen is többen kijelentették): **ezen a beteg helyzeten csupán az óvodától az egyetemig anyanyelven megszerveződő oktatás segíthet.** De vajon nem vezetne-e ez szeparatizmushoz? – aggályoskodhatna a tájékozatlan vagy az állambeteg balkáni ember. Egyáltalán nem! Sőt az eddigi lényegi szeparatizmusból ez a legbiztosabb út Európa – és a szerb, valamint a világnyelvek felé is. Elsősorban azért, mert a jelzett irányban csak az egészséges ember haladhat megelégedéssel, viszont a nyelvünknek a jogaiba való visszahelyezése olyan közpszichológiai javulással és gazdasági emelkedéssel járhatna, hogy vidékünk remélhetőleg rövidesen leköszönne az öngyilkosok világrekorderének címéről. Nyilvánosan vállalt-elismert magyarsága eredményeként tudniillik az ember nagyobb magabiztossággal tanulná és – szükség szerint – használná a szerb nyelvet is. (Normális körülmények között ugyanis nem az a cél, hogy kifogástalanul beszéljen szerbül, hanem az, hogy a számára fontos szinteken értse a nyelvet, s hogy őt is megértsék.) Nem görcsösen mint kötelező többletként fejébe vert államnyelvet, hanem mint a többség nyelvét, amelyet haszonérdekből is illik ismernie. Abban a folyamatban fejlődhetne-gyógyulhatna a jelleme, amely (reméljük!) máris a kez-

detét vette a Nemzeti Tanács által szorgalmazott közintézményi kötelező többnyelvűség által.

A fokozódó globalizációnak nyilvánvalóan nem csupán kommunikáció-gyorsulási és gazdasági vonatkozásai vannak, hanem kulturális és pedagógiai előnyei is lehetnek. Hosszú távon ugyanis biztosaknak kell lennünk abban, hogy Szerbia nem a visszafasizálódást, kóros szeparálódását, tehát a területvesztéseinek folytatását, a szerbség önpusztításának állandósítását választja, hanem az életet, az alkotást, a jómodot: Európát. S ez a határoknak a schengeni kitérőt követő légiesedésével s a magyar kultúra tekintélyének további, érdeme szerinti növekedésével fog járni. Ennek megfelelően tisztességes multikulturalizmussal is. Vagyis eljövend az az idő, amikor nem csupán egyes magyarok (természetesen jóval kisebb számban és szabad elhatározásukból, nem pedig viszonylag sokan és kényszerhelyzetben, mint jelenleg) iratkoznak szerb egyetemre, hanem a szerbek is magyarra. Persze, addig – minimális órászámmal – a magyar nyelv és kultúra alapismereteinek oktatását is föltétlenül be kell majd vezetni a szerb tagozatokon, hogy – nem utolsósorban a történelmi szél által mostanában idesoroltaknak – legalább az alapfogalmaik meglegyenek azokról, akiknek fontos szerepük volt és van a síksági települések kultúrájának megeremtésében.

Az állításom addig tűnhet utópikusnak, míg meg nem alakul a Magyar Egyetem, s nem tesz szert – kezdetben főleg a szegedi és a pécsi társ egyetemeinek tanárai által megtámogatottan – olyan tekintélyre, mint általában a magyar iskoláztatás, amely a világkultúra jó néhány élvonalbeli tudósát „röpitette föl” a pályára. Annak a valóságérzéknek, előrelátásnak, tervszerűségnek, alaposágnak, állhatatosságnak, módszerességnek és megbízhatóságnak kellene teret kapnia a Magyar Egyetemen, amely eddig csak egyénenként, esetleg a többség által szorongatott kis csoportban érvényesülhetett a vajdasági fősoktatás magyar professzorainak a tevékenységében.

Ez azonban nem jelenti azt, hogy a Magyar Egyetem oktatási nyelvének kizárólag magyarnak kellene lenni, vagyis hogy csak magyarok tanulnának itt. A reális szükségletek szerint ugyanis az egyetem magyar vezetősége – részint a jelenlegi etnikai arányokat tekintetbe véve, részint pedig a jövőbeni multikultúrájára gondolva – tagozatokat nyithatna a horvát–szerb anyanyelvűek számára is. Olyanoknak, akik az emberi belátásnak immár egy magasabb szintjén talán egyik-

másik tantárgyból esetleg a magyar nyelvű előadásokat választanák.

A Magyar Egyetem elképzelését, amelynek azért lelkes támogatói is voltak a konferencián, elsősorban néhány újvidéki egyetemi tanár minősítette illúzió-nak a szekciósülésen. Persze, névlegesen a vállalkozás politikai jellegétől ódzkodtak, többször is mondván, hogy itt szakmai kérdések vannak terítéken, s csupán a helyzet, a szükségletek és a lehetőségek további tanulmányozásával, lépésről lépésre, alapos megfontolással lehet megtalálni a módot, amely javíthatna a valóban súlyos helyzeten. Mintha máris nem tudnánk többet is a szükségesnél ahhoz, hogy megkezdődjenek a munkálatok! Mintha ebben az oktatási rendszerben nem lenne régóta kegyetlen tények által bizonyított a rombolás túlsúlya az építéssel szemben!

Magától értődik: azok körülményeskedtek, akiknek eddigi tevékenysége értelmében inkább akadályozni, mint serkenteni kell a régiók kultúrájának államhatároktól független tudatosítását, legalizálását. Akiknél pozícióérdek annak a ténynek az elkenése, amely szerint a ma is létező trianoni határ nem teszi indokolttá pl. a magyar nyelv és irodalom egyetemi oktatásának a magyarországitól való jelentős különbözését. S ennek alapján azt sem, hogy a többféleképpen értelmezhető törvényeket a saját gyarló érdekeiknek megfelelően alkalmazva, maffiózók módjára, tehetséges fiatalokat diszkrimináljanak pl. a diplomahonosítás ügyében.

Ennek megfelelően Bányai János és Gerold László a magyar felsőoktatás kérdéseinek rendezésében nem egyszer a törvények tiszteletére apellált. Nem akarva tudni, hogy az érvényben levő törvényeket is halandó emberek alkották, akiket ugyancsak segítettünk, nem csupán önmagunkat, ha a törvények módosítására, illetve újakkal való helyettesítésre igyekeznénk rávenni. A nevezett újvidékiek és társaik, a jelenlegi magyar nyelvű oktatás alacsony szintjének konstataciója mellett, cinikusan védik azokat a körülményeket, amelyekkel összenőttek. **A politikát formálisan elutasító, a maga nemében azonban teljességgel átpolitizált „szakma”-központúsággal áttatják önmagukat és csoporttagjaikat, hiszen még mindig a szerb nemzeti szocializmus politikájának megfelelően, többnyire kirakat-magyarságot képezve dolgoznak.**

A szakmát azonban nemcsak a balkáni államvédelmi érdekeknek megfelelően lehet művelni, hanem nyitottan, emberségi-emberiségi kontextus-

ban, s ennek előfeltételeként: a nemzeti kultúra teljességében. Azaz – a tanügy vonatkozásában – válalva, konkretizálva a pedagógia időtlen imperatívusát. Vagyis ha eddig visszahúzóds, elhallgatás, tűrés, félillegalitás s ezeknek kompenzációs formái válhattak domináns tulajdonságaivá a pedagógusoknak, különösen a magyaroknak, akkor most a polgári egyenjogúság és a régiószellem elveinek kellene fölülkerekedniük – méghozzá elsősorban az egyetemi oktatók példamutatásában. A mi szempontunkból a magyar nyelv és kultúra egységes szellemének életre keltéséről van szó a Vajdaság magyarjai tanügyének egészében, nemzeti öntöm-jenezés nélkül, a tárgyilagosság európai igényének megfelelően és az emberi jogok érvényesülésének természetességével. E nélkül az oktatás az oktatásért elve (az anyagi-gazdasági haladás délibábja által vezelve) a technikák újításával egyenes arányban: ember-ni mivoltunk további korcsosodását serkentené. A vulgárkommunizmus materializmusa borulna itt az amerikai típusú fogyasztói álkultúra kebelére. Képletesen szólva: az agy a fejből végérvényesen a bőr alá, a hasba, sőt az alsóbb régiókba költözne...

Egy percre se feledjük, ami az ülésen is többször elhangzott: ha csak kétszázezren lennénk, akkor is egyetem lenne bennünket a mai Európában. De mi százezerrel többen vagyunk a jelzett minimum-nál – s az önpusztításunk mértéke világszenzáció. Tehát: a degenerálódás közepette halálba vezető úton nincs halálugrás! Ez szükségtelen is, csupán a lelkiismeretességünknek kell elutasítania pusztulásunk haszonélvezőinek a halogató politikáját. Illúzió-nak tekinteni a fennmaradásunk érdekében megtehető nagy lépést – buta gyávaság és gonosztett. Igazából azoknak a távlati érdekét sem szolgálja, akik most szorongva gondolnak arra, hogy vajon mi lesz az ő munkahelyükkel, közéleti szerepükkel, ha a Föld mégiscsak forogni kezd, s nekik le kell szokniuk a történelem, a művészetek, a magyar nyelv és irodalom liberálkommunista sterilizálásáról, illetve, ha öszülő-kopaszodó fejfel az egyetemistákat (és a többi magyar iskolást) a magyarországi könyvek fokozottabb alkalmazásával csak magyarul és megfelelő anyanyelvi kultúrával kellene tanítani bármely tantárgy keretében.

Gondoljuk végig: semmit sem kockáztatunk a maga módján multietnikus Magyar Egyetem megalapításának kezdeményezésével. (Emlékeztetőül: még azok is elismerik a jelenlegi vajdasági magyar tanügyi körülmények tarthatatlanságát, akik, ahogyan eddig is

tették, ezután is nyugodtan ásnák a nemzeti sirunkat. Veszíteni valónk tehát – nincs.) Azért sem reszkíroz-nánk, minthogy tapasztalatom szerint, a szerbek az igazságra, a tisztességes önérvényesítésre törekvő, nyílt beszédű, energikus embereket becsülik igazán. Különösen, ha rájönnek: ezután nemcsak rövid, hanem hosszú távon is hasznuk lenne belőlünk. Pedagógiánk humánus formában való megteremtése, oktatásunk nyelvének a kor szintjén való érvényesítése számukra is példát jelenthetne: hogyan lehet önmagunkkal azonosnak lenni a múlt századok romantikus legendater-hei nélkül; hogyan lehet az elsajátított kifejezésrend-szerünk segítségével a másokéval is megismernedni, azt tanulva meg a szókincsükből, amivel életünk és hi-valásunk teljesebbé tehető.

Az adott keretek óvatos továbbfejlesztésében, a megfontolt toldozásban-foldozásban, a karalapítá-sokra, tagozatlétesítésekre korlátozódó cselekvés-ja-vaslatokban ott tükröződik nem csupán a helyzet ka-tasztrofális volta, vagyis az, hogy a probléma és a megoldásként javasolt módszerek között hatalmas az aránytalanság, hanem jelzi a mellébeszélést, a lejtőn való mind rohamosabb csúszás leplező jóváhagyását is. Egyértelműbben: a Magyar Egyetem egyszerűbb, könnyebben megvalósítható formákkal való helyet-tesítése lényegében a rosszul fölfogott szerb érde-ket, vagyis a beolvadásunk nyugtázását, a hiteles írástudói felelősség további tagadását képviseli.

A tájékozatlanok erre azt kérdezhetnék, hogy vajon a karok és tagozatok előadásainak teljes anya-nyelvűsége nem eredményezne-e ugyanolyan minősé-gű nevelést, mint amilyen a Magyar Egyetemen valós-ulhatna meg, anélkül, hogy nagyobb politikai döntése-ket kellene kiharcolni Belgrádban és Újvidéken, s anél-kül, hogy túl sokba kerülne a létesítendő infrastruktúra. Erre csak határozott „nem”-mel válaszolhatunk. **Teljes magyar egyetemi vezetőségre lenne szükség ugyanis ahhoz, hogy az önállóan, saját belátásból készített tervek, valamint a déli és északi szem-pontokkal egyaránt szuverén módon egyeztetett**

programok megvalósítására a kiemelkedő pedagó-gusoknak-tudósoknak kizárólag a lelkiismeretétől függően kerüljön sor, az emberi szükségletek szem előtt tartásával – Szerbiához és Montenegróhoz csupán mint államterülethez és mint gazdasági rendszerközeghez alkalmazkodva, minél teljesebb tudományos, pedagógiai, taneszközi stb. függet-lenséggel. Tankönyveket pl. csak akkor kellene ma-gyarra fordítani, ha azok a rendkívüli minőségüknek kö-szönhetően Magyarországon is használhatók lenné-nek. (Különben közvetlen forrásból tudom, hogy az Új-vidéki Egyetemen egyes műszaki tantárgyakból ma-gyar egyetemistákkal magyarországi tanulmányokat fordítatnak a szerb tanárok...)

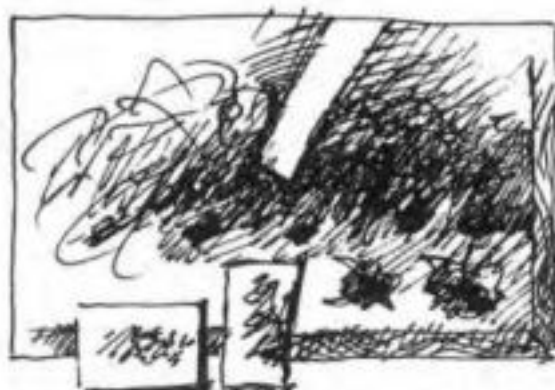
A mondottakban a rossz beidegződés valamifé-le leplezve túlhajtott nemzeti érdeket, Magyarország fe-lé fordultságot sejtethet. Csupán formálisan és a múlt fe-lől szemlélődve. **Valójában az ember testi-lelki-szelle-mi érdekéről, a normális nevelés szükségletéről van szó. S arról, hogy ez elsődleges a tudásszerzéshez viszonyítva. Pontosabban: az utóbbi csupán az előbbinek az elmélyítése által válik tartalmassá, és – egyáltalán – értelmessé.** Vagyis csak az egészsége-sen magabiztos beszédű és gondolkodású ember dönthet hitelesen, hogy az internet közvetítette új-donságok közül mit érdemes beépíteni a mi tudás-kincsünkbe, s a bennünket elvakítani is képes glo-balizmusban mi hozhat új szint a tudományunkba és az életünkbe. Ez az épülő eszű és mind kevésbé manipulálható magyar ember Szerbia területén kizáró-lag Észak-Kelet-Bácskában nevelődhetne. Itt a legked-vezőbbek a legfontosabb (!) feltételek. E tekintetben a másként gondolkodás nem több s nem kevesebb, mint félelemből, a helyzet nem ismeréséből vagy rossz ér-dekből elkövetett, mindenkit (a szerbeket is) károsító öncsonkítás. Vagy demagógia. A lényében szeparáló-dott (még kommunista módon széthasított lelki) ember kötelező forgatókönyv szerinti mellébeszélése. Álkul-turális illetlen szerint ö-ö-ö-ö-ö-ző hebegés.

*Ez a cikk két hónapon át hasztalanul várta közlését a Hét Nap szerkesztőségében. Szerzője bízik benne, hogy talán nem veszítette el aktualitását.

Anyanyelvem

Kitekerem anyanyelvem,
szoptam fúlva bár, vagy sem,
szakadjon vele száz meg egy
bennem élő bösz keserv!
Sorba állok kegyelemért másnál,
s kapok is, lehet többet a vártnál!

Nyelvem, drága,
ki követelsz csak,
nesze leneked,
tudom, ünnepi vacsorádat
húsomból enni tervezed,
s rajta jelen, ugyebár,
én úgysem lehetek!

A délvidéki magyarság esélyei

A Vajdasági Magyar Művelődési Szövetség a X. Vajdasági Magyar Ünnepi Játékok programja keretében 2003. november 19-én tanácskozást tartott A kisebbségi magyarság jövőképe címen. A tóthfalui Széchenyi István Stratégiakutató és Fejlesztési Intézet, a rendezvény egyik társszervezője a téma fontosságára való tekintettel meg szeretné jelentetni könyv alakban is a tanácskozáson elhangzott előadásokat és néhány utólag felkért személyiség hozzászólását a témához, amelyhez mellékeltek Hódi Sándor: A kisebbségi magyarság jövőképe című bevezető előadását. A bevezető előadás főleg a délvidéki magyarságra vonatkozó állapotokat tárgyalja. Az „állapotok” megjelölés a „jövőképpel” szemben már azért is indokolt, mivel a tanulmány kimerítőbben (2/3 részben) foglalkozik a Vajdaság közelmúltjának helyzetértékelésével, mint a magyarság jövőképevel. (Az 1/3 rész a tartomány összalakosságának a jövőképét méri föl, és csak ezen belül érinti a délvidéki magyarságot.) A statisztikai adatokkal kimerítően alátámasztott tanulmány jó vitaindítóul szolgált, sajnálatos azonban az, hogy a felsorolt tények magyarázatával vagy indoklásával már adós maradt. Például meglepőnek tartja, hogy a többségi szerb lakosság nagy része, a kisebbségekhez hasonlóan, semmilyen területen sem érez javulást a hatalomváltás után. Pedig ebben nincs semmi meglepő, aminek magyarázata közül három tényezőt mindenképp érdemes megemlíteni, már azért is, mivel ez a kisebbségek helyzetének megítélését is részben megvilágítja.

A szerbség, a több mint százhusz év alatt folytatott számos győztes háborúja után, most kényszerült először szembesülni egy vesztes háborúval, méghozzá olyanval, amelynek valószínűsíthető következménye lesz, hogy a legérzékenyebb területét, Szerbia bölcsőjét, Kosovót veszíti, veszítette már el. Ez egyértelműen sokkolóan hat minden szerb emberre. Mindezt követte a második megrázkódtatás, minden vesztes háború következménye: a menekültek áradata, a gazdasági csőd, az úgazdagok hiánya, a mérhetetlen korrupció stb. Ráadásul végképp szükségessé vált, hogy

a szocialista mintájú gazdasági rendszert felszámolják, s ez a mesterségesen életben tartott gyárak, termelőszövetkezetek, állami gazdaságok bezárásához vezetett. Ezt egy nagyméretű munkanélküliség követte, és az elszegényedett, a korrupciónak kiszolgáltatott tömegek nemhogy a helyzetük általános javulását nem érzékelték, de még az emberi szabadságjogokat is veszélyeztetetnek tartják, hisz ahol a pénz az egyedüli úr, ott a szabadság bizonytalan lábakon áll. Ez, persze, a visszarendeződés veszélyét is magában rejt, mivel erre már számtalan példa volt a kelet-közép-európai államok posztkommunista rendszerváltása után. A most lebonyolított választás is ezt a feltevést sajnos igazolni látszik, bár a balkáni politikában semmi sem biztos. Pedig az igazi nehézségek még be sem következtek, mivel az eddigi szerb kormányok, félve a gyors váltással járó súlyos következményektől, a rendszerváltást eddig csak mimelték, a valódi privatizációval járó nehézségek még váratnak magukra. A vagyon visszaszármaztatására pedig még gondolni sem mernek, hisz ez a gazdaság teljes csődjét jelentené, pedig e nélkül nem képzelhető el a magántulajdon sérthetlensége, ami alapfeltétele egy kapitalista rendszerű gazdaságnak.

Az is érthető, amit a tanulmány meglepőnek értekel, hogy a magyarság nem tulajdonít jelentősebb fontosságot a helyi autonómiáknak és az önszerveződésnek. Tíz évvel korábban ez volt az álma. Azóta azonban rá kellett jönnie, hogy ezek csak politikai szövegek, amit sem az itteni magyar politikusok, sem a mostani magyar kormány, még kevésbé az európai hatalmak nem támogatnak. Rá kellett döbbsennie, hogy kollektív jogait, az egymással civakodó magyar pártok közül itt senki sem védi, politikusaink többsége csak a saját jólétével törődik, a magyarság sorsa csupán akkor érdekli, amikor ebből saját magának előnyt kovácsolhat. Ennyi csalódás után érthető, hogy a magyar lakosság többsége lemondott a közös küzdelemtől, s csak az egyéni boldogulásban véli megelégni a kiutat. „Tudatában vannak gyengeségüknek és cselekvésképtelenségüknek. ... Mivel a múltat nem ismerik – hi-

szen végleg eltörölték – a jövőről viszont semmiféle elképzelésük nincs, a jelenben élve itt és most kívánnak jobban élni, vagy legalábbis elvárják, hogy békében hagyják őket. Amíg nem éheznek, nincs nagy baj.” (Nemeskürty István) Hogy ez társadalmilag milyen veszélyes megoldás, erre az alábbiakban még ki fogunk térni.

Mindezek tudatában már érthető a vajdasági lakosság lesújtó helyzetértékelése, és nem lehet meglepő a délvidéki magyarság reményvesztett jövőképe sem. Ezért számomra sokkal fontosabb dolog a délvidéki magyarság megmaradási esélyeivel foglalkozni, mivel ennek ismeretében a nemzetet veszélyeztető esetleges káros hatásokat, beolvasztási törekvéseket s jogfosztásokat ki lehetne védeni.

A délvidéki magyarság túlélési esélyeit számtalan dolog befolyásolja. Ezek közül négyet mindenképp meg kell említeni: 1. a nemzetközi politikai helyzet, 2. az anyaország, pontosabban a magyar kormány viszonyulása, 3. a szerb kormány kisebbségpolitikája és 4. a délvidéki magyar társadalom vitalitása.

A nyolcvanas évek végén, a kilencvenes évek elején Európában mélyreható politikai változások történtek. Országok estek szét, határok módosultak, és fölcsilant egy nagyon kicsi fény sugar is, hogy a trianoni traumánkat némileg talán orvosolni lehetne. Amikor azonban Antall József kijelentette, hogy a függetlenné vált Ukrajnával szemben Magyarországnak nincsenek területi követelései, világossá vált, hogy a magyar kormányon belül föl sem merült Trianon revíziójának gondolata. A világ persze örült, hogy nem alakult ki egy újabb forró góc a térségben, az is lehet, hogy e követelésnek nem lett volna semmilyen eredménye, viszont egyértelművé vált, hogy a magyar kormány lemondott minden elvesztett területéről. Nem kétséges, hogy a tömbben élő délvidéki magyarságnak egy jelentős része dédelgetett ilyen álmokat, amit a későbbi NATO-támadás és Csurka nyilatkozatai ismét a találgatások tárgykörébe hoztak, de ezeknek, szem előtt tartva a Nyugat törekvéseit, a magyar kormány álláspontját és a mi politikusaink határozott ellenzését, nem volt semmilyen valós alapja. Mindenesetre egy álom, egy reménykedés (bármilyen illuzórikus is volt), ismét szertefoszlott, s a keserű valóság az itteni magyarságra bénítóan hatott. Azóta már elcsitulnak a viharok, akik lépni mertek, azok függetlenséget nyertek, és nekünk, magyaroknak még a kollektív kisebbségi jogokat sem hajlandó szavatolni az Európai Unió. Ismét, mint már oly sokszor, elszalasztottunk egy lehetőséget, egy törté-

nelmi esélyt, és kérdés, hogy mikor nyílik ismét ilyen alkalom (újra csak bizakodhatunk).

A büntudat a bűnösöket általában szövetségbe kovácsolja. Az sem vitás, hogy a kisantant szelleme továbbra is jelen van, sőt az utóbbi években még érezhetőbbé vált. Ugyanis amint szóba kerül Trianon, a jogtalanul területeket szerzett országok, féltve a zsákmányt, mindjárt szervezkednek, és mindaddig nem lesz nyugodt álmuk, amíg jelentős számú magyar él ezeken a területeken. Ezért legyen az bármilyen demokratikus szerb kormány, egyaránt a lakosság etnikai megváltoztatására törekszik, annak ellenére, hogy ezt számtalan nemzetközi egyezmény tiltja. Véleményünk szerint csak a „halott magyar” a „jó magyar”, esetleg, aki nagyobb szerb a szerbeknél. A Balkánon a törvény és az adott szó semmit sem jelent. Jó példa erre a romániai ígéretek és fogadkozások. Európa most nyugalmat akar, és a magyar sors a legkevésbé sem érdekli, sőt mi több, a jelekből ítélve a „világpolitika útjában állunk”.

Az Orbán-kormány nagymértékben segítette a délvidéki magyarságot (nem csak minket), a mostani viszont jóval szűkmarkúbb. Persze, most nem csak az anyagiak „karcsúsítása” nehezíti meg a kisebbségi túlélést, hanem az a viszonyulás is, amely a szegényhatárokon túl élő magyarság megosztottságát, széthúzását, ha nem is támogatja, de közvetett módon ehhez hozzájárul. Ezt még megnehezíti, s az eredményeket mind kétségesebbé teszi, hogy a támogatásra szánt pénz elosztása, még kevésbé a felhasználása nem volt eddig a legésszerűbb. Ahelyett, hogy az anyagiakat odaitéltó kuratórium a független magyar intézmények létrehozását szorgalmazta volna, amelyek lehetővé tették volna az itt élő magyarság műveltségének, iskolázottságának gyarapítását, nemzettudatának erősítését és egy magyarságérdekű gazdaság stabilitását, ehelyett személyeket, apró tevékenységeket, tanácskozásokat, utazásokat, pártaktivításokat, jellegtelen kiadványokat támogatva, magánzsebekbe folyatta a segítyt. Ezt bizonyítja az a helyzetfelmérés is, amely arról tanúskodik, hogy a magyarság lélekszámcsökkenése nem állt meg, a beolvasztás ugyanolyan méretű, a magyarságtudat semmivel sem lett erősebb, az iskoláztság csak annyiban javult, amennyit a mégis felépült magyar intézmények javítani tudtak.

Ezek tudatában leszögezhetjük, hogy sem a világpolitikai viszonyoktól, sem a mostani magyar kormánytól nem remélhet a délvidéki magyarság sorsfor-

dító változást. Ezért máshol kell keresni a megmaradás lehetőségeit.

A szerb kormányok a mилошевиći hatalomváltás után, hogy a Nyugat kegyeit, s még inkább a kölcsöneit, valamint a befektetőit megnyerjék, igyekeznek a legszebb oldalukat mutatni, és a kisebbségek helyzetét is a legkedvezőbbben „kirakatba helyezni”. Ezért az utóbbi időben ezzel kapcsolatban több új rendelet született, de amint azt már a balkáni térségben megszoktuk, ezek végrehajtását már elszabotálják, hisz nem létezik semmilyen szankció, amely rákényszeríthetné az illetékeseket a törvény betartására. Habár megszűntek a nyílt fenyegetések, de jelen vannak, sőt az utóbbi időben még gyakoribbá váltak a burkolt jogfosztások, közvetett fenyegetések, sirgályázások, magyar fiatalok bántalmazása, ellenséges falfirkák, munkahelyi diszkriminációk (a rendőrségnél, a vámszerveknél, a határőrségnél, a katonaságnál stb. továbbra sem arányos a magyarok foglalkoztatása). A rendőrség csak akkor eredményes, ha a bűncselekményt esetleg magyar követte el. Különben vagy nem találják meg a tettest, vagy a bíróság addig húzza az esetet, hogy az a köztudatból kihullik, és akkor már el is lehet sumákolni a bűntényt. Magyar politikusaink az extrém eseteknél néha tiltakoznak, esetleg „határozottan elítélik a vandál cselekedetet”, a szerb képviselő barátaik ezt tudomásul veszik, néha még helyeslően bólogatnak is, de utána minden változatlanul zajlik tovább. Hathatós cselekvésre ugyanis képtelenek, mivel a pártkoalícióban nem a magyarság érdekeit hivatottak képviselni, hanem a szerb párt programját, amely sohasem azonos, mert nem is lehet azonos a magyarság érdekeivel.

A szerbség nagy többsége még mindig nem képes tudomásul venni Jugoszlávia széthullását, amit mindig a szerb uralkodóház bővített államának tekintetek, s az ebből eredő „felsőbbrendűségüket” mindenkor, mindenütt és mindenkiel érzékeltették is. A már több mint nyolcvan éven át kiváltságos helyzetet élvező telepeseiket, a munka nélkül élő, de mindig magas beosztást élvező harcosokat, „boracokat”, a törvény felett álló, a magyar lakosság elűldözésére feljogosított menekülteket nem lehet egyik napról a másikra nyugati stílusú munkára szoktatni, még kevésbé a kisebbségekkel egyenrangúvá tenni, amikor 85 év óta csak azt hallották iskolában, otthon, színházban, rádióban, filmen, hogy okosabbak, szebbek, de főleg férfiasabbak az albánoknál, magyaroknál, sőt még a horvátoknál és szlovénoknál is. Emlékszem, a „belgrádi gosz-pogyákra”, akik pár évvel korábban még bocskorban

birkákat legeltettek, milyen megvetően beszéltek az albán, pontosabban a siptár favágókról, akik minden munkát felvállaltak, hogy családjukat eltarthassák. De így vélekedtek sokan a horvátokról, szlovénekéről, magyarokról is. Ezek után illuzórikus a szerb lakosság többségétől toleranciát, pozitív diszkriminációt, egyenrangúságot, még kevésbé autonómiát remélni. A mindenkori szerb kormány csak azokat a kisebbségi jogokat lesz hajlandó számunkra szavatolni (ha teheti, azokat is elszabotálja), amelyeket a nemzetközi erők rákényszerítenek. Ez pedig a megmaradáshoz édeske-vés.

A délvideki magyar társadalom vitalitását s megmaradását számtalan dolog befolyásolja, nehéz lenne számba venni mindegyiket, de azért a fontosabbakat érdemes elemezni.

Nem vitás, hogy minden társadalom vitalitását elsősorban a natalitás nagysága határozza meg. Ha ez kielégítő és meghaladja az elhalálozások számát, akkor sújthatja a kisebbségeket bármilyen jogsértés vagy csapás, a megmaradás legfontosabb feltétele már adva van.

A délvideki magyarság natalitásának csökkenése sajnos tragikus méreteket ölt. Évenként egy kisebb magyar falu tűnik el. Az egykézéssel, de még a két gyermekkel sem lehet jövőt nyerni. Ránk pedig ez a jellemző. Sőt, az utóbbi időben még a házasságok száma is vészjóslóan megcsappant. Falun, városban vénlegények, vénlányok életuntan tengetik magányos életüket, sorsukkal maguk is elégedetlenek, de ezen változtatni, bármilyen hihetetlen is, képtelenek. Az sem érthető, hogy az egészségügyi okokból gyermektelen családok nem hajlandók örökbefogadásra. Szívesebben választják az önző kényelmet, a gyermekzsivajtól mentes nyugalmat (micsoda beteges életfilozófia!) vagy a kutya, a macska gondozását (azzal ugyanis nincsen semmilyen felelősség, bizonytalanság), mintsem a gyermeknevelést, egy elkötelezett célt nyújtó életet. Fülep Lajos gondolatai kíváncsiak ide: „Az egykés (és a gyermek nélküli - a sz. m.) világ külön világrend. Olyan, amelyben minden az erkölcsi pusztulást szolgálja. Alapja: az önzés, hitetlenség, minden szent dolognak, eszménynek, szándéknak megcsúfolása, a kényelemben, fényűzésben, gondtalanságban élni akarás, nem törődés semmi egyébbel a világon, vagy egyenes üldözése a másfajta, a szellemi és erkölcsi fejlődést szolgáló törekvésnek: az egykés világ közömbös a közügyek, a nemzet, általában a magyarság, közömbös az egyház, a lelki művelődés, közömbös a drága hagyományokban

gazdag múlt és a megsemmisüléssel fenyegető jövő iránt: de minden valaha ismert intoleranciát meghaladóan türelmetlen a lelkiismeret és az erkölcsi eszmélet legcsekélyebb megmozdulásával szemben. ...

Mikor egy nép rendszeresen írja magát, mikor lábbal tiporja az isteni, természeti, erkölcsi, nemzeti törvényeket, mikor ellenségesen fordul szembe az élet törvényeivel, mely nem a nyomorúságos létfenntartás, hanem az akadályokon győzedelmeskedő növekedés és fejlődés, akkor – akármilyen nagyszerű tulajdonságai vannak egyébként – valami borzasztó bűnt hordoz magában. ... Az értékeknek az a rendje, mely fentartotta, ezer veszedelemmel szemben megóvta, sőt növekedését biztosította, fölbillent, megbomlott ... A kényelem, a jólét, a gondoktól mentes élet, fényűzés foglalták el a legfőbb javak helyét, s új világot teremtettek a régi helyén, melyben most már a legridegebb, elvakult önzést szolgálja egész az öngyilkosságig, a nemzetirtásig." És ebben, figyelembe véve a mostani kisebbségi állapotokat, semmilyen javulás sem remélhető, már azért sem, mivel a fiatalabb, a reprodukcióra képes generáció külföldre menekült, és a törvényekben sem következtek be olyan jelentős változások, amelyek a gyermekvállalást kedvezőbb irányba fordíthatnák. Amennyiben ez ügyben nem történik valamilyen kedvező fordulat, akkor szülehetnek akár a legkedvezőbb kisebbségi törvények is, kaphatunk bármilyen nagyságú támogatást, ez mind nem mentheti meg a délvidéki magyarságot a pusztulástól.

Megsemmisülésünk másik veszélyét a beolvadás jelenti, melyet két dolog határoz meg: a nemzettudat hiánya és az anyanyelv romlása, illetve annak elvesztése. E két dolog egymással szorosan összefügg, mert mint Nemeskürty mondja: „ha valaki nem tudja, honnan jött, társai se maradnak. A maga esze és érdekei után járva nem törődik a közösséggel és az se vele. Ily módon a közösség felbomlik és kiszolgáltatja magát az alkalomra leső szomszédoknak. **Megszűnik a nemzettudat, ennek hordozója, a nyelv, mely megkülönböztet a többitől, feloldódik az erősebb nyelvben, tehát gondolat- és érzelmvilágában. Önazonossága megszűnik.**” És ide kívánczik Ravasz László református lelkésznek az anyanyelvről szóló gondolata: „Nekünk a nyelvünk nagyobb kincsünk, mint a földünk, mert régiebb, s akkor is él, amikor már a föld nem a miénk. Nagyobb, mint történelmünk, mert a történelem a nyelvben elfér, de a nyelv nem fér el a történelemben. Ezt az élő, zengő testet, ezt az óriási és közös műalkotást, kibeszélhetetlen szépségű lélekparkot maga az

Alkotó teremtette, sok ezer év finomította, fejlesztette, ápolta; dolgozott rajta az idő, az évszakok járása, természeti és történelmi erők. Lángelmék alkotásaikkal gazdagították, felfedezők kincseiket ide rejtették el, győzelmeikkel ezt szentelték meg. Igazán közös kincsünk: az egyetlen nemzeti vagyon, amelyből a szegény embernek is éppen annyi jut, mint a hercegnek, s csak annak nincs belőle semmije, aki maga dobta el magától. Titkos jegy, amelyről minden bábéli zűrzavarban egymásra ismerünk, címer, amelyet büszkén hordozunk az emberi szellem mérkőző porondján. Leghűbb képünk, mert nem nyelvünk olyan, mint mi, hanem mi vagyunk olyanok, mint a nyelvünk.” Vajon a délvidéki magyarság milyen büszkén hordozza ezt a címet? A nyelvünk alapján milyen kép alakulhat ki rólunk, és mennyire becsüljük e nemzeti kincsünket, amelyet még akkor is birtokolhatunk, amikor a földünk, mint helyzetünk is tükrözi, a szülőföldünk már nem a miénk? Nem kétséges, hogy a Kárpát-medence magyarsága közül mi beszéljük legszintelenebben, legkevertebben, legrosszabbul az anyanyelvünket.

A nyelvvesztésnek több fokozatát különböztethetjük meg. Először csak szürkül, szegényedik a szókincs, nincsenek benne hasonlatok, szóképek, szólások, közmondások stb. Utána következik a fogalmak zavara, és a szólások, közmondások téves használata, összevonása, fölcserélése. Majd ezt követi a mind több idegen szó használata, a kevert beszéd kialakulása, a magyar hangok s a hangsúly idegen kiejtése, és végezetül a teljes nyelvváltás. A délvidéki tömbmagyarságra vésszen ráveti árnyékát a fogalmak zavara, sőt már sokszor a kevert beszéd is. A szórványban még ennél is rosszabb a helyzet. Ők már sajnos a hang- és hangsúlyvesztésnél, de az sem ritka, ha a nyelvváltás előtti vagy már utáni állapotban vannak. Újvidék környékén a magánhangzók „szerbes” rövidülése a gyakori. Középbánságban és Szerémségben pedig már sok helyen megtörtént a nyelvváltás. A gyermekek az iskolában, egymás közt vagy otthon már csak szerbül beszélnek, és a nyűlfarknyi „anyanyelvápolás” csupán a lelkek megnyugtatására szolgál. Az anyanyelv kellő mértékű elsajátításának s őrzésének három feltétele van. Az első a család, az anyai szó, az altatódalok és mindaz, ami a család melegét, hangulatát biztosítja. A második az iskola, amely új fogalmak, szólások, idézetek stb. ismeretét biztosítja. És végezetül, de nem utolsósorban a közösségben való szabad nyelvhasználat. A nyelvromlás legfőbb oka az önálló magyar iskolák megszűntetése. Ezért azok a magyar politikusok, akik ezt szó

nélkül eltűntek, nem tiltakoztak és nem követelték jogainkat, nemzetárulást követtek el. Azok az értelmiségiek pedig, élükön az újvidéki magyar tanszékkel, amely a félórányi autóbuszjárára lévő Maradék magyarságát s a többi szerémi nemzettársukat e küzdelemben magukra hagyták, s csak most kapkodnak a már elveszni látszónak a visszafordításán, szintén bünt követtek el. „Amíg magyarul beszélünk, addig élni fog a nemzet.” (Nemeskürty) A délvideki magyarság nyelve viszont foszladozik, és vele együtt pusztul a nemzet is.

A nemzettudattal és az anyanyelvvel párhuzamosan haldoklik a hagyomány is. Szokásainkba, viselkedési formáinkba idegen elemek szűrődnek be, már kevésbé melengeti szívünket a magyar zene, a szép anyai szó és a múlt dicső emléke, míg végül kialszik bennünk, szívünkben, tudatunkban a magyar lélek. A gratulációkat, szerb szokás szerint, sokan már három csókkal erősítik meg, a szintisza magyar falu magyar iskolaigazgatója horvátul írja alá a nevét, és az Andrások nem az á-ra teszik a vesszőt, hanem az s-re a kampót. Márai szavaival élve, „nevünkről lehull az ékezet”. Mélyen elszomorító látvány a most szokásba jött mulatozásokon, hogy miként járják a „jugó-magyarok” a „kolo-csárdást.” A Magyar Szó egyik újságírója erről a következőket írja: „... Muskátlizene tölti be a meglehetősen nagy termet, és számottevő népség, jobbra már deresedő hajjal, járja a csárdást. Pardon: a vitatható szintű muskátlizenekar csárdást „játszik” ugyan, de több pár is tangót lejt, a többség pedig egymás kezét fogva kolo-szerű karikába verődik. Így járja a jobbra kettőt-balra kettőt, de kolo-ütemben: jó kilóduva. ... mit szólnának dédszüleink, ha látnák, hogy már kolo-szerűen járják a csárdást? De még az utánuk következett nemzedék is elcsodálkozna, hiszen a régi lakodalmakban, párosbálakon, szüreti bálakon, de minden más táncmulatságon is csodálatos testringással járta a lassút és a frissest. Csizmája, cipője sarkát odaverve, kettesben meg négyesben szép hangját szárnyra eresztve követte és rakta ki a szép magyar népdal és nóta ritmusát. Most meg túrós-fürös zenére valami balkáni csárdást járnak? És mindezt a körzeti tévé órán át is közvetíti!? Közpénzből(!) így szórakoztatja a magyarságot.”

Itt nem kerülhetjük meg az értelmiség felelősségének a kérdését. Szólni kell arról az erkölcstelen magatartásról, miszerint azt a kultúrát és szórakozási módot, amelyet saját maga nem becsül és értéktelennek tart, azt áruba bocsátja jó pénzért, haszonlesésből nemzettársainak, akiket épp neki kellene magasabb

műveltségi szintre emelnie. Erre az aljas cselekedetére némi mentségül szolgál az a tény, hogy a délvideki magyar értelmiségnek a jelentős része nem értelmiségi, hanem csak szakbarbár, így saját maga is szívesen fogyasztja ezt a „szennykultúrát”, amikor alkoholgőzös, lazább társaságban van. Persze, ez nem igazolhatja vétkeességét. Még kevésbé megbocsátható azoknak az értelmiségieknek a mulasztása, akik tudatában vannak ennek romboló hatásával, de lustaságból vagy még inkább a szerb hatalom iránti lojalitásból, szolgálatköten félreállnak, passzivitásba vonulnak, de az sem ritka, hogy gátolják, elítélik a cselekvők munkáját. A Délvidéken nem csak a politikai élet megosztott, de az értelmiségi körökben sem létezik összefogás. És itt nem csak azokra kell gondolni, akik ellenségesen viszonyulnak a nemzetmentő munkához, hanem a cselekvő értelmiségiekre is. Számtalan párhuzamosan működő egyesület, azonos kutatást végző társaság, segélyező szervezet stb. létezik, melyek eredményessége a magyarság sorsának alakításában vagy jobbításában szinte minimális a felaprózottság miatt. Nagyon sok nemes lélek igyekszik tenni valamit, akár a legkevesebbet is a nemzetéért, de mindez koordináció és összefogás hiányában nem hoz, mert nem is hozhat olyan eredményt, amennyi a befektetett energia nagysága. Ha valaki képes lenne megtervezni és összehangolni ezeket a törekvéseket, akkor a nemzetmentő munkában talán kevesebb erőbefektetéssel is nagyobb teljesítményekre lennénk képesek. Ez lenne az egyik kiút a mostani kiútatlanságban.

Fontos lenne az is, hogy létrejöjjenek a független magyar intézmények. A mostaniak ugyanis „multikulturálisak”, a testvériség - egység kommunista szölama alatt csak a szerb kultúra védelmét szolgálják, a magyarság kulturális, művészeti, szellemi és tárgyi emlékeit veszni, pusztulni hagyják, s csak annyit hajlandók megmenteni, amennyi a látszattevékenységet kielégíti. Mivel ezek az állam irányítása alatt állnak, a szellemiségét, a személyzetét és legfőképp a vezető gárdáját a szerb hatalom szabja meg, így nem csoda, hogy a „magyar” igazgató vezette intézmény sem magyar szellemiségű. Legkirívóbb példája ennek az újvidéki magyar tanszék, a közszolgálati rádiók és a tévé. Nemeskürty megállapításai ránk is vonatkoztathatók: „A rádió bemozdónak ... újabban annyira torzul a nyelvük, hogy nemcsak érthetlenné hadarják, hanem hangzását, a mondatok lejtését változtatják, a hangállomány torzul. Néha azt vélem hinni, hogy ravaszul kitervelt, ármányos módon rontják nyelvünket. A legtöbb bemondó,

hírközlő, magyarázó, kikiáltó beszédhibás, többnyire pösze vagy szájpadlásában rosszul (amerikaiiasan?) képezi a hangot. ... A mondatrészek sem különülnek el, egy-egy mondat már nem szavakból áll össze szájukban, hanem hangegyveleggé. A tudatos szándék azért gyanítható, mert az ily módon beszélő alkalmazottakat mintha szaporítanák. Mintha feltétele lenne a magyartalan beszédritmus és kiejtés. Mivel nyelvünk a mi hazánk, kizárólagosan a mi tulajdonunk, féltő gondal kell őriznünk." És ekkor még nem szoltunk a közszolgálati rádió zenéjének magyartalan szellemiségéről. Mindig azzal érvelnek, hogy „ezt kéri a nép.” Nem hajlandók tudomásul venni, hogy „a népnek nem azt kell nyújtaniuk, amit kér, hanem azt, amit kérnie kellene!”

A múzeumok, képtárak, levéltárak vagy egyáltalán nem, vagy csak részben őrzik a magyar tárgyi emlékeket. Esetleg Zentán folyik ilyen jellegű munka. Szobrainkat, emléktábláinkat már rég lerombolták, újabakat pedig nem engedtek emeltetni, emlékhelyeinket, műemlékeinket pusztulni hagyják. „Kisértet járja be” a Délvidéket, a Balkán kísértete. Amit Európa a magyarság révén ezer év alatt felépített, azt a balkáni szovinizmus nyolcvanöt év alatt elpusztította. Megfosztva az alkotás örömétől, a hitüktől, történelmüktől, önbecsülésüktől, a munkalehetőségektől - nem csoda, hogy a délvideki magyarságnak nincsen jövőképe, hite és életkedve. Mindezen talán csak a hárompilléres au-

tonómia segíthetne, de erre sem Európa, sem a mostani magyar kormány részéről nem remélhető támogatás. A szerb kormányok (félve az esetleges határrevíziótól) erről hallani sem akarnak, magyar politikusaink pedig, mivel a szerb pártokkal koalícióra léptek, kénytelenek azt szajkózni, amit a párthűség diktál. Mindezt szem előtt tartva, sajnálattal kell megállapítani, hogy a délvideki magyarságnak a mostani körülmények között nincs lehetősége a megmaradásra, még kevésbé a gyarapodásra.

Mindennek ellenére a továbbiakban is töretlenül küzdenünk kell, és mindent meg kell tenni a megmaradásunkért, „... foggal, tiz körömmel, / Démoni dühvel és örült örömmel – / Ahogy lehet ...” (Reményik Sándor) Mert a jövő kiszámíthatatlan, a történelem mindig meglepő fordulatokat produkált, és sohasem lehet tudni, hogy mikor hoz a sors számunkra egy boldogabb, jobb világot. Mert:

*„Likasszák már az égben fönt a rostát
S a csillagok tengelyét olajozzák
szorgalmas angyalok.
És leszen csillagfordulás megint...”*

(Wass Albert)

„Porlik, mint a szikla”

A szórvány mint a nemzeti kisebbségi közösség lebomlásának terméke – a destrukció folyamatának szociológiai megvilágítása

Egy nemzetrész nagyhatalmi vagy nemzetközi politikai döntés alapján válik nemzeti kisebbséggé egy másik nemzeti közösség állami területén. Ilyen értelemben a nemzeti kisebbség nem egyéb, mint más állam szuverenitása alá helyezett és területéhez csatolt nemzetrész, amely kényszerkisebbséggé válik. A sorsalkító politikai döntést megelőzően ez a nemzetrész semmiben sem különbözött az egésztől a rájuk ható politikai, társadalmi-gazdasági, eszmei és a közvélemény útján terjedő értékek és intézményesített folyamatok megélése tekintetében.

Ez a kapott nemzetrész az új nemzetállam számára elviselhetetlen, idegen testet képez. Ezért attól a pillanattól kezdve, hogy véglegesítették az új elválasztó országhatárt, állami kényszerét fogja alkalmazni, hogy a szuverenitása alá vett népességre rákényszerítse saját etnikai jellegét. Ez azonban az utódállam számára sem könnyen és azonnal megoldható feladat. Nem lehet ugyanis egyszeri állami elhatározás vagy döntés eredménye. A destrukció folyamata maga is évtizedekig eltartó történelmi folyamat, amelynek a végkimenetele csak akkor biztos, ha nem történnek újabb határmódosítások. Ilyenek azonban nem csak etnikai, hanem számtalan más okból kifolyólag mindig adódhatnak.

1. A nemzeti kisebbségnek mint harmadfokú közösség kialakulásának azonnali megakadályozása és lehetetlenné tétele

A teljes területén tudatosan megszerveződni, belső viszonyait és intézményhálózatát önállóan tervezni és működtetni képes közösséget harmadfokú közösségként értelmezem. Az ilyen közösség nem csoport, hanem szerves, politikai alanyiságú egész, amelyet többszörös kohéziós erő tart össze.

Már azáltal, hogy a nemzetrész kényszerkisebbséggé válik, bekövetkezik a harmadfokú közösség lehetőségének a szertefoszlása. A kényszerkisebbségben a közösség tudatformáló és cselekvő tagjai vala-

mint szervezetei között szinte azonnal lehetetlenné válik a kapcsolatteremtés elsősorban a termelési és kereskedelmi szférában. Az addig működő kapcsolattartást lehetetlenné teszik, új kapcsolatoknak pedig nem adnak lehetőséget. Lehetetlenné válik a kisebbségi kényszerközösség gazdasági-pénzügyi szükségleteinek kielégítésére irányuló eszközök és intézkedések igénybevétele, de az ilyen jellegű intézményesített célirányultság is. A kisebbségi kényszerközösség valamennyi gazdasági viszonyát „kivülálló tényezők” határozzák meg és „kivül állók” irányítják. A kisebbségi kényszerközösség számára ellenőrizhetetlenné és lehetetlenné válik minden ráhatás lehetősége a saját gazdasági helyzetére.

A politikai, gazdasági és értelmiségi elit addig tökéletesen működő kapcsolattartásában azonnali nehézségek állnak be. Már ez az egy tényező elégségesnek bizonyul ahhoz, hogy a kisebbségi kényszerközösség ne létezhesen mint harmadfokú közösség. Ha a saját etnikai közösségéhez a legkisebb mértékben is tudatosan ragaszkodik, és e közösség érdekeit igyekszik éltetni, a kisebbséghez tartozó vállalkozó egyén többé egyetlen gazdasági érdekét sem képes tervszerűen és szervezeten keresztül érvényesíteni. Az utódállam első számú célja, hogy megakadályozza a kisebbségi közösséghez tartozó egyén gazdasági érdekképviselését, azzal a céllal, hogy majd ez további áttételben és más közösségi cselekvési területeken is megakadályozza az érdekvérvényesítést. A kisebbséghez tartozó egyénnek az a kísérlete, hogy továbbra is tudatosan társuljon más egyénekkel, és a közösségében létrehozzon gazdasági szervezeteket, társaságokat, egyesületeket és más érdekképviselőket, eleve sikertelenségre van ítélve. Az állami kényszer ezt a szándékot következetesen lehetetlenné teszi. A tudatosító politikai érdekképviselőt a közösségi élet valamennyi megnyilvánulásában, de elsősorban a gazdasági kapcsolatok és kommunikáció terén lehetetlenné teszi. Csak ezután kerül sor az önszerveződés más lehetőségeinek a korlátozására is. Az utódállam csak annyi lehetőséget biztosít a kény-

szerkisebbségnek, amennyire kényszeríti a látszat-jószomszédsági viszony fenntartása. Mihelyt lehet, amikor kikerül a nemzetközi közvélemény ellenőrzése alól, akkor újabb korlátozó és szigorító intézkedéseket fogantatosít.

2. A kisebbségi kényszerközösségnek mint másodfokú közösségnek a destruálása

Az intézmények és a közvélemény által közvetített, vagyis csak a közvetett kapcsolatokkal rendelkező közösséget másodfokú közösségként értelmezem. Napjainkig a többségi nemzeti közösség által alkalmazott állami kényszer számára megoldhatatlan feladatnak bizonyult, hogy teljesen megakadályozza, betiltsa a kisebbségi anyanyelvhasználatot. A közös nyelv használata a családban (a primer, azaz az elsőfokú közösségben) ösztönösen ellenáll minden erőszakos tiltásnak. Önmegtartó erejű és magában véve autonóm jellegű. Az egymás közti nyílt vagy titkos azonos nyelvű kommunikációt nem lehet könnyen megvonni a kisebbségi közösséghez tartozó egyéntől, családtól, baráti körtől, szolidaritási csoporttól, szomszédi kapcsolattól. Ehhez is történelmileg hosszabb időre van szükség. Meg lehet viszont tiltani, vagy jelentősen korlátozni az anyanyelvhasználatot a közélet minden területén. Az anyanyelvhasználat tiltására vagy korlátozására vonatkozó törvények, jogszabályok és intézkedések a közélet minden területén, de elsősorban az oktatásban, a művelődésben és a tájékoztatásban központi jelentőségűek a kényszerkisebbségnek mint másodfokú közösségnek az életében. Mindenekelőtt azért, mert visszahatnak a kisebbséghez tartozó egyén munkamegosztásban elfoglalt helyére, a nemzeti jövedelem elosztásában, a társadalmi életben, a presztízscsoportokban, az állami közigazgatásban betöltött szerepkörben és pozícióharcban. E tekintetben minden állami korlátozás hátrányos helyzetbe hozza a nemzeti kényszerkisebbséget és külön-külön a hozzátartozó egyéneket. Ha a kényszerkisebbséget mint másodfokú közösséget (amelyre jellemző a közvetett kapcsolatok rendszere) gyökerelteleníteni akarják, ez azért bizonyul nehéz feladatnak, mert továbbra is hatékonyak az elsőfokú közösségek mint természetes közösségek. A nemzeti kisebbséghez tartozó egyének ugyanis akaratuk ellenére is beleszületnek a közös nyelvhasználat valóságába. Ezt az egymás közötti családi nyelvhasználatot tovább erősítik, és tag kommunikációs hálózattá változtatják a szomszédi, baráti és szolidáris kapcsolatok. Mind-

ez akadályt jelent az anyanyelvhasználat hálózatának széttépésében. A szomszédi, baráti és szolidaritáson alapuló kapcsolatoknak, bár természetük szerint közvetleneknek tekinthetők, van egy más vonatkozásuk is. Ugyanis azon tulajdonságuk folytán, hogy területi jellegűek is, közvetettké válnak. Nem csak egy házhoz kötődnek, hanem utcához, lakónegyedhez, városához, faluhoz, s ez a nyelvhasználatot közvetett jellegűvé teszi a kisebbségi közösségben. A nemzeti kisebbségi közösség bomlásának ezen a fokon tehát még egyszerre hatnak az elsőfokú, közvetlen és a másodfokú, közvetett nyelvhasználati és társadalmi kapcsolatok. Nyilvánvaló tehát, hogy a többségi nemzeti közösség állami kényszere nem éri be csupán azzal, hogy az értelmiségi, gazdasági és politikai elit és a közösség cselekvő tagjai közötti kapcsolatokat gyengítse, hanem állandóan szaggatja és lehetetlenné teszi a kényszerkisebbség valamennyi közvetlen és közvetett térkapcsolati rendszerét is. Célja a kisebbségi kényszerközösséghez tartozó egyének egymással való szembeállítás, érdekeik szerint, a nemzeti értékrendszer megítélésében, de a közös érdekek meglátásának elhomályosítása is. Ezáltal teljesebbé válik a tiltó rendszer a kisebbségi közösség életében. Egymástól különböző, elmentéses – ellenséges meglátás, erkölcs, érték- és normarendszer uralkodik el a sorskérdések tekintetében. A tiltó állam célja az, hogy semmilyen jól szervezett, intézményesített formában vagy informális kapcsolatrendszerben ne vegyen részt nagyobb számú kisebbségi, és az egyén nemzeti azonosságtudata, önmaga helyzetéről alkotott képe bizonytalanná váljon. A cél arra irányul, hogy ne egységes területen érvényesüljön az anyanyelvhasználat, ne vegyen benne részt a kisebbségi közösség valamennyi tagja, hanem – amennyire csak lehetséges – minél nagyobb része az államalkotó nemzeti közösséghez kötődjön. Aki a kisebbségi közösség közvetett kapcsolataiban nem azonosul a közösség életével (s ezen keresztül az egész nemzete életével), előbb-utóbb elidegenül tőle. Ennek következtében a perifériális részekben elkerülhetetlenül egyre nagyobb elkülönülés és leszakadás következik be. Aki nem érez és nem gondolkodik többé kisebbségi közössége közvetett kapcsolataiban – magányossá válik. Ebből csak egy kivezető út van: kötődni az államalkotó népesség közösségi intézményeihez, értékrendszeréhez és nyelvhasználatához.

A kisebbségi kényszerközösség területi szerkezetében egyre nagyobb mértékben lazulnak fel és tűnnek el a közvetett kapcsolattartás lehetőségei. A nem-

zeti kisebbség megszűnik a saját területi egységeit és kisközösségeit egyesítő politikai alanyiságú közösség lenni. Ez a folyamat különösen gyorsan bonyolódik le azokon a területeken, amelyek az intézményesített kommunikációs háló szélén helyezkednek el. Nemzeti értelemben ezeken a területeken az egyén gyorsabban magányosodik el és vész el a nemzete számára: általában előbb, minthogy a többségi nemzeti közösség befogadná. Általános leépülési és destrukturalizálódási folyamat megy végbe: a nemzeti kisebbség egyre gyorsabban olvad a peremrészekben, s ugyanakkor az addig hozzá tartozó egyén előtt nem nyílnak új lehetőségek a többségi nemzeti közösség részéről sem.

A kisebbség és többség közti ádáz harc következménye, hogy a kisebbséghez tartozó egyének nagyobbik része szociális tekintetben hátrányos helyzetbe kerül, és mint csatlós lényeket, „szolganépet” fogadja be a többségi nemzeti közösség. Csak nagyon véletlenszerűen adatik meg a társadalmi felemelkedés lehetősége egy-egy egyénnek a szórványban. Az egymás közötti harcból eredő büntetés természetesen közvetlenül nem ennek vagy annak az egyénnek szól, de mégis valamennyit sújtja. Ezáltal semmissé válnak a polgári társadalomban állandóan proklamált értékek, az általános polgári szolidaritás működtetése a kisebbségi közösséghez tartozó egyénnel szemben. Helyet kap a kirekesztés.

Elérkeztünk a kisebbségi közösség szórványvá válásának küszöbére, s már mélyen belegázoltunk a folyamat első és második szakaszába is. Bár azt is részben érintettük már, mégis hátramaradt, hogy részletesen is leírjuk a szórványvá válás folyamatának záró szakaszát.

3. A destrukció záró szakasza: a nemzeti kényszer-kisebbségi közösség széttagolódik egyénekre

Az egyénekre széttagolt és kizárólag primer kapcsolatokra korlátozódó közösségeket elsőfokú közösségként értelmezem. A nemzeti kényszerkisebbség végleges széttagolódása formákhoz nem kötött egyénekre több szálon fut. Ennek a folyamatnak megvan a demográfiai, szociológiai, etnológiai, szociálpszichológiai, kulturális, antropológiai stb. vonatkozásai. E tudományok módszereivel szükséges őket végigkísérni. Miután a nemzeti kisebbség a szórványvá válás folyamatának a kezdet kezdetén megszűnik közös célként dolgozó társaság, saját belső kommunikációs hálózattal és saját alapítású intézményekkel rendelkező

munkaközösség lenni, ugyanez a folyamat fog megismétlődni jóval később az oktatási rendszerben, s aztán a művelődési intézményhálózat felszámolása területén.

Ez a folyamat a délvidéki magyarok esetében nagymértékben végbement az elmúlt 80 év alatt, de még kb. 50 év szükséges ahhoz, hogy teljesen be is fejeződjön, s ezáltal széttagolódjon semmihez sem kötődő egyénekre és néhány esetszerű, laza kapcsolatú, zárt kisközösségre. E folyamat képezi az alapját a természetes népességfogyásnak, de ez az utóbbi is visszahat a folyamat gyorsulására. A szórványvá válás és a természetes népességfogyás interakciója is azonban egy sokkal szélesebb keretben történik: a belső és külső vándormozgalom állandóan ható és leállíthatatlan folyamatában. A vándormozgalomnak mind a két arcát az utódállam irányítja a többségi nemzeti közösség érdekében, a kényszerítő intézkedéseivel. Enélkül a nemzeti kisebbség természetes népességfogyása nem 100, hanem akár 200-250 év alatt menne végbe, s kérdéses, hogy egyáltalában végbe menne-e? Nem kapna-e teljesen ellenkező, növekvő irányt a különböző, örökké változó politikai tényezők és külső erők hatására? A kis népek és néptörzsek politikai szerencséje nagyon változó tényezők hatása alatt alakul, s ez a jövőben sem lesz másként, hiszen ki vannak téve a nagy népek akaratának és a véletlenszerűségnek.

Mivelhogy a szórványvá válás folyamatát a politikai döntés kezdetétől alapjában véve a többségi nemzet állami kényszerítő hatása és intézkedései irányították, az elmúlt 80 évben a délvidéki magyar kényszerkisebbségi közösségben nem sikerült a két világháború között, a titói időben, de 1989 után sem létrehozni egy tudatos, jól szervezett, politikai alanyiságot kimutató kapcsolatot a politikai elit és a cselekvő egyének között. A délvidéki magyar kisebbségi közösség nem volt képes:

a) megtartani a közös ügyért cselekvő egyének olyan közösségét, amilyen korábban volt, 1920 előtt mint nemzetiség; képtelen volt ennek a célnak megújuló tartalmat és formát adni,

b) kohéziós erőt adni, amely a szociális kérdésekben konszenzust és szolidaritást eredményez, és a nemzetiségi sorsot tudatosan és politikai alanyisággal és képviseléssel irányítja;

c) képtelennek bizonyult a kisebbségi közösségben a különböző érdekcsoportok és társadalmi rétegek között átfogó konszenzust és cselekvő szolidaritást teremteni;

d) a kisebbségi politikai, értelmiségi és gazdasági elitnek nem sikerült elhíttetnie, hogy a kisebbségi közösségben közös otthonra lehet lépni, és az jövőt nyújt.

Ennek következtében mély gyökeret vert tíz- és százazrek lelki világában a hontalanság. Ennek további következménye a családalapítással kapcsolatos elkedvetlenedés és a kivándorlás, illetve annak fontolgatása.

A délvidéki magyar kisebbség politikai, értelmiségi és gazdasági elitje közötti kapcsolat elégtelensége és sokszor a kisebbségi közösséggel való szembenállás csak erősítette az állam tiltó-korlátozó akaratát. Ez a több évtizeden keresztül tapasztalható magatartás az állam malmára hajtotta a vizet, és tovább mélyítette a kisebbségek hontalanság érzését. A politikai és értelmiségi elit képtelennek bizonyult a nemzetiséghez tartozó egyéneknek eszmei értékeket nyújtani minden cselekvési területen mind a magánéletben, mind a közéletben. Ez az elit a kisebbségi közösségben a nemzethez tartozás azonosulásának értékét kizárólag a közös nyelvre korlátozta, ami már elégtelennek bizonyult a 19. század elején is, s ma még jobban, hiszen az azonos nyelvet beszélők számtalan nemzetállamot hoztak létre, s hoznak létre ma is. A kisebbségi közösséget tehát meghagyta csupán az azonos nyelvet beszélők csoportjának szintjén, de az eszmei értékekben egybekovácsolt közösség szintjéig képtelen volt felemelni. Az ilyen csoportban az egyén természetesen elmagányosodott.

Ha ilyen volt a múlt és ilyen a jelen, mi marad a jövő számára?

a) a csonka család és a rohamosan csökkenő, mind gyakrabban többnyelvű rokonai kapcsolatokat;

b) az otthonokban (és nem a nyilvános helyeken) találkozó, szűkülő baráti kör;

c) a templom üresedő padjai, a hívők közösségének felbomlása, ahol a keresztfel is inkább már az egyén ügye és nem a hívőközösség ünnepe;

d) a valamikori vagy a virtuális közösségképzet egyénen kívülé válása: a tartós emlékezet vagy a távolodó, nehezen elviselhető lidérc.

A szóróvannya válás végső stádiumában az egész kisebbségi közösség szétesik primer csoportokra: az egyén már csak a családjával kommunikál anyanyelvén, vagy jobb esetben szűkülő baráti körével azonosul. A valamikori közössége értékrendszerét többé nem érti, elveszti, nem éli meg és nem képviseli a többségi nemzeti közösséggel szemben. A nemzettudata

kiürül, már igazi értékeket nem őriz, csak sztereotípiák, előítéletek és hiedelmek élnek benne.

A szóróvannya válás dinamikája

A kisebbségi közösség szerkezetében egyszerre jelen vannak az olyan települések és kisközösségek, amelyek a szóróvannya válás első, második és harmadik szakaszába jutottak. Ezek szerint a kisebbségi közösség nem egyszerre lép be a szóróvannya válás egyes folyamataiba, és nem egyszerre érkezik végső szakaszába. A szóróvannya települések mellett megtalálhatók azok a települések, amelyek a szóróvannya válás küszöbén várakoznak, de csak idő kérdése a további lebomlásuk.

Bár általános szociológiai szempontból nincsenek olyan települések, amelyekben az egyének kizárólag elsőfokú közösségben élnek (csupán családi vagy rokonsági kötelékben), a nemzeti kisebbségi kényszerközösség szempontjából mégis léteznek. Ahogy zsugorodik jelenlétük a kisebbségi közösség közvetlen és közvetett kapcsolattartásában, olyan arányban szaporodik a jelenlétük az államalkotó többségi közösségben. Az utódnemzedék már ezen az úton keresi és találja meg a jövőjét. A szóróvannya válás folyamatának minden következő szakaszában a fejlett és kiteljesedett közösségre jellemző közvetett-közvetített kommunikációs kapcsolatok meggyengülnek, véletlenszerűvé válnak, intézményesített jellegük megszűnik. Előbb-utóbb a másodfokú közösségre jellemző intézmények és szervezetek formája kiürül, s végül tevékenységük megszűnik. Magát az intézményt mint formát már a kívülálló, a többségi nemzet állami irányítása szünteti meg. Ha a közösségéhez továbbra is ragaszkodna, a kisebbségi közösséghez tartozó egyén ketrecben találna magát, és képtelen lenne utódainak jövőt nyújtani. Ideig-óráig még fenntartják a zártkörű családi közösségben a kapcsolatokat, de ezek is rendkívül törékennyé válnak a vándormozgalom és az erőszakos, dominálni akaró többségi nép nyelvi behatolása következtében. Azokon a településeken is, ahol a kisebbségi közösség még csak a szóróvannya válás küszöbén időzik (a nagyvárosokban), tulajdonképpen csak látszatnyugalom van. A lebomlás folyamata ott sem kisebb intenzitású, csak visszatartott, de kirobbanó erővel válik majd láthatóvá a felszínen. Hatása akkor meglepetésszerű lesz, és a korábban cselekedni nem akarók vagy nem tudók, a tehetetlenek vagy az egymásra mutogatók számára kijózanító erővel hat majd.

Összegezve tehát elmondhatjuk, hogy a kisebbségi közösség szórvánnyá válásának folyamata az államalkotó többségi nemzet állami kényszere és hatása alatt megy végbe. Ennek a következménye:

a) a szórványban élő kisebbségi közösségi egyén nagyon hátrányos szociális helyzetbe kerül: a többségi nép által támasztott oktatási, szakképzettségi és más követelményeknek nem tud eleget tenni, a kor szintje alatt alakul egész szellemi habitusa;

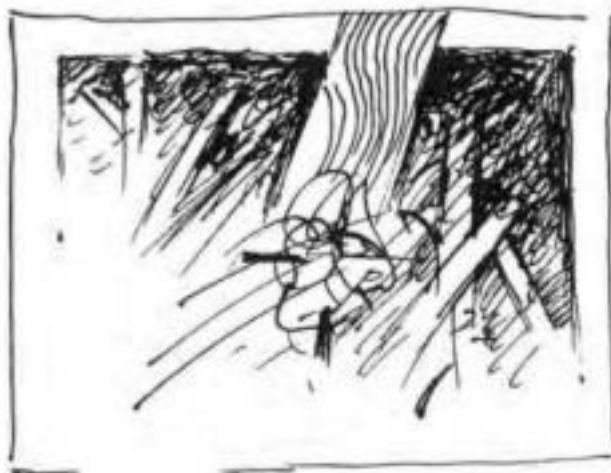
b) a kisebbségi közösségnek a még „ép része”, amely a szórvánnyá válás küszöbén időzik, ellenséges világot talál maga körül, amelyben képtelen már bármit is cselekedni a nemzetisége érdekében. A saját szórványát is hagyja pusztulni. Sem önmagával, sem a szórvényaival nem képes közösséget vállalni.

A szórvánnyá válás végső stádiumában, szociológiai értelemben, már nem létezik kapcsolat az elit és a cselekvő közösség között. Itt már a kisebbségi közösség mint harmadfokú közösség (amely politikai ala-

nyiságú, tudatosan és szervezeten képes befolyásolni akarataival a folyamatot) elveszíti hatását az egyénre és a zárt jellegű kisközösségekre. A kisebbségi politikai cselekvést és szervezetséget nincs mire (intézményre) és kire (az egyének közvetett és közvetítő kapcsolataira) alapozni. Mint általában a társadalom egészének szintjén, a kisebbségi közösségben is csak ott lehet politikai alanyisággal, tudatosan és szervezeten cselekedni, ahol a másodfokú közösség intézményei (közvetett és közvetítő kommunikációs hálószerkezetei) működnek és hatnak, az egyének pedig a közösségi intézmények céljait megértik, és a tevékenységüket értékelik.

Alternatívák, persze, a jövőben is jelentkezhetnek, azonban ezekre a jelenlegi állapot tényezőiből nem lehet következtetni.

Nincs olyan tényező, amely stabilizálódásra utalna és a folyamatot leállítaná.

Ünnepi beszéd helyett *

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

1945. október 29-én a szabadkai Népszínház épületének nagytermében felgördült a függöny, és a **Szabadkai Magyar Népszínház** előadásában a nézők **Balázs Béla Boszorkánytánc** című drámáját tekinthették meg Pataki László rendezésében, és ezzel elkezdődött a Vajdaságban a hivatásos magyar színjátszás viszontagságos története.

Harmadik alkalommal jöttünk össze, hogy megemlékezzünk színháztörténetünknek erről a számunkra fontos dátumáról, hiszen vidékünkön ettől a naptól számítva létezik folyamatosan hivatásos magyar színjátszás; vannak, akik még mindig *magyar nyelvű* színjátszásnak nevezik csupán, jelezve ezzel, hogy ez annyira azért nem is magyar, hanem tulajdonképpen jugoszláv, csak (hogy, hogy nem) a véletlen furcsa játéka folytán a *nyelve* magyar.

Ezt a napot a **Délvidéki Magyar Színjátszás Napjának** neveztük, de van, aki a vajdasági magyar színjátszás napjának mondja szemérmesen, nehogy nagyon magyarnak tűnjön, esetleg ne nézhessék szeparatistának, nacionalistának, sovínisztának, irredentának. Nem akarok én vitába szállni senkivel ebben az ünnepi pillanatban, de ezt az óvatosságot öncenzúrának, önfeladásnak, önbecsülésünk higitásának tartom, hiszen az mindannyiunknak világos, hogy a Kárpát-medencei magyarság déli részén szörvényben élő entitás színjátszásáról beszélünk, ha magunkról szólunk, amely integráns, elválaszthatatlan és elidegeníthetetlen része az egyetemes magyar kultúrának.

Bebizonyosodott az elmúlt nyolcvan év alatt, hogy bennünket nyelvi, kulturális, szellemi hazánktól el lehet választani egy határ meghúzásával; fel lehet higitani lakott területeinket, lehet bennünket fenyegetni, sőt, üldözni is – de a tudatot, a szellemet, a szellemiséget kiűzni, a gyökereinket kitépni belőlünk nem lehet mindaddig, amíg az anyanyelvünk magyar.

Mindenféle fondorlatos, álhumánus meggondolásból az elmúlt ötvenegynéhány évben többször próbáltak bennünket *degettósítani* és *integrálni*. Az Újvidéki Színházat többször akarták degettósítani oly módon, hogy integrálják az Újvidéki Szerb Nemzeti Színházba. Szerencsére, P. Németh István és később Gion Nándor igazgatóknak volt annyi józan eszük és bátorságuk, hogy megköszönjék ezt a nemes felajánlást, és nemet mondanak.

Városunkban 1951-ben, alig hatéves fennállás után **sikerült degettósítani** a Szabadkai Magyar Népszínházat, és lett belőle Narodno pozorište – Népszínház horvát, illetve magyar *nyelvű* társulattal.

1985-ben, mivel 34 év után sem integrálódtunk, és mert még mindig sok tévéantenna nézett észak felé, a *magyar nyelvű* meg a *horvát nyelvű* (szerb nyelven beszélő) társulattól lett egy *izvodački ansambl* (kivitelezői együttes?), magyarul már el sem nevezhető valami, s ez már az integrálódás útján egy óriási lépést jelentett az akkori hatalom számára. Múltak az évek, de a tévéantennáknak csak nem akaródzott délnek fordulni, az *izvodački ansambl magyar nyelven beszélő* része szétesett, a *magyar nyelven* hallgató közönség továbbra is hallgatott, de már nem járt többé színházba, a főintegráló személy elszellett, a degettósítás **sikerült!**

Nem! Mert ma már hét éve újra *magyar nyelvű* társulat vagyunk, tehát *magyar nyelven beszélő* társulat. De milyen színház? Hát nemrégén még jugoszláv. De most? Most: egy Szerbia és Montenegró-i színház *magyar nyelven beszélő* társulata vagyunk. Mi balgák meg úgy viselkedünk, mintha magyar színház lennénk.

De meddig?

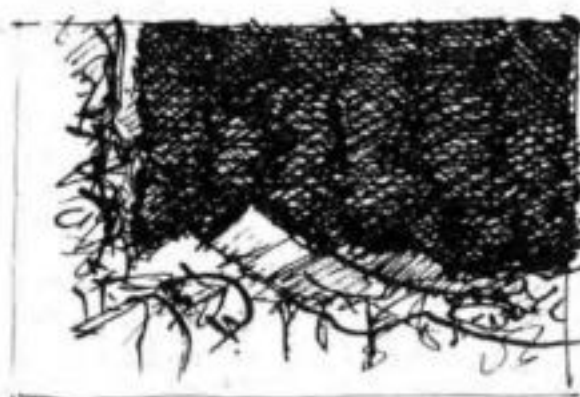
A minap kaptam egy meghívót valami kerekasztal-beszélgetésre Versecré, ahol a téma: *A kisebbségi színházak degettósítása és integrálása...* Értetlenül néztem a meghívót, és nem hittem a szememnek, azt gondoltam, valami régi idők rémálmai leptek meg. Aztán rájöttem, hogy nem, mégsem, ez most valami egé-

szen más. Akkor, ott, '85-ben egy fejlődő ország voltunk, más volt ott az a demokrácia (mert az volt). Most meg (mivel **túl vagyunk a fejlődésen, tehát kifejlődtünk**) tranzíciós ország lettünk, most már megint van **demokrácia, megint egy másfajta demokrácia**.

De mit is jelent az a szó, hogy *integráció*? Felülöm A magyar nyelv értelmező szótárát, azt mondja

integráció: „különálló részeknek valamely nagyobb egészbe, egységbe való beilleszkedése, beolvadása, egységesülése.” Összeszorul a szívem. Aztán megnézem a szótár kiadásának az évét: 1989. Megkönnyebülök. Ja, az egészen más. Most 2003-at írunk.

* Elhangzott 2003. október 29-én, a Délvidéki Magyar Színjátszás Napján Szabadkán, a Népszínház ún. Jadran-termében.

Verebek és véredek

holdra ugatnak sárga véredek
ha felhők nyála csorog rájuk
az éjszakából
és rémülnek fészükön verebek

belölünk ugatnak véredek
és belénk rémülnek verebek

Ez is, az is

mint tenyérben az életvonal
úgy ír sorsot írva sorsom
amiben az énem hordom

akár igaz akár hamis
én vagyok ez s talán az is

Téves időpont

kiegyenesedett indulatok feszülése
karcos eget
a majdnem-jóvoltunk miatt
mert a voltunk
téves időpontra esett
és most vezekelhetünk
valakik helyett

Szigetnél szigetebb

ünnepre ünnep és újabb szólamok
mellébeszélések
melyekbe nem szólhatok

szigetnél is szigetebb vagyok
körülhatárolnak semmi-távlatok

Bácsgyulafalva, 2004 januárja

A végzet bábjátékosai között

Legalább 83 éve a legizgalmasabb a világon Magyarországon élni. Aki magyarnak született, bevallja vagy sem, hiába ábrándozik békés polgári nyugalomról – ami a nemzettesten belül egy-két embernek esetleg ideig-óráig megadatik, de a közösség egésze számára (meglehet, nemcsak nyolc évtized eltelte óta, de minimum ennyi ideje) az izgalom- és a kalandmentes élet elérhetetlen vágyalom, semmibe foszló ködkép, üres és reménytelen képzelgés.

Mondjuk ki végre: az örökös veszélyeztettség ténye a magyarságban nem alakította ki a szükséges védekező ösztönöket. A szívós életerő, a szinte emberfölötti életképesség, hangozzék bármiféle szentségtörésnek, nem elégséges. A tetszetős önvigasztalás kulcsmondata – „a legnagyobb dolog, hogy megmaradtunk” – az önszuggesztió, az önbecsapás ámitó mételye, hamis szíréhang, rekedtségbe fúló fütty, hogy ne rettegjünk a sötétben.

Nézzünk körül az elszakított területeken: Trianon évében Erdélyben legalább kétmillió magyar él – ma másfél millió sincs. A Felvidéken és Kárpátalján együttesen egymillió volt ez a szám – ma hétszáz ezer sincs. A legszörnyősebbet, a félmillióról 300 ezer alá csökkent délvidéki adatsort itt talán nem is kéne említeni. És gyűrjük össze így, mindennek tudatában mindazt, ami úgyszólván örökre összetartozik: az egyetemes 15 milliós magyarság is mítosz immár – Für Lajos nemrégiben bebizonyította, hogy a földgolyón összesen talán már 13 millió magyar sem él.

Egyik legnagyobb élő költőnk, Buda Ferenc mondta e sorok írójának három évvel ezelőtt: az embert megtalálja a sorsa. Ez a döbbenetes mondat furcsa módon azóta sem a reménytelenséget erősíti bennem, hanem éppen ellenkezőleg, olyasféle nyugalmat ad, mint amit nagyon öreg, sokat próbált harcosok érezhetnek, amikor a következő, sokadik megpróbáltatás körvonalazódni kezd előttük. Amikor az elszántság, a lassú acélezódás egyféle kellemes izgalommal teli várakozással elegyedik: no jöjjön hát, nosza, nézzünk

szembe egymással férfi módra. Még mindig ez a legjobb, amit tehetünk.

A magyarok egyik legnagyobb gondolkodója, Németh László 60 évvel ezelőtt, elhíresült második szárszói beszédében így fogalmazott: „Aki a magyarság újkori történetét megírja, arra kell felelnie, hogy süllyedt „bennszülötté” ez a nagy középkori nemzet tulajdon országában... Állami életét idegenek vezetik, ha vannak is véréből való nagyjai, azok csak maharadzsák, gazdaságilag kizsákmányolják, idegen civilizációk seletje ellen nincs védelme, erkölcsében és testében nyomorodóban van.” Németh László ezt is hozzáteszi: „Senki sem mondhatja, hogy a magyarság rest volt megváltani magát. Inkább egy különös fajta végzet függött fölötté, amely sosem engedte, hogy amit a maga javára elkezdet, befejezze.”

A felvidéki magyarság egyik elfeledett és maig kellőképpen újra fel nem fedezett kiválósága, Peéry Rezső majdnem Németh Lászlóval egy időben írta: „A embernek végül is szembe kell nézni sorsával. Aki most magyar a Kárpát-medencében, tudomásul kell vennie, hogy az életkörnyezet és hatalmi keret, melyben él, törvényében, alkotmányában és elvében az itt honos magyarságot nem cselekedetei, eszméi és szándékai szerint méri le és értékeli, hanem a vele való bánásmódot a rajta kívül álló erőtenyezőktől teszi függővé.”

Egy rajtunk kívül álló, reánk vetülő végzet tehát egyfelől, kiszabott sorsunk alatt rogyadozva pedig mi, ha úgy tetszik, a nemzet másfelől. Kell ennél izgalmasabb – halálosan izgalmas – alaphelyzet, kiinduló- és végpont, akár még olyan személyiségnek is, akitől a legtávolabb áll akár egy cseppnyi kalandorvér is?

A 2003 szeptemberében megtartott 51. Kanizsai Író-tábor központi témájához – **Nyelvünk, irodalmunk és nemzeti kultúránk esélyei** elnevezésű tanácskozáshoz – kiválóan illett a felcímjavaslat: **Szorításban. Ez a legmagyarabb permanens állapotathatózó. Akár ama nevezetes egykori herderi jóslatra gondolunk, akár napjaink törökvészére, az úgynevezett**

globalizációra. A forma új, a tartalom a régi. Örök-egy, változatlan. Minden, ami a magyarság kultúrája, irodalma, nyelve ellen tör, tematikai változatosságában Németh László vagy Peéry Rezső igazságait mondja csak ki újra és újra. A végzet bábjátékosai ülhetnek Sztambulban vagy New Yorkban, hívhatják őket Szolimánnak vagy Bronfmánnak – eredendően izgalmas életünk meghatározói. És döntően ők.

Esélyeink pedig mindennek tükrében, hangozzék akármilyen meghökkentően, olyanok, amilyenekké tesszük őket. Egymillióból hétszázezerre vagy félmillióból háromszázezerre apadva, vagy tizenkét éves fiúk mesebeli hősiességéből világtörténelmet alakítva. **Mi, magyarok vagyunk igazán különös anyagból gyúrva, nem a kommunisták: csak igazán nagy tételekben szeretünk játszani, a legeslegizgalmasabb játszmákat, ahol a végzet a krupié és a tét: minimum az életünk, a sorsunk, a Kárpát-medencei létezésünk. Mindenki tett, uraim?**

Az igazán izgalmas kérdésekre adandó válaszok tulajdonképpen szinte ijesztően egyszerűek. A jelen és a közelmúlt számos magyar története ezt éppúgy példázza, mint megannyi más tanulság. **A magyar szellem mindig végveszélynek tartott helyzetekben lépett elő a sötét rengetegből, szerényen és magabiztosan mosolyogva.** Kibomlottak a nagyságos fejedelmek zászlói, mert felfakadtak a nemes magyar nemzet sebei. Egy huszonhat éves fiatalember úgy érezte a forradalmat, mint kutya az esőt. És Szeged és Hódmezővásárhely között, a Tisza partján egy öreg halász úgy borul egy Kossuth Lajos nevű ember elé, ahogyan valaha valamelyik apostol tehetette a Megváltó előtt. Nyolc-tíz év alatt sohasem tapasztalt vérfürdő és legbarbárabb elnyomás... - és három nap alatt egyedül az Üllői út és a Nagykörút sarkán 62 rommá lőtt orosz harckocsit számol össze a precíz külföldi tudósító.

Mindeközben írt egy Petőfi, egy Arany, egy Madách, egy Móricz, egy Tamási, egy Márai vezetéknévű magyar ember és még vagy hat tucatnyian. Egyfolytában, egymást váltva, egymást követve, nyugodtan, szinte hétköznapi megszokottsággal. Ennyit az első esélyről.

A magyar kultúra mindig népi eredetű és ihletésű kultúra volt, legkitűnőbb alkotóink valamennyien kiváló amatőr néprajzosok is lehetnének. Lehetett gúnyolódni a Röpülj páván és a bő gatyán, Aranyék vagy Illyésék „népiességén”, hejretyutyutyuzni Rózsa Sándoron és a magyar hegedők szaván – a magyar nyelvjárások, népviseletek, táncok és dalok túléltek a lipótvárosi raccsolók és a belvárosi örök nyeglék próbálkozásait, különben most nem emlegethetnénk őket. Pogány táltosaink alighanem a világ legkitartóbb őrszemei. Nem lehet nem észrevenni őket. Ezt teszi az ellenség is. Ennyit a második esélyről.

Amennyire igaz a mondás, hogy Isten nagy-szerűsége minden ember belsejében rejtekezik: megvan az összes többi esély is. Nemcsak fölfelé kell építkeznünk, ahogyan Jókai még a 19. század végén javasolta – befelé is. Vagy talán – arra leginkább. Látszólag ez a legnehezebb, valójában a legkönnyebb. Kiben népballadák, kiben hősköltemények, kiben lélektani nagyregény-folyamok rejtőznek. Felfedezésük nem hazardírozó bábjátékosokon múlik. Ebben ők csak statiszták.

Szép lassan el lehet indulni. 2002 áprilisában másfél millió magyar ember minden magyarok parlamentje előtt, arról a bizonyos Kossuth Lajosról elnevezett téren és környékén a lélekben jelen lévő több millióval együtt tett egy, egyetlenegy lépést. A bábosok azóta elszántan és ijedten figyelnek. Sok mindent tudnak. Egy valamit nem. Hogy tárogató szól bennünk.

Karámban – vízummentes-e az irodalom?

(1.)

A nyelv képtelen leírni a valóságot.¹ Az irodalomnak a nyelv eme fogyatékoságából eredően nincs stabil, állandó és megbízható viszonyítási pontja, s ha mindezt továbbgondoljuk, beláthatjuk, az irodalomnak nincs valódi értelme. Ebből kifolyóan, vagyis hogy az irodalom értelme mindmáig rejtett dolog, az égvilágon az egyik legmerészebb, legkockázatosabb és leginkább kudarcra ítelt vállalkozás az irodalom tanítása. Irodalmat nem lehet tanítani, hiszen a stabil viszonyítási alapok híján mindegyik olvasó mindegyik értelmezése egyformán érvényes, és mint ilyen, fontosabb a szerző szándékánál. Az irodalomban egyetlen műnek sincs tényleges minősége²; csakis az elismertsége adja a pillanatnyi helyi értékét; minden pofára és hovatarozásra megy; ne reménykedjen senki posztumusz igazságszolgáltatásban; amin egyszer átlépett az idő, az a kukában marad. Szkepticizmusunkat, mármint hogy valójában az életben semminek sincs értelme, olyan elődök nyomán hisztaljuk, mint Bölcs Salamon, vagy a depressziósan pesszimista Albert Caraco. A valóság tapasztalata szubjektív, ennél fogva szubjektív az értékek és szubjektív az igazság is: az élet egyfajta illúzió. Az irodalom pedig végső lényegében szellemi művészet.³ A mű az alkotóban megfogant vízióval kezdődik, és utolsó pillanata is vízió, amikor látomássá válik a műélvezőben. A valódi művészet célja, hogy felkavarjon, zavarba ejtsen, hogy elegend legyen a világból

és aláássa valóságérzetet.⁴ Mindezt csupán azért, hogy rákényszerítsen a világról vélt tudásunk teljes újragondolására. A művészet éppen e tulajdonsága miatt nem tanítható. A legvalódibb művészet darabokra tör, intellektuálisan tönkretesz, fizikailag beteggé tesz, és gyűlölettel tölt el azon kulturális hagyományok iránt, amelyek gúzsba kötnék bennünket és lenyomnak, megnyomorítanak és belefojtanak a hétköznapiaság tengerébe. A művészet a kreatív intellektus kísérlete arra, hogy olyan kiadványokat töltsön meg művekkel, amely hiányok a behelyezett művektől válnak igazán feltűnőkké.⁵ Napjaink egyik üres terének gondolom a kultúra, a művelődés, a művészetek világát.⁶ Egyre üresebbek köröttünk a terek, és nagy az átláthatatlanság. Egyre üresebbek körülöttünk a terek, egyre nagyobb a helyszíneiken a nyüzsgés.⁷ Az, hogy minden kör, minden társaság kialakította a maga kultúra-képét, kultúra-eszményét, áttekinthetetlenné teszi a kultúra, művelődés és nyelvhasználat köznap-artistikus elkülönülésének terepét. A kritika joggal észrevételezte, hogy a magyar köznyelv és közgondolkodás átalakult. Megdurvult, megújult, visszafejlődött, félrefejlődött.⁸ Sőt, tegyük hozzá, egyre gyakrabban jelennek meg önmagukat irodalomként definiáló szövegek, amelyek azonban végső soron csupán az írásbeliség dokumentumának tekinthetők. Ez azonban nem önmagában járó probléma, vagy mondjuk megértőbben, jelenség, mert tulajdonképpen az irodalomban a mérték is változik, nem csak a mérnivaló.⁹ Az irodalomban tehát végső soron nincs igazság. A modern irodalom a gyanak-

¹ Az axiómát a továbbiakban Dean R. Koontz nyomán fejtő ki a dolgozat.

² Kontra Ferenc

³ Vajda Endre

⁴ Vissza Dean R. Koontzhoz.

⁵ Balla D. Károly

⁶ Füzi László

⁷ Sándor Iván

⁸ Kemény István

⁹ Gál Sándor

vással kezdődik¹⁰, a mindentudó elbeszélő trónfosztásával, és mindenben kételkedni tanít. Az olvasó e késztetéstől vezérelve kezd kételkedni az emberben, a világban, a formában, és végső soron magában az irodalomban is. Ez a nyughatatlan gyanakvás adja a pótolhatatlanságát, a kétely a művészet magja és fő princípiuma, és ezáltal lehet a művészet az emberi szellem utolsó menedéke.

(2.)

A zárt régióban az élet lefojtott volt. A nyitott világ örvénylő. Megszámlálhatatlan részsintér alakul az átlátható színhely-egész után. És a lokális mozgásokba betörnek a távolabbi örvénylések hatásai.¹¹ Minden tartósan elnyomott csoport gondolkodása sérült. A sorozatos tragédiák egy idő után bénítólag kezdenek hatni a nemzetre, elgyengítik életerejét.¹² Ennek a lélektani axiómának a fényében szemlélve az irodalom és a kultúra kisebbségi körülmények közepette való fejlődését, az előzőket szem előtt tartva, eleve megkérdőjelezhetővé válik, mennyire releváns a kisebbséghez tartozók belső fölmérése, értékelése, helyese-e az a mód, ahogy önnön irodalmuk esztétikai értékeiről és etikai vonatkozásairól tárgyalnak. Nem sérült-e az a kánonképzés, amely a kisebbségi lét körülmények között születő irodalmi alkotásokat a centrum és a periféria viszonylatában kettős megítélésben látatja? Ebben a viszonylatban, a központ és a peremvidék irodalmát megkülönböztető látásmódban milyen érték kategóriák jutnak döntő szerephez? Erkölcsei-etikai, etikai-szociális, vagy esztétikai-retorikai ismérvek alapján ítélnék egyfelől azok, akik a vakondtúrást bérces vonulatnak látják, illetve fordítva, akiknek szigora a periférián sárguló alkotásokat eleve vadhajításként éli meg? A délvidéki magyar kultúra és irodalom tekintetében¹³ az ez-

redforduló táján számos szociológiai-pszichológiai tanulmány és gondolkodói obszerváció látott napvilágot vajdasági szerzők tollából, amelyek kritikai érvekkel taglalják témájukat, feltárják a tartósan elnyomott csoport, vagyis a kisebbségi sorsba szakadt magyarság gondolkodásának sérültségét, a nemzettudat hézagosságát, a kulturális igénytelenség megnyilvánulását, az anyaországi és -nemzeti kötődések föllazulását, mindazt, ami oda vezet, hogy ennek a sajátos világnak, amit kisebbségi létmódnak nevezünk, a belső törvényszerűségei jelentős eltérést mutatnak a centrumban érvényes normarendszerhez képest. A nemzet mibenlétének megfogalmazására az etnikumra vagy antropológiai állandókra való hivatkozás helyett esetünkben Szegedy-Maszák Mihály értelmezése látszik alkalmasabbnak, aki a közös nyelvet használók közösségeként értelmezi a nemzetet, Wilhelm von Humboldt és Kosztolányi elgondolását folytatván, miszerint a nyelvek sokféleségéből származik a művelődések (kultúrák) sokfélesége.¹⁴

A kortárs poétikai gondolkodás az utóbbi időben hajlik egy úgynevezett világpoetika¹⁵ kialakítására, amelynek során megfeleléseket keres a különböző szövegek, eltérő szellemi vonulatok és egymásra nem hasonlító kultúrák interferáló beszédmódjai között. Ez a planetáris kultúra jelenségeként megszámlálhatatlanul sok perspektíva lehetőségét nyitja meg. A vizsgált interferencia azonban nem csupán az egybehangzások, a szövegek egybecsengése miatt érdekes, hanem a beszédmódok divergenciája, a műfaji, tárgyi és stílusi szétszálazódás miatt is. Még akkor is, ha a központ szempontjából perifériakusnak tekintett területeken ez a szétszálazódás az ezredfordulón már a kisebbségi (kulturális) nemzethálai vízióját gerjeszti.

Az emberi léptékkal mérve aggastyán korba lépett, nyolcvan évét meghaladó vajdasági (korábban jugoszláviai, legújabban szerbiai nevezett) magyar irodalom kényszerből született, s koloniális fejlőd-

¹⁰ Irja Radics Viktória a Danilo Kišről készített monográfiájában.

¹¹ Sándor Iván

¹² Gazda József

¹³ A délvidéki magyar kultúra és irodalom említésével jeleztem állásfoglalásom: ez a sajátos entitású kultúra és irodalom létezik, természetesen a maga elhatárolódásaival és kapcsolódásaival egyetemben.

¹⁴ „A nemzet az irodalmár szemszögéből nézve szövegközösség, sokféle nyelvi megnyilatkozás összhatása. A sokrétegű nyelv a nemzetnek megteremtője, az irodalom pedig a nemzet önértelmezése. A nyelv ismeretéről, amennyiben közös emlékezet és közlés (kommunikáció), amely képzeletbeli közösséget teremt.” Szegedy-Maszák Mihály: Nemzeti irodalom az egységesülő világban. *Élet és Irodalom*. 2002. augusztus 23.

¹⁵ vö. Faragó Kornélia: Távolságok. Forum Könyvkiadó. Újvidék. 2001. 44. o.

désének vonalát „sok szép nagy hiába” (Gulyás József) koszorúzta. Külön sorsnak külön irodalom kell – szögezte le Németh László¹⁸ az egyik pillanatról a másikra nemzetiségivé, illetve kisebbségivé minősült magyar irodalmakról. Ehhez azonban azt is hozzá kell számolni, hogy irodalom kritika nélkül¹⁹ nem létezhet. Illetve, ha igen, akkor esetleg vadhajításként, az irodalmon élőködő munkák, dolgozatok összességéeként. Tovább haladván az önmagába záruló vonal mentén, az is tény, hogy a kritika nem működhet a nemzeti irodalom egészére kivetülő horizont nélkül, abbéli gátoltottságában, hogy ne legyen rálátása az irodalmi élet egészére, hogy ne lássa be és ne igyekezzen megérteni azokat a jelenségeket és folyamatokat, amelyek a világ- és a nemzeti irodalom berkeiben megjelennek, működnek; hogy ezekből az általánosságokat és az egyedi jellegzetességeket leszűrve építse, igazítsa, módosítsa kritikai szempontjait, hogy végül megértő bírálója és elbírálója lehessen a műveknek.

Aggasztóak Mirnics Károly szociológiai tanulmányainak és Hódi Sándor szociológiai-pszichológiai vizsgálatainak következtetései. Ez utóbbi egyebek között a következőket szögezte le (Gereben Ferenc felmérése²⁰ kapcsán, miszerint a történelem nagyjai közül Tito marsallt nevezték meg legtöbbször az 562 megkérdezett vajdasági felnőtt magyar nemzetiségű személy közül): „A felmérési adatok tükrében a vajdasági magyarság mintapéldánya lehetne a kilúgozott agyú népeknek. Ilyen mérvű értékszavazat kizárólag olyan né-

pek esetében fordul elő, amelyet szinte teljes egészében megfosztottak történelmi múltjától, önbecslésétől és nemzettudatától. [...] Hogyan lehetne a vajdasági magyarság büszke nemzeti nagyjaira, amikor azok nevét hosszú évtizedeken át ki sem volt szabad ejteni, és a félelemtől görcsbe rándult a gyomra, valahányszor magyarsága szóba került? [...] A közösséggé szerveződésnek jól ismert gazdasági és politikai akadályai voltak. Nemcsak törvények tiltották, amit főbenjáró bűn volt megszegni, hanem a magyarsághoz való tartozás az elmúlt nyolcvan esztendő során kizárólag hátrányt jelentett az emberek egyéni boldogulása szempontjából. Előny kizárólag abból származott valaki számára, ha hátat fordított nemzettársainak, még inkább, ha elárulta őket.”²¹ Hódi más helyen azt fejtegette, hogy a vajdasági magyarság az egyéni lelki beágyazódás, a keresztény értékrend és a nemzeti öntudat hiányában nem csak rossz közérzetével kénytelen megküzdeni, hanem olyan lelki sérülésektől szenved, amelyek pusztító és önpusztító magatartásban tárgyiasulnak.

Badarságnak tűnik a huszadik század vezető irodalomelméleteinek fényében közösség irodalmáról, sőt a közösség szociológiájáról és pszichológiájáról beszélni²², amikor ezek az elméletek kiemelték a művészetet, s vele együtt az irodalmat is a közösségi cselekvési formák közül, lehámozták róla a külső meghatározókat – a politikai, szociális, nemzeti, földrajzi-regionális összefüggéseit –, elszakították a szerzőtől, és önelvű nyelvi önmozgásként értelmezték, amelynek egyetlen

¹⁸ „Németh László egész életművét a nemzet minőségeivé felemelésének, felegyenesedésének szolgálatába vonta. A magyar szétszóródással a példanemzet ideálját állította szembe. Azt vallotta, hogy az elszakított magyarságnak is akkor adjuk a legnagyobb erőt és kedvet önmaga megőrzéséhez, ha a minőség révén visszaszerezük az élet bizodalmát, ha olyan minőségű nemzetét emeljük a magyarságot, amelyikhez érdemes tartozni. Az eszményi minőség megvalósításának nehézségeivel regények és drámák sorában vetett számot. Kritikai igényű társadalomrajzot társított a lélektani elemzéssel, a magyar élet enciklopédikus gazdagságú rajza fölé egyetemes emberi távlatot és mértéket állított.” Görömbei András: *Irodalom és nemzeti önismeret*. Hítel, 2002/augusztus

¹⁹ Herceg János 1951. június 22-én a Magyar Szóban megjelent cikkében (*Irodalmi helyzetünkről*) úgy válaszolt arra az egyre nagyobb teret nyerő propagandára, hogy a Vajdaságban szabadságban alkotó írónak köszönhetően ez az irodalom kilombosodott és kiállja a versenyt a többi magyar nyelvterület irodalmával, hogy mivel ma sokkal több magyar lap közöl irodalmat, a kézirathiányt elosztják a dilettánsok. Soha annyi dilettáns nem jutott szóhoz a vajdasági irodalom mozgalmában, mint napjainkban. [...] ... a vajdasági magyar irodalmi mozgalom nemcsak hogy nem fejlődik, hanem egyre mélyebbre süllyed a dilettantizmus mocsarában. Egy hónappal később, a Híd 1951. júliusi számában (*Cél és valóság*) egyértelmű kishitűséggel kérdezte: Mi az, hogy vajdasági irodalom? Van ilyen? Vagy csak azért van, hogy a neve legyen?

²⁰ Gereben Ferenc: *A vajdasági magyarok nemzeti és kulturális identitása*. Elhangzott a MTA Kisebbségkutató Intézetének a 2001. május 30-31-én megrendezett Kisebbségi magyarság: nemzetiségi lét, identitás és önszerveződés városi környezetben és falun témájú konferenciáján.

²¹ Hódi Sándor: *Zavarodott nemzettudat*. Aracs, 2001/1

²² Noha eddig bizonyosak voltunk, hogy minden esztétikai ítéletalkotás rászorul a közösségi legitimációra és a recepció-kanonizáció-cenzúra hármasságában ez a közösségi olvasat érvényesül.

és kizárólagos játéktere az olvasó, és amelyek szerint az irodalom szakadatlan szövegelés, egyedüli fétise a nyelv, célja az önreflexió, és semmi köze a nyelven kívüli világhoz, így személyhez, ethoszhoz, nemzethez, történelemhez, végső soron emberhez, vagy ha igen, akkor az is az olvasó intellektuális játékának tárgya. Amennyiben ezen elméletek bármelyike is egyeduralkodóvá válna a már említett (feltételezett) világpoétikában, szükségtelenné tenné az irodalomtörténet-írást. Nélküle azonban az elmélet is feleslegessé nyilvánítaná önmagát, hiszen elveszítené vizsgálódásának folyamatoságát, tárgyát egyedi, előzmények és következmények nélküli jelenségeként vizsgálhatná, nem képezhetne kánon, értékmérőket, és értékmérő eszközei se lennének. Innen az, hogy a harmadik évezred elején is viszonylag békésen megférnek egymás mellett a különböző elvekre esküvő irodalomkutatási iskolák és az eltérő szempontokat érvényesítő irodalomtörténet-írások.

(3.)

A centrum és periféria kérdésében ma is a sztereotípiák érvényesülnek. Végel László írta egy tíz évvel ezelőtti esszéjében, hogy ha Újvidékről Budapestre utazik, akkor mindenki a vajdasági magyarság sorsáról faggatja, de senkit se érdekel, hogy például mi a véleménye a posztmodernről. Ennek kapcsán állapította meg Kibédi Varga Áron, hogy a Magyarországon kívül, de a Kárpát-medencén belül élő magyar értelmiségivel és íróval szemben az az elvárás, hogy szomorodjék, hogy panaszkodjék, másról, mint a kisebbségi élet nyomoráról ne beszéljen és főleg pozitívumot ne mondjon, az már kimondottan botrány lenne.²¹ Érdeemes tovább is idézni a szerzőt: „A magyarországi elvárásokat ezenkívül a központ–periféria szociológiailag rendkívül érdekes problémája is jellemzi, egyrészt kulturális, másrészt társadalmi szinten. A központ dönt, a periféria pedig úgy érzi, hogy ezekbe a döntésekbe nem szólhat bele. Kulturális vonalon a magyar helyzet ebből a szempontból hasonlít a francia helyzetre. A francia kulturális élet Párizs-, a magyar Budapest-központú. Mindkét fővárosban úgy gondolják a kulturális vezetők, értelmiségiek és kritikusok, hogy az ő izlésük mérvadó. Általában ők tudják a legjobban, hogy ki jelentős író, függetlenül attól, hogy az író milyen illetékeségű és hogy a magyarországi, a vajdasági, a szlovákiai vagy az erdélyi valóságot ábrázolja-e. Ami nem felel meg a párizsi, illetve a budapesti mércének és el-

képzeléseknek, az provinciális, másodrangú. A provincia beletörődik ebbe a helyzetbe, hatásos tiltakozásra nincs lehetősége... – Ez a központ–periféria-probléma politikai-társadalmi vonalon is jelentkezik. Budapesten kialakultak bizonyos elvárások, és a határon kívülieknek meg kell felelni ezeknek az elvárásoknak. Budapesten tudják igazán, hogy ki a jó, rendes, hazafias magyar, ott tudják tehát azt is a legjobban, hogy mi kell a kisebbségben élő magyarnak. Itt nem a francia, hanem egy másik párhuzam merül fel: azokra a nyugati vezetőkre és vállalatokra gondolok, amelyek 1989 óta a közép-kelet-európai országoknak válveregetve és atyáskodva magyarázták, hogy mi a demokrácia és mi a kapitalizmus”.²²

Fogadjuk el, hogy ez így természetes, talán így működik minden irodalomban. Ám nem ez a lényegi kérdés a centrum–periféria viszonylatában, hiszen az anyaország nem is egy csalomán anyagilag támogatja a kisebbségben élő magyarok könyvkiadását, inkább a hatásukat kellene felmérni ezeknek a könyveknek a hamarosan vízumköteles anyairodalmon belül. Itt az első nagy bökkenő: a támogatott kiadványok is leginkább csak köteles példányként jutnak el Magyarországra, de mindegyikkel még a könyvvásárokon se találkozhat a magyarországi olvasó, hiszen még a támogatott könyvek közül is kevés jut el egy-egy kiállításra és vásárra. Itt kezdődik a gubanc és itt emelkedik a fal: amennyiben valaki valamiért vagy valamire pénzt ad, eufemikusabban fogalmazva: támogat valamit, akkor miért nem kíváncsi rá, hogy mit is pártfogolt? Esetünkben: dilettáns költők vasárnapi szenvedéseinek megjelentetését tette lehetővé, vagy valóban kiemelkedő minőséget felmutató, támogatásra méltó szerzői törekvést patronált? Mit mutat a vajdasági szerzők magyarországi recepciója? Milyen befogadásra találtak a centrumban a periféria irodalmi dijaival jutalmazott alkotások és alkotók? Hány előtt nyílt meg a magyarországi publikáció lehetősége? Hány áttelepült és hány itthon maradt szerző munkája került antológiába? Melyik szerző könyvét nem értette még félre a magyarországi kritika, és egyáltalán az össztermésből hány könyvünkkel foglalkozott? Ennek eldöntésére csupán egyetlen lehetőség áll rendelkezésre: mérettesen meg minden mű az összműanyagban! Kerüljön be bár minden támogatott kötet az anyaországi vérkeringésbe, bírálja el a kritika, tegye helyére az irodalomtörténet-írás. Derüljön ki, hogy melyik esetben van szó pusztán papírpocsékolásról és melyikben ráfigyelésre méltó alkotói koncepció megvalósulásáról. Többet jelentene az ilyen meg-

különböztető odafigyelés a vaktában adott vagy elor-zott támogatásnál, s bizonyára hatása is kimutathatóbb lenne: egy könyv ugyanis nem attól kel életre, hogy megjelenését jegyzi a statisztika, hanem attól, hogy ol-vassák. Határon innen és határon onnan. Hiszen nem is kerül különösebb erőfeszítésbe: magyarul írták.

(4.)

Persze nem feledhetjük Arany János figyel-meztető vesszorát: „Ocsmány ökölharc az irodalom!”²³, s ha így van, akkor az írónak, ha távol áll a szorítótól, még hasmánt se sikerül felkúsznia a Parnasszusra, amit egyelőre csak jelöljünk meg a magyarországi megjelentetés lehetőségeként.

A vajdasági magyar irodalom sorsa egyenes arányban áll a vajdasági magyarság sorsával. Tehát az lesz vele, ami velünk. Nem vagyok túl optimista, ugyan-is a demográfiai jelek és a politikai konstellációk arra utalnak, hogy mértani haladványban kifejezhető sebes-séggel veszünk ki erről a vidékről, mégcsak nem is an-nak az árán, hogy áttelepülések nyomán beolvadunk az anyaországi nemzettestbe, hanem egyszerűen fizi-kailag megsemmisülünk itt, és ugyanez lesz a sorsa a vajdasági magyar irodalomnak is, aminek immár em-beröltöt meghaladó múltja van, s ami belátható időn belül regionális magyar irodalomként a lexikonokba ke-rül majd. De a hátralevő ki tudja hány évtizedet azért – nem tudom mennyire futja időnkből és energiánkból – alkotó emberek munkái jelzik majd, tehát irodalmunk nem veszik el, szemmel láthatóan nincs lehetősége be-olvadni az egyetemes és általános magyar irodalomba, megmarad egy különleges produktumnak, ami magán viseli a regionalitás jellemzőit, megőrzi kapcsolatát az itteni más nyelvű irodalmakkal, kapcsolatát természe-

tesen az anyaországi irodalommal, az emigrációs ma-gyar irodalommal, amit most már szebben szórványiro-dalomnak neveznek, és kapcsolatát a világirodalom-mal. S miként eddig is, a továbbiakban is ezeket a kap-csolatokat a szervilizmus, az alárendeltség folyamat-o-san ható tudata határozza meg. A hátra lévő idő fel-bebecsléséhez nem árt tudni, hogy a szórványokban a fe-lezési idő 12 – 13 év. Ahol ma százan élnek, 12 év múl-va 50-en, 25 év múlva 25-en, 38 év múlva 12-13-an lesznek. Aztán hatan, hárman. S ami a szórvány sorsa, az a sors vár a ma még tömbmagyarságra is.²⁴

Óhajaink szerint az itteni alkotóknak be kell kerül-niük az egynemű magyar irodalmi vérkeringésbe, ugyanis anélkül, hogy a „nagy piacon” megmértet-ténk magunkat, nem tudjuk felmérni, mennyit is érünk tulajdonképpen, hogy mely jelenségek adódnak az iro-dalom fogalmának átminősüléséből, melyek a dilettan-tizmusból és provincializmusból táplálkozó vadhajítások, és melyek az idő mércéjét is kiálló alkotások. Ám ez nem csak a vajdasági magyar irodalomra, hanem a ma-gyar nyelven írt irodalom egészére is vonatkozik. Az a trend, amely évtizede folyamatban van, hosszú távon oda vezethet, hogy a magyar irodalom a belterjesség és a sznobizmus közt hanykólódva fokozatosan provinciá-lizálódik, visszafejlődik.²⁵ Ez azonban már a globa-lizáció és a nemzeti irodalom viszonyrendszerének nem csupán sajnálatos, hanem tragikus következménye.

Vállalván, hogy az eddig leírtak csak egy a le-hető megközelítések közül, itt talán álljunk meg, vár-junk türelmesen, és jegyezzük meg, bizonyára nem jut mindenkinek vízum, aminek hiánya még az egymás mellett történő elbeszélést is lehetetlenné teszi, meg-hagy bennünket a magunk bércei és lapályai között.

²³ Kibédi Varga Áron: *Magyar-magyar kapcsolatok és az irodalom, Mikes International 2001-2002. II. évfolyam, 2. szám. 8.o.*

²⁴ *uo.* 9.o.

²⁵ *Írjak? ne írjak?*, 1856

²⁶ Gazda József

²⁷ Pécsi Györgyi

Egy csalódott illuzionista

(Szatíra)

A szerénység már az én ifjúkoromban sem számított erénynek, és régi fénye azóta csak tovább kopott. Én mégis kitartóan s tüntetőleg űztem kultuszát, olyannyira, hogy sokan hóbortosnak vélték. A dicsekvés vágyánál szememben most is fontosabb a rejtett érdem. De elhűlve fedeztem föl mostanában biztos jelét, hogy mindenkorí manifeszt szerénységem olykor talán éppen megveszekedett nagyképűséget takart.

Négy idehaza kiadott könyvem közül a legszerényebb – merthogy az első kötetem anyagára megelőlegezve Sinkó-díjat, az első regényemre pályázati, a következőre Híd-díjat kaptam –, a díjazatlan Eligazodni élére (melyben feleannyi idősen, élményvilágom legkorábbi mélyrétegébe leásva és a katonáskodás muszájait feldolgozva kerestem fogódzót a világhoz) André Malraux Ellen-émlékiratainak Lázár című fejezetéből vett mottót biggyesztettem. Valahogy így hangzik: „Amikor az aszkéta már elveszített mindenfajta illúziót, de még nem jutott el a megvilágosodásig, nem érez mást, csak a lét kifürkészhetetlen tudatát, a Mélység Nyugalmát, valamennyi életszakasza egységében.”

Remetének, valamiféle jóginak láttam és láttattam tehát magamat 32 esztendősen, 1983 táján, olyanak, aki „minden illúziótól megszabadult”.

Húsz év telt el azóta.

Hogyhogy még mindig nem jött el ezalatt a megvilágosodás?

Mellbe vágott az önmagammal szembesítő kérdés.

Azt kell hinnem, kicsit sokat képzeltem magáról az az aszkéta. Azokat igen, legkorábbi lelki sérüléseit az írás útján feldolgozta – de hogy mi néven nevezendő illúzióktól kellett megszabadulnia és melyektől szabadult meg, azt el nem tudom képzelni azok után, hogy mennyi, de mennyi illúzió kolonca maradt az időközben megélt teljes két évtizedre. Önképe jelzett inverzióját – mármint hogy szerénynek az önhitt mutatja magát, s annak nagy a szája, aki fél – korántsem tartja szokatlannak, aki valaha is foglalkozott a Szondi-tesztrel és a sorselemzéssel, amely ékesen bizonyítja, hogy ellentétes hajlamok örökítődnek a családokban folytonosan

egymás mellett: aszkézis és hedonizmus, gátlástalanság és türelem. Szondi Lipót személyiségzavaros típusokat prezentáló arcképcsarnokában, nagyon leegyszerűsítve, a vizsgált személy azok arcmásához vonzódik, akik valójában közömbösek, s azokat tartja viszatartóztatónak, akikben tudattalanul lényre legrejtettebb szörnyeire ismer. Önképét is nyilván így alakítja: külsőleg a vágyotthoz hasonul, miközben láncra verve vergődik benne igazi ösztönlénye.

Ha így volt, ha szépítés és öncsalás volt, akkor feltett szándékkal ellentétben másokat magam is megtevesztettem. Komolyan gondolt szerénységem maga volt a szemfényvesztés.

Ideje tehát számba vennem mindazokat az illúziókat, tévhiteket, amelyek megvilágosodásomat egyre csak odázzák.

Mennyi időbe telhet feltérképeznem balgaságom korallzátonyát? Fogalmam sincs. Csak azt tudom, hogy végső ideje hozzálátnom, mielőtt teljesen benőné éneimet. Még hozzá úgy, hogy újabb illúziókkal ne szaporítsam. Főképp hogy másokban ne ültessék el megint csak illúziók magvát, sőt inkább segítsék megszabadulni tőlük.

Tévképzeim legelején sajátlagos önfelmentés áll. Hogy **az út a fontos, nem az ösvény**. Tévedés azt hinni, hogy a kicsinynek, a legpirányóbbnak nem épp olyan nagy a tétje, mint a nagynak. Hogy kicsinek gondolt dolgokban bocsánatos bűn a melléfogás, ha a helyes főirányt világosan látjuk, jóhiszeműen vagy hezitálva, de elfogadjuk, s azt követjük. Mert még csak ebben lehet igazán nagyot tévedni. S akkor aztán súlyosbítólag hozzátevődik a kis csalafintaságok, vétkek, öncsalások halmazata.

Második illúzió: nekem azt mondták, velem elhitették – nem is nehéz meggyőzni róla férfiembert –, hogy **szél ellen nem lehet pisálni**. Sok földimmel, erre kondicionált véreimmel, világéletemben ahhoz tartottam magam, hogy nincs értelme fejfel a falnak men-

ni. Sőt ferde szemmel néztem a hepciáskodókra. Legálábbis behúztam a nyakam közöttük. Például amikor az alkotók gyűlésén a Forum Kiadóban egy anyám körül, ugrai születésű szabadkai író – aki az én gyermekkori Szerb utcám kanyarulatában éldegél most is – azt indítványozta, hogy fogadjunk el tiltakozó nyilatkozatot a Ceausescu-féle romániai falurombolás ellen. Ugyan mi esélye lehet egy pirosvilla-megállói Kópé-góbénak, akitől nyugodtan elvették az Európában a legelső között létesült és Esti Kornéllal világirodalmi rangra emelt villamosát kondukterestül – a Conducator ellen? S lám... Kopeckzy László a honi baziliszkusz letűnését is kibőjtölte. Szél ellenében is, hébe-hóba, muszáj tehát. (Amikor már nem lehet visszatartani.)

Harmadik illúzió: türelem rózsát terem – bár mindéig kissé lesajnáltam, fogva tart a népi bölcsesség. Melyet nyilván izgágák, hebehurgyák, hübelebalázatok lehűtésére (szocializálására) találtak ki, elharmarkodott cselekedetek elé gátnak. De akiben eleve a löprengés, a szemlélődés hajlama a legerősebb, mindennél erősebb, az letesz a rózsáról, ha nincsen. S csak türelmes. (Arra jó, hogy szívós türelemmel őrizze a rózsát, ha van, a türelmetlenektől.)

Negyedik illúzió: azt hittem, a szakadék széléig mindenki visszariad. Holott a meredek part közelsége örült rohanásra, tülekedésre készíti például a gnucsordát. Egyedei nem tehetnek mást, kétségbeesetten nekifutnak a lenn örvénylő víznek, miközben ott krokodilok lesnek áldozatukra.

Ötödik illúzió: azt gondoltam, a képzelet úrrá lesz az esetlegességeken. Legyűrheti a vakvéletlent, egyszóval az életet. Ha a valószínűség labirintusának minden kanyarulatába előzetesen benéztünk, nem tévedhetünk majd el, meg sem botlunk. De ez még lányhódításra sem volt elég. Hiába zongoráztam végig elszántan a találkajelenet minden elképzelhető változatát. Lázasan kerestem s memorizáltam talpraesett replikákat minden elképzelt váratlan beszédhelyzetre. Mit mondjak: magamban néha tündökölt. És láthatóan? A döntő pillanatban belém süttek a sziporkák. Hiszen én már mindent eljátszottam... Untam magamat.

Hatodik illúzió: komolyan azt képzeltem, igen gyermeketeg módon, hogyha valahol, hát az irodalomban, a művészetben csálni nem lehet. Miközben évek során lépten-nyomon kóklerség, akarnokság, ön-

tetszelgés emeltyűit láttam működés közben, és talmi babérok zörgéséről őszintén viszolyogtam. Inkább úgy tettem, mintha ez nem lenne, csak ne kelljen észrevennem. A tisztákat még megismertem, kevesen, nagyon kevesen voltak, és olykor ők is bepiszkolódtak. Már nem értettem, mit keresnek itt, mi dolguk az alantasok közt, a mocskokban. Miért kultiválják, holdkórosan, tünetőleg, a nem létező tisztaságot? És ki rajong végre értem?

Hetedik illúzió: írói pályám egy fordulópontján feltettem magamban – egy dunántúli kastélyba szerencsésen elvonulva – , hogy egymást gazdagítólag **összszabékitem, ami nem egy töről fakadt,** a népi életírást és (elképzelve-eljátszva a honvesztést megírom – és egyúttal mint tehetőtelt leírom) a világgá futásom kísértését. Ekörül olyan illúziót ápoltam, hogy kétségtelen és megkérdőjelezhetetlen teljesítményem meggyőzi, megtéríti majd az elfogultságaikra, előítéleteikre hagyatkozó táborokat, s konszenzus születik a művészet megváltó hatalmáról. Ennek királya, a nap hőse én leszek. Amikor a kutya sem ugatott meg, engedtem a beképzeltség illúziójának: hogy nem értenek meg. (Nem engem kell, saját magukat. Nekem is magamat. Magamat és másokat.)

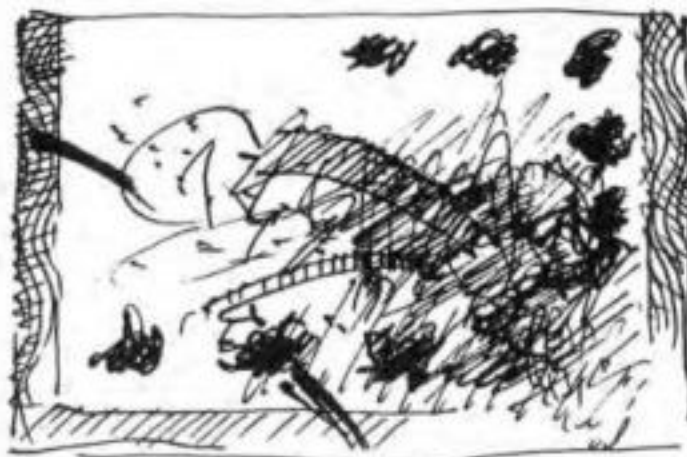
Nyolcadik illúzió: hogy a fogadalmak beválthatók. Amikor Újvidéken nagy nehezen házat vettünk, hogy berendezzük az életünket, esküdöztem, innen én csak úgy megyek el, ha visznek. Eszembe juttatja most ez a fiasco fogadalmamat, melyet gyermekfővel Szabadkán tettem, a külvárosi utca szabad mezőre kifutó végében a csillagos ég alatt: hogy én e helyet soha el nem hagyom, így görbüljek meg. Hát igen, elevenen él bennem az is, hogy azután meg itt egyszer beszorult a lábam két rönk közé a fatelep mellett, ahol annyit futkároztunk a halomba gördített gerendákon. Úgy beszorult, hogy sirva rángattam már, belém nyilalt, istenkém, itt pusztulok el, fiatalon. Nagy sokára tudtam kibájni.

Kilencedik illúzió: hogy vannak feltétlen menlevelek. A legnagyobb menlevélnek én az írást gondoltam. Úgy éreztem, arra jogosít, és ezt mások is kötelesek méltányolni, hogy csak fél lélekkel éljek ebben a világban, s egész valómmal szemlélődjek, mint a lötusz-evők. Tizenéve, a háború előszelének közeledtén azt válaszoltam kérdezősködő későbbi anyaországi jótémának: megnyugtathatna, ha a zsebemben tarthatnék egy levelet, valamiféle bumaskát, mint dédapám az

Isonzónál a nyakába függesztett imát, amely a harctér-
ről kétszer is hazahozta – egyszer magáért, egyszer a
gazdafiúért szolgált (csak azután ment neki a Tiszá-
nak) –, hogy végszükségben a menedék reménye él-
tesse. Valamiféle státusigazolványt álmodtam ma-
gamnak, mások mintájára gyermekünk megszületése
előtt titokban talán útlevelet, ha a feleségem odaát
szülné meg... Már tudom, a történelem alól nincs men-
levél, és a végítélet tüze mind elhamvasztja az olcsón
szerzett búcsúcédulákat. Elvégre útlevelet a kezükbe
nyomva tuszkoltak ki nem sok éve embereket a sza-
badkai vasútállomáson, s miközben életüket megtartot-

ták, idegenben el is veszítették. Jól beszélt hát mégis az
az ifjú földim mostanában, egy szabadkai fiú, aki azt ta-
lálta mondani, szülővárosában akar élni s meghalni is
majdan. Hogy valamiféle megnyugvást és bátorítást
nyerjen elhatározásához, a kettős állampolgárság le-
hetősége arra jó.

A tizedik illúzió: ha én térnék vissza most már
nyugodni végül honi rögben, lelki szemeimmel odalá-
tom sírfeliratomra a summázatot: „Itt nyugszik B. A. il-
luzionista.” Hacsak nem azt írják fölébem nevem
után, kiábrándítóan: „Iluzijo – ništa.”

Párhuzamos életképek III.

A bevásárlással egybekötött „turistautak” időszakában leginkább Kassára mentem. Ruhát, sajtot, egy konyhai mérleget, egy bárdot, egy utazótáskát hoztam, de volt, aki fűtőtesteket, radiátorokat pakolt az autóbuszok rakterébe. Nekik bizonyosan megérte útra kerekedni, de nekem? A parkolókat, áruházakat leszámlítva egyedül a Thália Színházat jártam kívülről körbe. A bevásárlási láz hevében még Rákóczi sírjához sem zarándokoltam el, a kassai vértanúkról nem is szólva. Kassáról, Eperjesről, Zsolnáról, Besztercebányáról nem is maradt különösebb élményem. Egyik alkalommal a fáradtságtól erős fejfőrcs kínt. Éjjeli egy-két órakerénytelen voltam a kórház éjjeli ügyeletén segítséget kérni. Szerencsémre az ápolónő beszélt magyarul, így ő volt a fordító. Elmondtam, hogy ekkora fájdalomknál otthon Baralgin injekciót szoktam kapni. A fiatal szlovák orvos alaposan megvizsgált, és írni kezdett.

– Talán csak nem ad neki injekciót? – szölt szlovákul az ápolónő. Arra már nem gondolt, hogy azért a szerb nyelv ismeretében valamelyest érthetnek szlovákul. Az orvos ellentmondást nem tűrő hangon rászólt, adja be az orvosságot. Mire visszaértem a szállodába, megszűntek a kínzó görcsök. Hazafelé jövet a tervezettnél tovább tartott a kiutazás. Két napig vándoroltunk egyik határátkelőtől a másikig, a harmadiknál végül a vám megfizetése ellenében kiengedtek bennünket Csehszlovákiából. Otthon feleségem nem tudta elképzelni, mi történhetett velem.

Ne idegeskedj! Lehet, hogy bezárták, mert neki nem mindegy, hogy Arany Jánosnak vagy Jovan Zlatninak hívnak-e valakit – mondta kajánul bátyám, némi kárörömmel hangjában.

Az ügynökkérdés gyűrűző spirálja egyre többeket sodor vagy sodorna magával, ha egyáltalán betekintést adnának az irattárakba, ha lehetővé tennék, hogy mindenki megismerhesse a személyéről összegyűjtött jelentéseket és a jelentéstevőit. E nélkül

ugyanis nem sok lehetőség van az erkölcsi, társadalmi tisztulásra. A rendszerváltozás elején beállt pillanatnyi bizonytalanság után az ateista világ, ügynökhálózatával együtt, ismét rendezte sorait, és ugyanazzal a vehemens magatartással végzi munkáját, mint korábban. Teheti is, hisz galádságaikra belátható időn belül nem derül fény.

A hetvenes évek elején, március idusán Újvidéken a Képes Ifjúság szerkesztőségébe Podolszki Józsefhez mentünk fel Bognár Antival és Kovács Lukácsal, hogy megünnepeljük nemzeti ünnepünket. Még a kabátunkat sem vetettük le, amikor kicsapódott az ajtó, és berobbant a Hol, ó, hol versantológia egyik költője.

– Ünnepelek, ünnepelek? – jártatta körbe fényérzékeny sötét szemüvegét a besúgók ostobaságával megáldott fiatalember.

Mint akik éppen indulni készülnek, gomboltuk vissza kabátjainkat. Az ünnapi megemlékezésre így csak este, Jokáék albérteti szobájában került sor. Adigra már Pestről is kaptunk híreket, miként zavarták gumibotokkal szét a Petőfi-szobor körül csoportosuló kortársainkat.

Újságíróként is tevékenykedő egyik barátomat – aki egyébként beszélőkéjével, szervezőképességével valóban csoportosulást tudott létrehozni – a 7 Nap egykori főszerkesztője, Petkovics Kálmán kis Martinovicznak nevezte.

– Martinovics az osztrák rendőrség megbízásából szervezte meg a magyar értelmiséget. Az már csak a megbízott ügynök személyes tragédiája, hogy a letartóztatásokat követően, a császári rendőrség ígérete el-

lenére, nem mentette fel a tárgyalás folyamán, és őt is kivégezték – okoskodott a párt által felfedezett kovácssegédből lett főszerkesztő.

Az említett barátom, amint létrehoztuk kis szervezetünket, a Kosztolányi Kör, azonnal a megsemmisítésén dolgozott. Évtizedekkel később arról beszélt, miként próbálta a rendőrség rábírní az együttműködésre.

– Leginkább azzal zsaroltak, hogy magyarországi állampolgárságáról lemondani nem hajlandó feleségem tartózkodási engedélyét egyébként nem hosszabbítják meg – mondta a kis Martinovics, aki ma már néhány lakás tulajdonosaként Magyarországon él.

•

Írók, költők jönnek az anyaországból felolvasóestre. Egyikőjük sem mulasztja el hangsúlyozni családjának szláv kapcsolatait, ami vezetéknévükből amúgy is kiolvasható. Már-már szégyenkezem – vagy éppen azt akarják, hogy szégyenkezzem –, amiért felmenőim között még mutatóban sem található szláv vagy más nemzetági beütés. Mintha természetellenes lenne megmaradnunk abban az antropológiailag meghatározható formában, amilyenben Isten teremtet bennünket. Nem az-e a feladatunk, hogy a születésünkkel kapott hitben és nyelvben emeljük fel, tökéletesítsük magunkat, miközben hűek és felelősek maradunk nemzeti, általa pedig az általános emberi közösségünkhöz is?

•

Egyre többen anyakönyveztetik gyerekeiket Vivien, Szintia, Krisztófer, Kevin, Rambó és más idegen neveken. Divat lett hátat fordítani a Mari, Erzs, Mátyás, József, Gergő és a többi magyar névnek. Akkor vagyunk itt kisebbségbe szorultan lojálisak, az anyaországban pedig haladó gondolkodásúak, ha megtagadjuk származásunkat, nemzetünket, neveinket?

– Egy bunyevác ember megnevezte magyar anyámat, így születtem én – írta le a nemzés szó helytelen használatán túl többszörös kegyetlenséget is hordozó mondatában egy újságíró.

•

– Meglékelték a fejem, így már nem csak én, az orvosok is tudják, hogy van eszem – mondta Brasnyó Pista szakállas humorával, miután betértünk a Fórum mellett egy kis italozóba, hogy koccintsunk találkozásunk örömeire. Milyen furcsa összecsengése ez a Gunarashoz kötődő emlékeimnek. Ötödikes koromban osztálytársamat, Oroszi Gyuszt operálták középfülgyulladás miatt, aztán Brasnyót, a gunarasi költőt, közben unokatestvérem, Boja Imre kapott kiegészítő támogatást a hadseregtől, mert hallássérülten szerelt le. Ha hozzá veszem, hogy nekem is évről évre visszatérő fájdalmakat okozott a fülgyulladás, akkor kézenfekvő lehet a kérdés is, nekünk, gunarasiaknak volt fülünk a hallásra, de nem hallottunk?

•

Amikor az ember hosszú évek múltán visszalátogat falujába, még a kerítések is alacsonyabbaknak, átláthatóbbaknak tűnnek, mintha azt sugallná, azért kellett elmennie szülőfalujából, mert kinőtte azt, szűk volt számára. Pedig a látószög magassága változott csupán. És míg az önhittsége hajlamos ember szívét önnön nagyságának, egyediségének tudata melengeti, addig észre sem veszi a falu egyszerű tisztaságának őszinte kisugárzását.

•

– A fizikatanárnak nehogy megmondd, hogy gunarasi vagy, mert egész éven át pikkenni fog rád – figyelmeztetett Zahány Lajos, aki egy évvel előttem járt a gépészeti technikumba. Ballai Márton fizika szakos tanár ugyanis néhány évet Gunarason tanított, és valószínűleg az onnan jött diákok iránti megkülönböztető viszonyulását érezte Lali pikkelésnek. Egyébként valóban sokkal közvetlenebb volt irányunkba a tanár néptárs, a rosszindulatnak azonban még nyomait sem tudtam benne felfedezni. Lali évtizedek óta nővérével, Lili-vel együtt Németországban él. Lili német nyelven ír verseket, amiről kötet is tanúskodik. A gunarasiak tehát akár a német irodalomban is meg tudják állni helyüket akkor is, ha falun és magyar nyelven tanultak.

Vasárnap délutánjaim általában sétával teltek. Unokatestvéreimmel, Drenkovics Tiborral és Tamással ilyenkor barangoltuk be a falut. Leginkább a temetőben, majd az iskola hatalmas parkjában sétálgattunk, ahonnan rendszerint litániára mentünk, vagy hébe-hóba – zsebpénzünkől függően – délutáni filmvetítésre a fáradt olajjal vastagon átitatott padlózatú moziba. A filmek latin betűs szerbhorvát nyelvű feliratozása nyelvtudásunk hiányában sem jelentett akadályt a történet megértésében, hiszen az esti vetítéseken is mindig hangosan olvasta fel egy ember a magyar fordítást. Egyik alkalommal a megszokott vadnyugati film helyett a gyermek születését bemutató ismeretterjesztő filmet adtak a délutáni vetítésen is. Amikor a szülőágyon vajdó anya kínjai közepette előbukkant a csecsemő feje, Tibor és Tamás szó nélkül távozott a moziból. Másnap otthon hosszú időre emlékezetes atyai intésben volt részem, amiért végignéztam a filmet. Tibi unokatestvérem később felszentelt papként évtizedeken keresztül teljesített szolgálatot.

Velünk, délvidéki magyarokkal (de könnyen megtörténhet, hogy általában a magyarokkal az egy pártrendszer alatt) elhitették, nem a nemzetiségi hovatartozás a fontos, hanem az emberség. Ezért is volt számomra meglepő valahol a hetvenes évek elején, amikor Fischer Jenő Újvidéken a Zlatna Greda vendéglőben arról igyekezett meggyőzni az akkor leszerelt Garait és engem, az akkor még katonaság előtt állót, hogy a magyar alapjában véve katonanemzet, ezért nem érezzük a katonai szolgálat súlyát, ezért nem látunk a katonaság intézményében kivetni valót. Számukra viszont eleve kényszerű jelent az egyenruha, a fegyveres szolgálat. A heves vita alatt értetlenül feszengtem székemen. Mind a hárman a Magyar Tanszék hallgatói voltunk, sehogyan sem tudtam felfogni tehát, kik azok – a Jenő által hangoztatott – mi és ti. Azóta már többször szembe találtam magam azzal az értékrenddel, amelyben egész más megvilágításba helyezik Radnóti vagy a magyar irodalomhoz akár műzsaként kötődő személyeket. A besorolást még Kolumbusz sem ússza meg. A Közel-Kelet történései viszont

nap mint nap megvilágítják előttünk a katonasághoz fűződő, Jenő által vallott viszonyulásnak az igazi arcát is.

A magyar keresztény értékrendet vallóknak nemcsak az elcsatolt területeken kell szembesülniük a támadásokkal. A rombolás az anyaországban is intézményes kereteket öltött. A balliberálisok, határon innen és túl, hadjáratot indítottak nemcsak hitünk, hanem hagyományaink ellen is. A szentestét követő első híradások már ideges sürgetéssel szajkózzák, hogy a karácsonyfákat a szemetesekukák mellé dobják az emberek. Mintha karácsony napján máris szemétté vedlett volna át lakásunk dísz, ünnepünk bensőséges jelképe. Sikerült elhinteniük azt a gondolatot, és már-már elhitetniük is, hogy az egyes ember nem számít, csupán a többség akarata fontos. Ne magunkkal, a közösséggel foglalkozunk – tanították még az irodalmi órákon is Petőfire és József Attilára hivatkozva. Pedig éppen a költők példázzák, hogy egyetlen ember élete sem múlik el nyomtalanul! Felesleges ember nincs, de van élvhajzás, értelmetlen életmód, aminek következménye lehet falvak, közösségek, nemzetrészek, de az egész nemzet pusztulása is. A keresztény embert nem a mogorvaság vagy az átszellemültség teszi azzá, hanem az Isten és a nemzete iránti felelősségtudat. Ezért vet keresztet a kenyérre, mielőtt megszege, ezért áll meg kalapját levéve egy fohász erejéig, ha meghallja a déli harangszót. Az apró részletekből áll össze egy nép kultúrája. Egy egészséges kultúrában az alkotóelemeknek is kifogástalanoknak kell tehát lenniük, egyébként esetlegessékké, közösségüktől idegenekké válnak.

A Városháza előcsarnokában beszélgettünk néhányan az iskola- és utcanevek megváltoztatásának szükségességéről.

– Kizur István nevével mi a baj? – kapta fel a fejét Kucsera Géza. A kommunista internacionálé értékrendjéhez ragaszkodók figyelmen kívül hagyják, hogy a partizán Kizur egy olyan szellemiséget képviselt, amelyet nemcsak a magyarok, hanem ma már a haladó gondolkodású szerbek sem tudnak elfogadni.

A hatvanas években nap mint nap találkoztunk a szabadkai utcákon egy idegroncs szerb asszonnyal, aki hangosan szidalmazta a partizánokat.

– Gyilkosok! Piszkos, bűdös partizán banda – kiáltozta menet közben folyamatosan az eszelős asszony, aki – mint mondták – abba rokkant bele, hogy karon ülő gyermekeit is megölték a tisztogató felszabadítók. A rendőrök ügyet sem vetettek rá, mi pedig, suttyó gyerekek döbbenettel kezdtünk ráébredni a felszabadulás viszonylagosságára.

fehér hollónak számító korombeli fiatalemberrel éveken keresztül dolgoztunk együtt a Zorka Vegyiművek kénsavüzemében.

– Bolond vagy te? – fordult a malmok építését fel fogadó barátjához Belgrádban, aki, hogy ne keltsen feltűnést a fővárosi utcán, szerbül kezdett beszélni hozzá.

– Minden körülmények között vállald önmagadat! – hangoztatta.

Egészségének és családi életének összeomlása adta végül negyven éves kezébe a kötelet.

A gunarasi szélmalom hatalmas vitorláit forgás közben keltettek bennem félelmet, amikor az őrlésre vitt búzát apám zsákokba hordta be a vállán a kocsiról. Nadrágjához lapulva szaporáztam lépteim, hogy vele együtt érjek be a malomba, szemem sarkából azért állandóan a lassan forgó vitorlák nyikorgását figyeltem. Talán még ugyanabban az évben történt, hogy a malom tulajdonosának első osztályos lánya, Rindl Rózsi-ka őrlés közben a forgó malomköré ült, és ruhája a kövek közé akadt. Temetésére az iskola testületileg kivonult. A szélmalomba többé nem kíváncsoztam még felnőtként sem, amikor már vendéglőként próbálták üzemeltetni a falu szeme láttára lepusztuló építményt.

Az egypártrendszer kommunista újságírói is szem előtt tartották a részletek fontosságát, a 7 Nap egykori garitúrája éppúgy, mint a Magyar Szóé. Kezdetben írásaikban hevesen számoltak le a vallási szokásokkal, gúny tárgyává téve a papságot. A mindennapi élet szegmensei mellett az ünnepi eseményekből is száműzték Istent, így a házasságkötést, keresztelést, első áldozást, bérmeiközést, temetést siettek is kivenni az egyház kezéből. Helyette anyakönyvezésről, pioníratatásról, ifjúsági választásról, polgári esküvőről, a katonaságnál pedig eskütételről beszéltek, holott esküt csak Isten színe előtt tehetünk, minden más csak szerződésaláírás, fogadalomtétel, vagy beiktatás lehet. Isten kirekesztésétől még a temetésen sem riadtak vissza. Kolozsi Tibor a 7 Nap hétfő 1978. októberi számában a párteberek temetési szertartásának méltóságteljeségét abban látná, ha az

Sinka István Gunaras környékén vált hírhedtté. A brazíliai születésű fiatalember nemcsak kocsmázásairól vált ismertté, hanem a vakmerőség határát súroló verekedéseit is előszeretettel mesélték a faluban hétről hétre. Nem a félelem, hanem a tisztelet hangján szóltak erről a kocsmákban egyedül ülő és békésen iszogató emberről, aki csak akkor jött ki a békétüresből, ha a környék telepesei falvaiból betért valaki az ivóba, és hangoskodásával kiprovokálta az ellenszenvét. Ilyenkor nem szavakkal dobálózott a vékonydongájú fiatalember, hanem gyors, határozott ütésekkel hagyta helyben vagy készletette menekülésre az öntelt hangoskodókat. A kocsmák és bálók nemzeti tisztaságát éveken keresztül őrző Sinka István pályafutása a szülőfaluja, Brazília melletti telepesei faluban, Mileševóban ért véget. Részegen tért be a moziba, és amikor a filmvetítés alatt elaludt, a helybeli legények ledobták a karzatról. Addig rugdosták, míg életjelet adott magáról.

A kerületekre osztott Szabadkán a városnegyedek legényei között akkor került sor leszámolásokra, ha egymás területére merészkedtek. A IX. kör rettegett verekedői a Romek fivérek voltak. Felségterületük a Majsai hidtól a Makkhetesig húzódott, de a város egyik bálterméből sem távoztak vesztesként soha. Az V. kör ismert verekedője viszont egy katonatiszt dinasztia leszármazottja, a magyarul anyanyelvi szinten beszélő géplakatos, Miloš Filipović volt. A családjá körében is

elhunyat érdemeinek felsorolásával szónokok tennék halhatatlanná.

Döbbenetes, hogy ténykedésük hatására még ma is vannak magyar fiatalok, akik az egyoldalú, szellemromboló besorolást követve csak polgári házasságot kötnek, gyermekeiket pedig csak anyakönyveztetik.

*

A 7 Nap Petkovics–Grósz-páros időszakának nagy felfedezettjei közé tartozott a belgrádi egyetem szociológia szakának abszolvense, Biacsi Antal. Az egypártrendszer idején is szépen ívelő újságírói karrierje mellett nem mellőzték a politikai megbízhatóságot igénylő egyéb tisztségek kiosztásakor sem. Abban az időben volt a lakásgazdálkodási ÖÉK vezetője, amikor Gulyás Jóskának próbáltunk volna valamiképpen községi lakást találni, hogy ne a Palics melletti nádasok közötti nyirkos levegőjű vályogházban tengesse életét. Biacsihoz fordultunk segítségért, aki elcsodálkozott, hogy milyen alapon kellene a városnak megoldania az akkor már három–négy verskötetet maga mögött tudó költő lakásgondját.

*

– Nem gondoltam volna, hogy ellenem fordulsz – mondta a tananyagot kitaró szorgalommal bevágó, és e képessége folytán doktorrá lett irodalmár, akit az identitását és fennmaradását kereső 7 Nap botladozó korszakában jobb híján főszerkesztővé léptettek elő, majd a miloševići rendszer idején a kéthetente megjelenő hetilap teljhatalmú igazgató főszerkesztője lett. Ha a ma is szép summának számító többszáz ezer, egyes számítások szerint egymillió nagyságrendű pénzek eltulajdonításának módszereibe 1998-ban nem avatnak be a maguknak egyre többet követelő könyvelői, talán továbbra is hálás lettem volna neki, hogy lehetővé tette számomra a Zorka kénsavüzeméből való kiugrást.

– A hetvenes években, amikor először pályáztál a 7 Naphoz, majdnem felmondást kaptam, amiért a te kérvényed támogattam. Igaz, végül Brenner jelöltje, Fekete Elvira került a laphoz – próbált érzelmileg maga mellé állítani a saját anyagi hasznát szem előtt tartó igazgató.

Tettének emberi és erkölcsi súlyát képes-e felmérni az az ember, aki igazgatói rátermettségét azzal igazolja, hogy már óvodás korában kiváló szervező volt, a pénzek pedig valóban megilletik, hiszen – győzködött szakadatlanul tettének igazolása közben – egy főszerkesztő nem jelenhet meg akármilyen öltönyben a fogadásokon.

Másodszori kinevezését már nem bízta a véletlenre. Közvetlenül a bombázások után a Pátria Szálló kistermében tartott igazgatóbizottsági ülést a biztonság kedvéért úgy intézte, hogy azon a volt rendőrfőnök, a baloldali pártjának elnöke, Milan Jerinkić néhány emberével is jelen legyen a teremben, hogy pusztán jelenlétükkel figyelmeztessék az esetleges ellenvetőket.

*

– Lehet valakinek bármennyi diplomája és mennyi tudományos fokozata, emberséget sohasem fog érezni, ha neveltetések nem ültették el benne – hangzott az újvidéki egyetemista éveim alatt Safarik utcai házi nénim, Anika Valéria, Vali néni, Hornyik János özvegye, Miklós, Gyurka és Ági édesanyja.

Néhány évtizeddel később, a horvátországi háborút követően, 1996-ban egy baráti beszélgetés alkalmával meséltem újságíróként először alkalmazó munkaadó igazgató főszerkesztőmnak: amennyiben behívót kaptam volna Baranya pusztításakor, gondolkodás nélkül hagytam volna el az országot. Alig telt el egy-két év, amikor a miloševići diktatúra kosovói tisztogatása kiváltotta a NATO büntetőcsapásait. Ismét időszerű lett a tartalékosok behívása. Helyzetemet súlyosbította, hogy időközben tudomásomra hozták főszerkesztőm arcpirító ügyleteit, így kemény belső vitákba keveredtem azzal az emberrel, aki nap mint nap együtt ebédelt a katonai ügyosztályon dolgozókkal. Nem csodálkoztam hát, amikor megkaptam a katonai behívót, annál inkább furcsállották viszont a gyülekezőhelyen a katonai előjárók, hiszen nem szerepeltem a náluk levő nyilvántartásban. Így még aznap megjelentem a munkahelyemen. "Jótevőm" meglepetésére – és valószínűleg sajnálatára is – nem disszidáltam.

– Az ifjú kolléga nem hozta magával óravázlatait – olvasom abban a szerb nyelvű jelentésben, amelyet Erdélyi László, a magyar szakosok tanfelügyelője fogalmazott meg 1979-ben, a Testvériség nevet viselő egységes általános középiskolában tartott óráim látogatását követően. Óraelemzésében megállapította, hogy a tananyag előadásában módszertani hiányosságok vannak, és óva intett az irodalmi szövegek történelmi háttérének taglalásától, különösen különféle történelmi térképeknek táblára való rajzolásától. Bornemissza Péter Siralmas énnéköm című versét tanultuk ugyanis, amelynek megértéséhez, meggyőződéseim szerint, elengedhetetlenül fontos tudni, miért kellett Bornemisszának Budától megválnia, ehhez pedig ismerni kell az ország három részre való szakadását is. Erdélyi megrökönyödve nézte, a nyikorgó kréta nyomán miként jelenik meg a táblán Nagy-Magyarország térképének körvonala.

– A kolléga csak a versek esztétikai értékére szorítkozzon, és hagyja a kétes múltú történelem ecsetelését – hangzott az ítélet, ami hozzájárult ahhoz, hogy a földrajz szakos tanárból pártvonalon lett új igazgató, Kassai György azt tanácsolta, nézzek más munkahely után. Döntésében befolyásolhatta az az összehangolt hadjárat is, amelyet néhai Lakatos Gizella asszisztálásával néhány szerb szakos kolléganő indított ellenem, mondván, hogy a környezetnyelv órákon csak magyarul beszélek.

Sátai Pál, a Szocialista Szövetség tanügyi biztosa telefonbeszélgetésünk alkalmával mellettem állt, az igazgatónál összehívott ügytisztázó gyűlésre azonban nem kapott meghívást, így nyelvszakos kollégáim kioktattak, a tanítás helyett próbáljam játékossággal előltni az órákat. Az ügy végére az osztálytanácsi ülésen került pont.

– A tanár néptársnak igaza van abban is, amikor dolgozatainkban hibának számítja be az en és em betűk fordított írását – mondták az osztályfőnök és a többi tanár legnagyobb meglepetésére az osztályt képviselő tanulók.

A hetvenes évek végén a Testvériség-Egység Általános Középiskolában dolgozó tanároknak kötelezővé tették, hogy elolvassák a szocialista öngazgatás elméletirójának, Edvard Kardeljnak a könyvét. Az iskola pártsejtjének vezetősége azonban nem bízott a tanároknak, különösen nem a párttól idegenkedő oktatóknak, ezért a gimnázium dísztermében a délutáni órák után egyórás felolvasó estét rendeltek el, amelyen egy lista aláírásával kellett igazolnia mindenkinek a részvételt. A díszterem színpadán felállított széken hefeken keresztül Mirko Bajic ifjúkommunista olvasta fennhangon a megjelenésének idején is semmitmondó művet, amelyből egyébként dr. Rehák Lászlónál kellett volna vizsgáznom a Magyar Tanszéken.

Alig tizenvalahány év után némi kárpótlást éreztem, amikor Szabadkán a régi Városháza és a Zenede közötti nyilvános WC-ből hullarészegen, négykézláb bukkant elő a lépcsőkön Mirko Bajic és barátja, Antun Flego, a gépészeti technikum egykori igazgatója, aki egyik volt kollégának, Milenko Terzic igazgatóhelyettesnek azért mondott fel, mert Tito temetésének tévéközvetítéséről kuncogva ment ki a tanárból, hogy rágyújtson.

Bármiképpen is próbálom felidézni közösségünkről az elmúlt közel fél évszázadot felölelő, az idő által megtisztított emlékeket, az értelmiségnek, újabban már magát előszeretettel elitnek is nevező rétegében csak elvéve bukkanak olyan személyekre, akik ezt a szalmakazlak és a kukoricaszárkúpok között az életet tengető közösséget valóban szolgálták volna. Legtöbbször nemcsak hátat fordítottak neki, hanem idegen érdekeket szolgáló eszmeaptafákat igyekeztek ráerőltetni a nemzetünknek tartást és megmaradást biztosító rétegre, a falvak, városok névtelen lakóira, akik hitükből kiforgatottan, tanácstalanul, magukra hagyatottan állnak most a sorsfordulón, a nemzeti beolvadással fella- zított talajon.

Hetvenkedő

(Önképtörödékek 2.)

Elszámoltatás – bevezető helyett

Jelenlegi kulturális és művészeti állapotunkat leginkább a rögtönzés jellemzi. Mondhatni, hogy az improvizáció korszakát éljük, amikor nem csupán a fentiekben jelölt térrénumon, de az emberek magánéletében is, a minőséges élet hiányában, csupán rögtönözve tudnak az egyének házasságot kötni, gyerekeket nevelni, és bármilyen életmegnyilvánulásban képtelenek teljes lelki és testi erőbedobással részt venni. A teljes ember alig mutatkozik – egyáltalán a látszat-lét jegyei jellemzők napjainkra.

Hogy honnan ered ez a látszatelet, annak okait, érzésem szerint, abban kell keresni, hogy az életünk bármely megnyilatkozási formájában nem történt meg az elszámoltatás, hogy még mindig kétes példaképek dominálnak a vajdasági magyarság soraiban. A számvetés hiánya okozza, hogy még ma is olyan emberek képviselnek bennünket, kapnak szót, illetve publikálnak és intézkednek alkotói tevékenységeink megítélésében, akiknek legkevesebb joguk lenne arra, hogy egyáltalán szóhoz jussanak fajtánk megítélésében. Túlságosan várat magára az elszámoltatás, s amíg nem történik meg legalább kulturális és művészeti berkeinkben a vajdasági magyarság besúgóinak, illetve az aktuális hatalommal együttműködő egyéneknek a felfedése, valamint szerepük nyilvánosságra hozatala, addig nincs jogunk várni annak buzgalmát, hogy öntsünk tiszta vizet a pohárba bármilyen tevékenységünk során. A magyarságkutató illetékesek legelőbb ennek a feladatnak tegyenek eleget, járjanak utána a dokumentumoknak, hogy legalább megközelítőleg betekintést tudjanak nyújtani a közvéleménynek arról, hogy a vajdasági magyarság életében kik játszottak kulcsszerepet a magyarság „kiarításában”. S amíg nem készül el egy olyan esetleges „élettrajzi kalauz”, amely felfedi az egykori „vágni házhoz megyek” végzetes figuráit, addig szó sem lehet annak felvetéséről, hogy vajon tiszta lappal indult-e a vajdasági magyarság az emberiség eme új századába.

A Börtönben álmodom mostanában fejezetcímelt is kaphatná írásom, de bevallani tartozom annak tényét, hogy a gioni regénycím elferdítéséről van szó. Gion Nándor szakmabéli egykori kortársam Börtönről álmodom mostanában című regényének elolvasása után elég sok kérdőjel maradt bennem a szóban forgó művel kapcsolatban, melyek még ma is nagyon aktuálisak. Mert ugye nem mindegy, hogy börtönről vagy börtönben álmodik-e az ember. Mint ahogy az sem mindegy, hogy egyesek derék „fikciókban” élnek újra és mesélik egykori megpróbáltatásaik kálváriáját. A megszenvedtek létszáma bizony olyannyira nőtt, hogy tisztelt Hány Jánosaink rájöttek idejekorán az ebbéli státusz jóvedelmezőségére. Lelkük rajta.

Mint ahogy nekem is lelkem rajta, hogy fiatal tanítóként 1956 novemberében elkapott a gépszij. Mert történt, ahogy történt, az ember tapasztalat híján sok mindenbe belekeveredhet saját hibáján kívül, ha nincs eléggé fölverte az ellen, hogy mire képes a politika. És bizony van, aki forrón szereti kihasználni a lehetőségeket, melyek előbbre léptetik az államapparátusz számárlétráján. Nos, ilyen valaki tett engem is hidegre a magyar forradalom őszén mint kollégám és a helyi pártszervezet titkára.

Gyakorlatban volt annak idején, hogy a vasárnapi bálakon ügyeleteskedtek a tanárok. Igazgatónk beosztása szerint jelen kellett lennünk a fiatalság „vásárán”, illetve összejáratási alkalmain, és ez Gomboson az Anti-kocsmában, illetve a Topa-féle vendéglőben történt. Az utóbbiba a népiesek, az előbbibe meg a polgárosodottak jártak el, hogy kitűnő trombita-, illetve magyar zene mellett mulassák idejüket.

Azon a bizonyos 56-os vasárnap estén én ügyeleteskedtem. Először a népiesek gyülekezőhelyét illeti megtisztelnem jelenlétemmel, s megfigyelni, hogy esetleg ki van ott felsős tanulóinkból szülői kíséret nélkül. Mert az olyannak másnap, a jelentésünk után, igazgatónk megmagyarázta, hogy a kamasz támogatás nélkül éppen olyan, mint a fűszál jó szélármány nélkül.

Szóval azon a bizonyos vasárnapon, a gombosi vadászok szokásos őszi nagyvadászata után, mikor még alig, de inkább egyáltalán nem csillapultak a kedélyek a kocsmagazda, Bekker Anti kérdéses macskapaprikásának a hangászok elé való felszolgálása nyomán, amit a cimbalmos Jani gyönyörűen meg is zenésített, szóval akkor ütött belém a történesek nyavalyája. Az előbbi báltermet már megjárva, átballagtam a polgári nagykocsmába a tisztetemet tenni, s oda települtem cigányaim mellé, hogy szemügyre vegyem a tisztas társaságot. Közben Jani cimbalmosom még kitérgette Anti gazda szennyesét, mármint hogy értesült róla, hogy a múlt hónapi vadászbálra a tettes kikkel szedtetett zsákba a kóborló macskákból paprikásügyben, és hogy jobban kinyithatnánk a szemünket az iskolában is, és akkor a gyerekeket holmi sehonnai nem használhatná fel céljai megvalósítására. Jani cimbalmosom egyre biztatgattam, hogy az olaszok eszik említett négy lábúinkat, és hogy feledje az egész sérelmet, mikor feledhetetlen hangásznak rám főmedt, hogy hát-rább az agarakkal, könnyen megtörténhet, hogy a mordított ember nekem is befűt nyárvíz idején. Szóval, valahol éppen itt tartottunk a mondottakkal, amikor Anti barátunk leintette a zenészeket, majd tust húzatva velük - hogy mindenki értse a pillanat fontosságát - kiadta a parancsot, és a cigányok, Kökény Józsi primás vezetésével, a magyar himnuszt kezdték játszani - miközben a kocsmagazda előénekesként rázendített, és a jelenlévők követték példáját. Mivel a Himnuszt szövegével eléggé hadilábon álltam, jobbnak láttam csendben maradni, s ülve várnai be a végét az eseménynek, közben azon járt az eszem, hogy emberek, amott túl a határon, valahol Pesten az oroszok is éppen énekelhetnek ez idő tájt, csak hogy a fővárosi utcán a tankjaik ágyútorkából másznak elő a halált osztogató dallamok... A Himnuszt elhangzása után tovább folytatódott a mulatozás, de nekem mindenből elegendő volt, az előbbi gondolatok nyomán, s letörten ballagtam szállásomra.

Ahhoz különösebb kedvem nincs, hogy részletezzem, kinek a jóvoltából kerültem „előénekes”-i minősítéssel a hodzáki kihágási bíró elé, a tanúk írásos valótlomásával alátámasztott váddal. Kihallgatásomkor

megmutatták két nyolcadikos diákom keze írását, miszerint én voltam az, aki pontban éjfélkor leintettem a mulatozást, és talpra kényszerítve Gombos népét, előénekeltem a magyar himnuszt.

Az év legszebb időszakában, májusban került sor az egy hónapi elzárás megtörténtére. Érdekes, hogy mennyire könnyű szívvel vonultam be a zombori vármegyeháza melletti börtönépületbe, hiszen a kíváncsiság minden viszolygást legyőzött bennem, hogy ösmérveim legyenek immár egy másik világról is, túlannin a rácson.

Egy olyan helyen töltöttem éjszakáimat, mely helyiségben legalább száz ember kényszerült összeférni sorsával, s mondhatom, nagyon jól kijöttem velük a harminc nap alatt. Talán azért vettem olyan könnyen a velük való kommunikáció esetleges akadályait, mivel a börtön intendánsa megérkezésem pillanatában lecsapott rám, hogy márpedig éppen kapóra jöttem neki, hogy eredményesen befejezze az év elején megkezdett feltározási munkáját. Tehát nappal a vármegyeháza börtönraktárra kinevezett termeiben válogattam szét és körmöltem össze a megannyi különféle szükségcikkeket a nevezett intézménynek, éjjelre pedig megtértem a bajtársak közé, ahol esténként olyképpen ütöttük el az időt, hogy minikugliztunk. A tekéhez szükséges három bábút az ügyesebbje seprőnyélvégből készítette, a kugligolyó pedig cigarettahamuval egybegyűrt kenyérbélből került ki. A nevezett sportos megnyilatkozásra csapatonként neveztünk be, úgy mint pl. a pedagógusok, a pedofilok, a tisztviselők meg a parasztok három-három tagú különítményei. A közös egybepriccs hálóterem közepi deszkázata volt a tekepálya, amin aztán időm kitéltével, a búcsúmérkőzést is lejátszottam csapatom színeiben, a pedagógusok—pedofilok döntő mérkőzését. Persze, hogy a tanító trióm győzött a búcsúztatásomra szervezett eseményen. Méltók voltunk tanítós mivoltunkhoz, mondhatom minden álszerűség nélkül. A meccsről hátramaradt jegyzőkönyvet még mindig őrzöm, mint annak bizonyítékát, hogy a legrosszabbakat is lehet ötletességgel áthidalni.

Persze, Gombosra történt visszatértemkor újra bekerültem a napi taposómalom sűrűjébe. Csak azoknak írom le a napi „menüt”, akiknek jelen pillanatban is túlságosan nagy munkát jelent a gyerekekkel történő foglalkozás.

Dél előtt a felsőbb osztályokban magyart és mennyiségtant tanítottam a hetedikeseknek és a végzősöknek, ugyanakkor az egyik nyolcadik osztályfőnöke voltam. Délutánra várt rám egy alsós osztályom.

Este az inasiskolában magyaroztam és számtanoztam. Annak utána pedig amatőr színházunk társulati próbáin vettem részt, hogy színre vigyük mondjuk, a Sárga pitykés közlegény című darabot a gombosi népnek meg a környező falvak közönségének. Hogy ez a napi huszonnégy órából mennyi? Kereken tizenhét óra. És így volt

ez később Bácsgyulafalván is, ahova négyévi gombosi ténykedésem után kerültem. Erről még csupán annyit, hogy ha még egyszer végig csinálhatnám az említeteket, akkor szíves örömet tenném a dolgom akkor, ugyanott, ugyanazokért az emberekért.

VICEI KÁROLY

Pályá(zatai)m emléke

Bevezető helyett

A hasznos íróember kallódása

Vicei Károly botrányhősként vált ismertté. Pedig íróember ő, méghozzá a szó cselekvő értelmében. Valamilyen szinten mindig előrelendíteni igyekezett a kultúra ügyét. Úgyesen, keményen, megalkuvás nélkül. Ez lett a veszte, emiatt lett börtönviselt ember, akit a kisebb-nagyobb hatalmat birtokló emberek többnyire nem szerettek. Így aztán Vicei, ez a hasznos értelmiségi évek óta kallódik, s legfeljebb az önzetlen fiatalok rokonszenvét élvezi maradéktalanul.... Csakhogy ebből nem lehet megélni.

Miért közöljük Vicei legutóbbi pályázati viszontagságait? Hogy közszemlére tegyük a tanulságot: erkölcsi nyomora labirintusában a bürokrácia mennyire képtelen megkülönböztetni a fontosat a kevésbé fontostól, a lényegest a mellékestől.

(a szerk. megj.)

22. május 2003.

VICEI KÁROLY
24400 SENTA
November 29. u. 38.

Vicei Károly

PÁLYÁZATI KÉRVÉNYE

a zentai Kertek Helyi Közösség tanácsához

Kedves jelentkező!

Sajnos ezúttal a Magyar Szó napilap által meghirdetett lapkihordói állás betöltésére nem Önt választották ki, de ismételtén szeretnénk elmondani, hogy reményeink szerint hamarosan további lapkihordókra lesz szükségünk.

Jelentkezését köszönjük, és amennyiben a jelentkezése során a kérdőíven szereplő kérdésre, hogy állásajánlatunkkal esetleg később is megkereshetjük-e, igennel válaszolt, akkor ne lepődjön meg, ha hamarosan újra megkeresünk!

Üdvözlettel,
Danyi Szilvia
marketingvezető

Kérem a tisztelt Tanácsot, hogy pályázati beadványom figyelmes mérlegelésével szíveskedjen meghozni azt a – valamennyi fél számára kedvező – határozatot, miszerint betölthetem a zentai Kertek Helyi Közösség titkári állását!

A nagyra becsült tanácsstagok meggyőzésére és a pályázati feltételeknek is megfelelően az alábbiakat kívánom előadni:

1. A bölcsészkar tanulmányok befejezésével magyartanári oklevelet szereztem.
2. A pályázat 2. pontja alatt vagylagosan említett tevékenységi körök közül a **közgazdaság** szférájába sorolható adminisztratív munkát kilenc éven át végeztem, folyamatosan, előbb a zentai Sampinyon Készletgyárban, majd a helyi kendergyárban, ahol a kifizetési előadó, a számfeltevő, ill. a bérelszámoló feladatait láttam el. Egy ideig a kendergyár személyzeti osztályát irányi-

tottam, később pedig elvállaltam az újvidéki Fórum zentai könyvesboltjának vezetését.

3. Magyar anyanyelvem mellett kellő szinten beszélem a szerbet. Utóbbiról kész vagyok magyarra műfordítani valamint szakszövegeket is átültetni. Alacsonyabb szinten még a német nyelvet és a cigány nyelv néhány elemét is ismerem.

Felfogásom szerint a helyi közösség alkalmazottjának tiszte és feladata, hogy a reá bízott lakosság életminőségének, környezetének javításán fáradozzon.

A község önkormányzati rendszerében egy végrehajtó láncszem a helyi hivatal titkára, akitől csak anynyiban várható el alkotó kezdeményezés, amennyiben megvan benne a felfelé egyeztető készség.

A szóban forgó hivatal szolgálatára rátermettnek érzem magam.

Tanár vagyok, miként azok is, akik már korábban is számosan igazgattak kerületi irodákat városunkban.

Tevékenységgemben hasznomra válna kiépült kapcsolatrendszerem, emberismeretem, ismerettségem, elfogadottságom, szervező- és kapcsolatteremtő képességem.

Bízok az adandó, felismert és felkutatott lakossági problémák gyors, ésszerű és hatékony megoldásában.

Fényes, új templom növeli hamarosan Újfalua ama – külvárosi központtá váló – térségének rangját, ahol a helyi közösség székháza is fekszik. Ehhez a ranghoz, ragyogáshoz kell hozzáemelkednie a közügyek házának és a benne folyó munkának, életnek.

Hittel ajánlkozok; derűs munkaszellemet hozok magammal, részben hozzáértést is, de alkalmazkodó szándékot mindenképp.

Miközben társas összejövetelek, kulturális rendezvények, ünnepélyek zajlanának, a helyi hivatal törekedne kivenni részét az alkalmi, „kihelyezett” ügyintézésből.

Az alapszabályokban, előírásokban jól eligazodok, követem őket. Jártas vagyok közlemények, tájékoztatók megszövegezésében, plakát, szórólap tervezésében, készítésében, és a kézbesítés sem alantas munka számomra. A polgárok meglátogatása, fogadása amúgy is beleillik a titkár munkakörébe. Mint pedáns hivatalnok értek a rend- és karbantartáshoz is.

A helyi közösség titkári feladatát pártos elkötelezettség avagy elfogultság és politikai ambíciók nélkül látnám el, azaz e pozíciót nem tekinteném ugródeszkának, sem a ranglétra elhagyandó fokának, hanem – a

megbízók elégedettsége esetén – a nyugdíjig kitartanék a peremvárosi hivatalban.

Ehhez kérem a tanácsstagok bizalmát és jóindulatát, tisztelettel Vicei Károly.

„SZAKMAI” ÖNÉLETRAJZ

A zentai Kertek Helyi Közösséghez bonyújtott, titkári állásra pályázó kérvény melléklete

Zentán 1944. július 8-án születtem, a vendéglátóiparban dolgozó szülők második gyermekeként.

A helyben végzett általános iskola után befejezve két gimnáziumi évet sokféle alkalmi és időnyomunkát végeztem, majd sikeres felvételi vizsgával bejutottam az újvidéki bölcsészkarra, ahol megszereztem a magyar nyelv és irodalom tanára címet (Munkakönyvem addigi bejegyzései hiányosak ugyan, de igen színesek: dolgoztam pékségben, benzinkúton, zsákoltam, kubikoltam, parkettáztam, távolsági buszjáraton kalauzskodtam...)

Az egyetemi évek után, 1974. második felében a Magyar Szó napilap külpolitikai rovatánál gyakornokoskodtam, de közben megnősültem a honvagy és a könynyebb megélhetés reménye hazavezérelt Zentára. Itthon általános iskolában tanítottam egy éven át, 1976. január 13-ig. Azon a napon letartóztattak, mivel hogy többedmagammal egy modern darabokat játszó színtársulat (Kísérleti Színpad) összehozását szorgalmaztam. Ám, ahogy az a politikai pereknél lenni szokott, az ellenem hozott ítélet indoklásában más állt: aszerint egy korábbi politikai elítéltet állítólag „fasza gyerek”-nek neveztem; két szó miatt járt kétévi börtön.

A szabadulást követő tizhavi hiábavaló álláskeresés, tíznél is több pályázás után az akkor egyedüli Párt megbízásából meglátogatott S. Todor, s közölte, hogy sokadik kérvényem az újonnan épült ételgyárban meghallgatásra talál. Úgy is volt, felvettek kifizetési előadónak.

(Lám, akkoriban a Párt gondoskodott politikai elítélteiről, hogy az fenntarthassa magát, s mint ügyeletes ellenséget továbbra is legyen kit üldözni. E macskagér-játék 1987 novemberében újabb letartóztatásomba torkollott.)

Az ételgyár kifizetésekért felelős tisztviselőjeként beletanultam a pénzeszközök kezelésébe, a háttáridők betartásába; munkámat hibátlanul végeztem. Amikor a csödbe jutott üzemből a kendergyárba helyeztek át, bérelszámolással lettem megbízva, irodából

vittek másodszor a börtönbe. Az ország feldarabolásának szándékát varrva nyakamba két és fél év börtönbüntetést kaptam, amit nem kellett végig leülnöm, mert időközben – Gorbacsov orosz elnöknek köszönhetően – világméreteken roskadozni kezdett a kommunista rendszer, minek következtében és fellebbezések nyomán a megismételt bírósági eljárás végén, 89 decemberében felmentettek a vád és a büntetés alól. A felmentés után nyomban kineveztek a kendergyár személyzeti („általános/jogi”) osztályának főnökévé. Posztomon több mint egy évig maradtam, akkor végre – 91 nyarán – humán érdeklődésemnek megfelelő munkakörbe, az újvidéki Fórum zentai könyvesboltjába kerültem boltvezetőnek.

Csakhogy a bolti pálya negyedik hónapjában, 91 novemberében megtörtént a nevezetes zentai békeünnep, melynek tevékeny szervezője voltam. Az engedetlenek, a bevonultatottak hozzátartozóinak a városháza előtt reggel gyülekező tömege talán már délben feloszlott volna, ha folyton nem buzdítom kitartásra Čanak közeli érkezésének ígéretével. (Gondolja végig valaki, miként alakult volna a rebellió, ha akkor az ellenzéki pártvezér neve fel sem merül, bevonásának fontossága senkinek se jut eszébe! A hívás ötlete az enyém volt, s tudtam, hol találom meg a Szociáldemokrata Liga stábját. Reggeltől délig sok telefonálásba került, míg meggyőztem a ligásokat, kimondottan Čanak személyére van itt szükség, aki estére végre meg is jött. Addig is könyvesboltom volt a megmozdulás góca, hírközpontja: onnan mentek a dolgozók beltéri felvonulására buzdító telefonhívások a helyi vállalatokba, valamint a híreszközőket tájékoztató üzenetek Belgrádtól – Újvidéken és Münchenen át – Londonig. A Fórum könyvesboltja volt a válságtörzs megalakulásának színhelye is.)

Erre az eseményre azért tértem ki ilyen részletesen, mert miatta szakadt meg munkaviszonyom, váltam munkanélkülivé, miután barátaim féltő, riogató tanácsára menedékkéssé lettem Magyarországon.

Két éven át tiszteletdíjasan szerkesztettem a Magyar Televízió Menekültek Híradója c. heti műsorát.

Tíz évvel ezelőtt a szegedi egyetem szeminárium megtartását tette volna lehetővé számomra, s ugyanakkor egy szegedi művelődési ház programszervezőnek kívánt szerződtetni.

De én bíztam abban, hogy itthon is érvényesülhetek, nem karriert, csupán szerény megélhetést biztosító állásocskát remélve. (Eddig nem akadt párt, hogy felkaroljon.)

Közben irodalmi társaságot alapítottam, és kezdeményeztem a Magyar Írók Jugoszláviai Társaságának létrehozását.

A Magyar Írószövetség tagjává fogadott.

Könyvem jelent meg Budapesten.

Pályázati kérvényeimet sorra elutasítja a zentai általános iskola.

Lapkihordónak se feleltem meg a Magyar Szónál, holott negyedik évtizede foglalkozok lapterjesztéssel, és volt olyan időszak, amikor ezrével szereztem előfizetőket a Fórum sajtóház kiadványainak.

(Ugyanez az intézet pár éve még fel is jelentgetett köreit és profitját zavaró zugtevékenységem miatt.)

Most a zentai városatyák kegyéből révbe juthatnék, ha elnyerném a helyi közösség titkári állását.

A rátermettséget megfelelő munkakörrel jutalmazni előnyösebb dolog, mint valamivel később szociális segítyt kiutalni, pláne ha az ésszerű káderpolitikával elkerülhető az alamizsnaosztás.

2003. szeptember 24-én

2003.10.07.

JEGYZŐKÖNYVKIVONAT

A „Kertek” Helyi Közösség tanácsának 31. üléséről, mely 2003.10. 1-én lett megtartva a H.K. tanácstermében 19,00 órai kezdettel.

Jelenlevők: Rác Szabó Márta, Szabó P. Nándor, Tandari Ferenc, Berec Csaba, Solti Ferenc, Kopasz Sándor, Tót Horgosi László és Bata Tamás jegyzőkönyvvezető.

Napirendi pontok:

A nem idevonatkozó kihagyva

3. a titkári pályázatra érkezett borítékok felnyitása, Berec Csaba kérte a 3. napirendi pont kibővítését, amely így szólna:

3. a titkári pályázatra érkezett borítékok felnyitása és a titkár kinevezése.

3. A harmadik napirendi pont alatt sor került a titkári pályázatra érkezett borítékok felnyitására. A tanács megállapította, hogy a pályázatra összesen 11 boríték (feltehetőleg: pályázati kérvény/beadvány) érkezett, mind a pályázati idő lejártá előtt.

A fentiek mérlegelése után a „Kertek” Helyi Közösség alapszabályának megfelelően titkos szavazás-

ra került sor, amelynek eredményeképpen a tanács meghozta a következő

HATÁROZATOT (2003/10-1-2)

A „Kertek” helyi közösség tanácsa **hét szavazattal Bata Tamást** választja a „Kertek” Helyi Közösség titkári munkahelyének betöltésére.

A fenti határozat ellen 15 napon belül fellebbezést lehet benyújtani a „Kertek” Helyi Közösség tanácsához.

A nem idevonatkozó kihagyva.

Rác Szabó Márta
tanácselnök

Zenta, 2003. október 20-án

FELLEBEZÉS

AZ ILLETÉKES FELLEBBVITELI SZERVHEZ

A zentai

Kertek Helyi Közösség tanácsának közvetítésével

A nevezett tanács 2003. október 7-én hozott 2003/10-1-2 sz. **HATÁROZATA ELLEN**

Kérem a tisztelt Címet, hogy a sérelmezett döntést felülvizsgálva vonja vissza, és hogy új eljárás elrendelésével a kiválasztott helyett méltóbb pályázó kerülhessen a helyi közösségi titkár posztjára.

A pályázati beadványomra válaszul kapott jegyzőkönyvi kivonat önnön fogyatékoságain túl a pályázati eljárás jogszerűtlenségeiről is árulkodik:

1. Nem közli, hogy a pályázatra beérkezett 11 „boríték” egyáltalán tartalmazott-e kellő dokumentált, érvényes kérvényeket. A határidő betartása ugyanis nem az egyetlen kritérium volt.

2. Nem közli, hogy a teljes tanács hány tagból áll, amiből következtetni lehetne az IGEN és a NEM szavazatok arányára.

Az iratból nem derül ki, hogy a felsoroltak közül ki a tanács tagja, s ha a jegyzőkönyvvezető Bata Tamás egyszersmind pályázó is, kivételezettként miért vehetett részt az eljárásban, holott a többi pályázót meg se hívták? A kivonat beavatatlan olvasója annyit ért az egészből, hogy a nyolc jelenlévő közül heten szavaztak

arra a nyolcadik személyre, aki épp a jegyzőkönyvet vezette. Ebben az esetben még a gyanútlan kívülálló is joggal feltételez elfogultságot.

3. A **HATÁROZAT** nagyvonalúan mellőzi az **IN-DOKLÁST!** A nyertes pályázó eredményeit, kiválóságait nem állítja szembe a vesztesek negatívumaival. (Talán mert gond lett volna ilyen összevetést tenni?) A nyertes mindenestre kiállított önmagáról egy bizonyítványt, helyesírási hibákat és stílusi pongyolaságokat tartalmazó jegyzőkönyve által. Aki nem tart rendet, nem tisztel szabályokat nyelvében, írásmódjában, az a maga és mások környezetében, közösségében is felrúgja, sértheti a bevett rendet.

Egy személy kiválasztása valamely – tömegeket szolgáló – feladatra kényes, nagy körültekintést kívánó fontos dolog, melynek során az könnyítheti meg a döntést hozó tanács tag helyzetét, ha minél több forrásból tájékozódhat a jelöltek felől. Ezzel szemben

4. a tisztelt Tanács nem tartotta szükségesnek valamennyi pályázó megjelenését a döntéshozó ülésen, melynek napirendje rajtaütésszerűen bővült a kinevezés mozzanatával, ily módon állítva kész tények elé a felkészületlen tanács tagokat.

Az alaposság szembetűnő hiánya láttán még azt a feltételezést is megkockáztatom, hogy a pályázati beadványok szövege nem is került minden egyes tanács tag szeme elé, aki így csupán egy röpke ismertetés sugallatára hagyatkozhatott, ekképpen engedvén teret a titokzatos fensőbb érdekek, elvárásnak, megrendelésnek és a kontraszelekciónak. (A Fellebbviteliek figyelmét ezúttal külön felhívom kérvényem teljes tartalmának gondos tanulmányozására, a kísérőiratokkal együtt.)

Szeptemberi kérvényem kéziratának – végül kihagyott – utóirata így szólt: „Egy kendergyári volt munkatársamnak elűjságoztam, hogy pályázok a helyi közösségi titkári állására. Mire ő: „Van már esélyes jelölt. A kiszemelt ember a kereskedelmi vállalatból jön...” Hogy sejtése jó volt-e, tudják a bennfentesek. Tény, hogy egy korábbi hasonló pályázatot inkább semmissé nyilvánítottak, mivelhogy kiszemeltnek két tucat alkalmasabb jelölt ellenében kellett volna megfelelnie.

Ha most újból törvénytelenység róható fel a döntéshozó testületnek, akkor vélelmezhető, hogy nem a mellőzött és fellebbezhető pályázókban van a hiba, hanem a kevésbé alkalmas személy kinevezését erőltető igyekezetben.

5. Tizenkét (12) év óta vagyok munkanélküli: munkahelyi pályázat során a törvény szerint ez az állapot (s az időtartam pedig fokozón) előnyt biztosít számomra azzal az új álláskeresővel szemben, aki munka-

viszonyban van. Kérem fellebbezésem elbírálóját, vizsgálja meg ezeket a körülményeket is; olyan embert választottak-e meg titkárnak, akinek már különben is volt munkahelye.

6. A kifogásolt Határozat nem kínálja fel a pályázati iratokban való betekintés lehetőségét, s noha

7. figyelmeztet a fellebbezési jogra, teszi ezt anélkül, hogy megnevezné a fellebbviteli szervet. (Tudtommal csak a kegyelmi tanácsa átalakuló statáriális bíróság képezhet alsó majd felsőbb fórumot, anélkül hogy összetétele megváltozna.)

Mármint kíváncsian várom, hogy a pályázatban számomra kedvezőtlen határozatot hozó tanács azonos-e, azonos lehet-e azzal a fellebbviteli szervvel, amelyhez ez a beadványom bizalommal, bizakodó reménnyel szól.

A közösségre nézve is előnyös, tárgyilagos, igazságos döntést kérek!

Tisztelettel Vicei Károly

2003/10-29-1

Vicei Károly
November 29. u. 38.
Z E N T A

Tárgy: válasz a 2003. 10. 20-i keltezésű fellebbezésre

Én a helyi közösség Tanácsának elnöke mint fellebbviteli szerv, az Ön által eljuttatott 2003.10.20-i keltezésű a helyi közösség 2003/10-1-2-es számú határozatára vonatkozó fellebbezést elutasítom

INDOKLÁS

A „Kertek” helyi közösség tanácsának 2003/9-12-2-es számú határozata értelmében nyilvános pályázat jelent meg a „Magyar Szó” napilap 2003-09.18-ai számában, valamint a helyi közösség és a munkaközvetítő hirdetőtábláján a helyi közösség titkári munkahelyének a betöltésére. A pályázatnak voltak törvényes feltételei és különfeltételei.

A Munkaügyi törvény 13. szakasza alapján munkaviszonyba az léphet, akinek egészségi állapota ezt lehetővé teszi, aki legalább 15 éves és eleget tesz a mun-

káltató megfelelő jogszabályában az adott munkakörre előírt egyéb feltételeknek.

A tisztelt pályázó irataiból nem tudtuk megállapítani, hogy egészségi állapota ezt lehetővé teszi-e.

A H.K. alapszabályzata szerint az egyéb (külön) feltételek a következők:

1. legalább középfokú iskolai végzettség,
 2. ötévi, közgazdaságban vagy közigazgatásban szerzett gyakorlat,
 3. a közösségben használt hivatalos nyelvek ismerete.
- Vicei úr a pályázata mellé nem csatolt semmi olyan iratot, amiből kiderül, hogy igen is dolgozott volna közgazdasági vagy közigazgatási szakterületen (igazolás a volt vállalatától). A „Kertek” H.K. alapszabályzatának 33. szakasza alapján az elnök javaslatot ad a helyi közösség titkárnak kinevezésére a 37. szakasz értelmében pedig a titkár titkos szavazással, a tanácstaglétszámhoz viszonyított szavazattöbbséggel nevezik ki.

Tudni kell, hogy a „Kertek” H.K. egyáltalán nem tartja meg a tanácsulást, ha a tanács nem döntéshozóképes. A pályázati anyagot tartalmazó borítékok felnyitása azért történt tanácsuláson, hogy minden jelenlevő tanácstag informálva legyen a beérkezett pályázati anyagról. Tehát az Ön megjegyzése, hogy a „tanács-tagok felkészületlenek” voltak nem volt illdomos.

A pályázatra beérkezett borítékok felnyitása és azok tartalmának részletes tanulmányozása után a jelenlevő tanács-tagok arra a megállapításra jutottak, hogy mindössze három pályázónak teljes a dokumentációja. Ezután titkos szavazásra került sor, melynek eredményeképpen Bata Tamás lett megválasztva a titkári munkahelyre, mint a legmegfelelőbb pályázó.

A Munkaügyi törvény egyetlen szakasza sem látja elő, hogy valaki is köteles olyan pályázóval munkaszerződést kötni, aki már 12 éve nincs munkaviszonyban és ezzel előnyt élvez.

Az önéletrajzában említett „városatyák kegyéből” sajnos nem juthat révbe, mert a tisztelt uraknak nincs beleszólásuk a helyi közösség munkájába, mert a helyi közösség önálló jogi személy.

Nagyon sajnálatos esetnek vélem, hogy a Tisztelt Vicei úr olyan információkhoz jutott hozzá (mikor hány pályázat érkezett és a helyi közösség Tanácsa a pályázatot semmissé nyilvánította-e), melyek szerintem nem kellett volna, hogy elhagyják a helyi közösség épületét.

Zenta, 2003.10.29.

Tisztelettel,
Rác Szabó Márta,
tanácselnök

Már megint a nyugdíjasok? *

Nyílt levél Zoran Živković (egykori - a szerk. megj.) kormányfőhöz

Tisztelt Miniszterelnök Úr!

Kedvenc napilapomból, a Magyar Szóból szereztem tudomást azon – később módosított – nyilatkozatáról, mely szerint közvitára kell(ene) tűzni azt a kérdést, hogy a munkahelyteremtő gazdaságfejlesztéshez szükséges pénzt honnan kell előteremteni. S bár ennek megoldása szerintem nem a közvélemény, hanem éppen a szavazópolgárok által megválasztott aktuális kormány dolga, Ön még azt is hozzátette, hogy ezt a nagyszülőknek elsősorban az unokáikkal kellene meg tárgyalniuk.

Minthogy azonban nem minden nyugdíjas nagyszülő is egyben, így unoka híján úgy döntöttem, hogy Önnel tárgyalom meg a „nyugdíjmelés vagy munkahelyteremtés” dilemmáját annál is inkább, mert a köztünk levő korkülönbségből kifolyólag a Miniszterelnök úr akár az unokám is lehetne. Így tehát bocsássa meg, ha a továbbiakban némileg családiasabb hangnemre váltok át!

Bár fogalmam sincs arról, hogy a Miniszterelnök úrnak mi a végzettsége, de azért feltételezem, hogy jog- és igazságszolgáltatás terén legalább annyira tájékozott, mint én, aki csupán nyugalmazott tanár vagyok. Nos, az én ismereteim szerint a nyugdíjbiztosítás is egy érvényes és egyúttal kötelező kétoldali jogügylet, amelynek megváltoztatása általában csak a szerződő felek együttes akarata alapján lehetséges. Ezt a jogügyletet, tisztelt Miniszterelnök úr, én negyvenöt évvel ezelőtt – több millió társammal együtt – magam is megkötöttem, s becsülettel eleget tettem a magamra vállalt kötelezettségeknek. (Nem is tehettem egyebet, hiszen az egészség-, a rokkantsági és a nyugdíjbiztosítás kötelező volt – és ma is az – minden munkaviszonyban levő személy részére.)

Most Ön azt javasolja: beszéljük meg az új feltételeket, amelyek engem – és néhány millió társamat – súlyosan megkárosítanak. Hát nem, tisztelt Miniszterelnök úr, nincs mit megbeszelnünk! Mi teljesítettük a szerződés ránk vonatkozó feltételeit, most hát a Nyugdíjbiztosítási Közösségen van a sor!

Csakhogy Ön azt mondja: a Nyugdíjbiztosítási Közösség lassan fizetéseképtelenné válik, összeomlik, és nem lesz miből fizetnie a nyugdíjakat. Felmerül azonban a kérdés: ki tette tönkre a Nyugdíjbiztosítási Közösséget (no meg az egészségbiztosítást is), amikor annak kifogástalanul működő tartományi alapját a köztársasági alappal egyesítette? Jó, tudom, hogy nem Ön és miniszter társai, de hát ki a jogutódja a központosításban jeleskedő Milošević-rendszernek? Vagy talán Önök, Miniszterelnök úr, csupán a hágai nemzetközi bíróság vendégszeretét élvező háborús bűnösök utáni vérdíjakat és a privatizált állami és társadalmi tulajdon árát hajlandóak „vállalni”, az adósságokat és kötelezettségeket nem?

De hát legyen! Vegyük úgy, hogy Önöknek nincs velünk szembeni kötelezettségük, velünk, nagyszüleikkel, a hajdani rendszer itt felejtett „melléktermékével” szembeni kötelezettségük, hiszen börtönben csücsülő nagy (volt) vezérünk is megmondta: „Mi mindannyian tartozunk a Hazának, de a Haza senkinek sem tartozik semmivel”. („Ha az állam »hazá«-nak kezd nevezni magát, akkor rendszerint tömegmészárlásra készül”-mondta még a múlt század elején egy magyar ellenzéki politikus.) De akkor meg miért nem bontják fel a megkötött jogügyletet (gondolok itt a nyugdíjbiztosításra, hiszen az egészségbiztosítási már úgyis „összeomlott”, minthogy az „állami” intézményekben már sem gyógyszer, sem megfelelő szolgáltatást nem lehet kapni), s mint az ilyenkor szokás, miért nem fizetik vissza az annak idején beszédett pénzt, természetesen revalorizálva és kamatos kamatokkal? Higgyék el: megélnénk valahogy belőle!

Hogy miből fizessék vissza? Hát például mindabból az összeharácsolt vagyomból, amit a hágai hazafiak és egyelőre még itthon szabadlábon maradt bajtársaik benzin-, dohány-, kábítószer- és egyéb csempészárukból összekuporgattak, no meg rablógyilkosságaik során gyűjtögettek. (Mira Marković és fiacskája, Šeselj úr, Ražnatović Ceca – a pacsirta és klubtulajdonos, Bracika Kertes fővámos, Darina, Jezdo és Karić gaz-

dák, valamint társaik, hogy csak néhány tippet adjak.) De meg lehetne nézni, hogy ki szerzett vagyont az utóbbi tíz-tizenkét évben, változékony nevű és állagú kis országunk teljes legatyzásodása idején!

Talán abból a pénzből is csurranna valami, amit Önök az említett háborús bűnösök itthon nyomorgó családtagjainak a megélhetésére (250 euró) és évente négy repülőút költségeire szántak a szenvedő hősök meglátogatása végett. De szíves engedelmevel legfőként azoknak a fizetéseknek a „karcsúsítására” gondolként azoknak a szövetségi elnöktől és kormányfőtől kezdve lefelé a monopolhelyzetű vállalatok (kőolaj- és villanygazdaság) vezetőin át a helyi önkormányzati szervek tisztségviselőikig az adófizetők terhére többek között Önök is kapnak. (Ha jól emlékszem, a demokratikus ellenzéknek is első dolga volt - kormányra jutása után - úgy 50-60 százalékkal „megjavítani” a saját fizetését.) Pesze, ha az Önök személyi jövedelme teljesítményfüggő volna, egy szót sem szólnék, de ilyen

„eredmények” láttán?! Csakhogy hol van már a teljesítmény szerinti javadalmazás, no meg a tavalyi hó!!!!

Ami pedig minket, kiérdemesült öregségi és rokantsági nyugdíjasokat illet: nekünk már a könyökünkön jön ki, hogy fiatalon mi építettük fel a „kulcsobjektumokat”, mi kollektivizáltuk és dekollektivizáltuk a mezőgazdaságot, integráltuk és dezintegráltuk a gyárpárt, fizettünk mindenféle adót, hozzájárulást és népkölcsönt, amit mások „átömlesztettek”, beruháztak, elherdáltak, és végül elháborúztak. Szeretnénk végre egy kis békés, nyugodt öregséget, mielőtt távoznánk az élők sorából, és ezzel végképp megoldanánk az Önök gondjait. De addig szeretnénk visszakapni legalább a töredékét mindannak, amivel annak idején hozzájárultunk az Önök jólétéhez.

Kiváló tisztelettel:
Szloboda János

* A 2003. dec. 28-i rendkívüli választások után már más lett a miniszterelnök, de a korábban készült írás ma sem veszített aktualitásából.

Utóirat

A jó stílusnak – mint azt valamikor még a múlt század negyvenes éveiben tanultam – fontos követelménye a tömörség. „Ezzel vagy ezen!” – mondta a spártai anya csatába induló fiának átnyújtva a pajzsot, amiből a férfivá serdült gyermek rögvést kitalálta, hogy szülőanyja csak győztesként kívánja viszontlátni. Nekünk ehhez még egy kis tanári magyarázatra is szükségünk volt. Bevallom, szövevényes publicisztikai megnyilvánulásaim során ennek a követelménynek nem mindig tudtam eleget tenni, de ezen a fogatékosságon segíttet Közös Íróasztalunk, amikor nagy bölcsen megszabta, hogy csak 40-45 soros írásokat vállal fel közzésre, a cikk többi része – ha nem is a papírosárba, de – az internetre kerül (. CO.YU). Magam is így jártam, amikor „Jelkősző” köztársasági kormányfőnek próbáltam nyílt levélben a tudtára adni a nyugdíjasok véleményét egyik kijelentésével kapcsolatban, ami a rovat szerkesztője ezt csak félig közölte le. Képzelem, hogy miniszterelnökünk milyen lázas buzgalommal vetette magát a számítógépre, hogy elolvassa írásom befejező részét az interneten!

Sajnos, én már nem tudtam ugyanezt megtenni az év végén, amikor A. J. Topolyai olvasó (teljes név és cím a szerkesztőségben) cikkéből már csaknem kiderült, hogy végül is mi történt a december 2-ai szabadkai gólyabulin, amiről a Magyar Szó terjedelmileg nem korlátozott rovatából alig derült ki valami érdemleges. Csakhogy – ő, jaj! – betelt a kedves olvasók írásbeli megnyilvánulásaira „előlátott” 45 sor s így az internet-hozzáférhetőséggel nem rendelkező kíváncsiak (köztük jómagam is) megint csak hoppon maradtak.

Hadd tegyek itt egy szerény javaslatot, anélkül, hogy megbontanám a szerkesztői bölcsesség által megszabott helyes arányokat (újság)írói és olvasói közlendők tekintetében: könyörögve kérem, hogy ami az olvasói levelekben csak üres locsogás (mert azért nem tagadjuk, hogy ilyenek is vannak), azt dobják egyenesen a papírosárba. De ami értelmes és más olvasók érdeklődésére is számot tartó irás, azt mentse át más rovatba (bel-, kül- vagy mit tudom én milyen politikai, ahova való, mint ahogy azt hajdani munkatársaimkal (Major Nándorral, Urbán Jánossal stb.) teszik. Ne féljenek, nem vesszük ki a falat kenyeret a „hivatásosok” szájából, hiszen írásainkat nem a tiszteletdíj reményében cimezzük a Közös Íróasztalunknak a Magyar Szó napilapba.

Emléktöredékek a VMSZ történetéből *

Amikor a koponyaműtétem után, 1989-ben a kórházból hazajöttem, felkeresett Siflis Zoltán és arra kért, hogy egy magyar érdekszervezet megalakítása céljából, amelynek bejegyzéséhez tizenegy egyén aláírása szükségeltetik, adjam én is a nevemet. Akkoriban Siflist csak távolabbról ismertem, de mivel bizalomkeltő volt a javaslata, szívesen vállaltam volna ezt a megtiszteltetést. Siflis valószínűleg ismerte az ezzel kapcsolatos szemléteimet, ezért bátorkodott e felajánlással előrukkolni. A családom azonban közbelépett. Elkezdődött a gyözködés, hogy nincs elég bajom, még ilyen bizonytalan kimenetelű politikai dologba akarok belekeveredni? Nem volt elég a '70-es évek elején a nyelv-művelő mozgalomban való szerepvállalásom? Az igazat megvallva, elég sok bajom volt, nem csak a „magyarkodásommal”, sokkal inkább az egészségemmel, mert még évekig kórházi kezelésre szorultam. Az is bizonytalanná tett, hogy a névsorban olyan magas rangú, régi kommunisták neve is szerepelt, akik korábban épp a délvidéki magyarság megnyomorítói voltak. De hogy Siflisnek is eleget tegyek, azt javasoltam: magam helyett szerzek valaki mást. Mindjárt telefonon hozzánk hívtam id. dr. Korhecz Tamás barátomat, aki készségesen a jelenlétünkben aláírta a névsort. Megvallom, utólag már sajnálom, hogy hallgattam a családomra. Ennek ellenére a feleségem és én is alapító tagjai vagyunk a VMDK-nak. Amikor nem voltam kórházban (sajnos 1994-ig, a VMDK felbomlásáig eléggé gyakran kényszerültem kezelésre), részt vettem a munkában. Ezért szomorítottak el azok a hírek, baráti beszélgetések alkalmával közölt információk, amelyek a szervezetben jelentkező ellentétekről szóltak.

Előttem sohasem volt kétséges, hogy a szervezetben belüli ellentéteknek nem a „zavaros pénzügyek” az alapja, hanem egy piszkos hatalmi harc. Ágoston András érezte, hogy Hódi képzettsége, tudása és a szervezeten belüli mind nagyobb befolyása veszélyezteti az ő elnöki pozícióját, ezért aljas módszerhez folyamodott. Amikor ugyanis tudnivaló volt, hogy a külföldi

támogatásokat a jugoszláv bankok útján lehetetlen lebonyolítani, s a valutaügyek intézésének a zsebből zsebbe való módja volt az egyedüli ésszerű, akkor érthető volt, hogy a hatalmi harc leghatásosabb fegyvere a sikkasztással való gyanúsítgatás. Hódi Sándort, aki a VMDK szellemi atyja volt, a hármas autonómiaterv kidolgozója s egyike a Délvidék legjobb magyar teoretikusainak, csak úgy lehetett a vezetőségből eltávolítani, valamint politikailag ellehetetleníteni, ha ilyen súlyos dologgal vádolják meg. A módszer sajnos bevált, és Hódi, aki az itteni magyarság vezető egyénisége lehetne, aljas rágalmak miatt mind a mai napig nem képes a tehetségéhez mértén hatékony tevékenységet kifejteni. Meg kell azonban jegyezni, hogy Hódi is, amíg hatalmon volt, bizalmatlanul, sőt néha ellenségesen viselkedett a szabadkaiakkal szemben, pedig épp itt kaphatott volna megfelelő támogatást, hisz ez az alosztály volt a legerősebb, ez képezte a VMDK gerincét. Ezért csak sajnálni lehet, hogy Hódit is elvakította a hatalom birtoklása, a féltékenység, néha még az anyagiakon való uralkodás-vágy is, és elkerülte figyelmét a kommunista politizálás romlottsága. Mind a mai napig él bennem ugyanis az a gyanú, hogy a VMDK bomlasztását, azaz a délvidéki magyarság önszerveződésének megakadályozását Ágoston András és Vékás János pártmegbízásból hajtotta végre, hisz mind a ketten korábban magas pártfunkciókat töltöttek be. Meggyőződéseim, hogy a legfőbb politikai körök által idejében értesültek a nacionalista erők térhódításáról, és vélhető volt, hogy ez a délvidéki magyarság körében is hasonló folyamatokat indít majd el. A nyolcvanévnvi jogfosztottság elemi erővel fog majd a felszínre törni, ezért ők álltak élére a mozgalomnak, és amikor ez megerősödött, eredményeket hozhatott volna, akkor szétverték. Persze a szervezet teljes szétverését Hódi megbuktatása után is folytatták. Még előttük állt az értelmiség kiebrudalása, ami Zentán 1994-ben meg is történt. Az igazsághoz még hozzátartozik, hogy az Ágoston vezette politikai szárny sohasem tudott szövetséget kötni a magyar értelmiség többségé-

vel. Épp emiatt tiltakozott, s mondott le tiszteletbeli elnöki tisztségéről Herceg János.

A VMDK bomlasztása az Ágoston-szárny részéről a '92-es, '93-as években kezdődött el. Dr. Varga Zoltán, Szekeres László, Siflis Zoltán, Dudás Károly és a többi szabadkai értelmiségi, akik a vezetőség másik szárnyát képezték, gyakran arra panaszkodtak, hogy az ülésekre nem kapnak meghívót, vagy az értesítés késve érkezik meg, de ha ott is vannak a tanácskozáson, az észrevételeiket figyelmen kívül hagyják, illetve leszavazzák őket. Mindinkább egyértelművé vált, hogy a nemzeti vonalat képviselő, cselekvő egyének nem kívánatosak a vezetőségben, és előbb-utóbb menniük kell. Ezért vált szükségessé egy olyan tanácskozás megszervezése, ahol döntés születhet a „mellőzöttek” további állásfoglalásáról. Ez a szűkebb körű megbeszélés a lakásunkban történt 1993. március 29-én, ahol Kasza József, Dudás Károly, dr. Varga Zoltán, Szecei Mihály, Siflis Zoltán, Józsa László és még néhány vezetőségi tag volt jelen. A vita gerincét az képezte, hogy kívánatosabb-e, vezethet-e eredményre, ha az ellenszárny a szervezeten belül kísérli meg a reformokat, és ott próbálja meg meg egyezésre bírni Ágostonékat, vagy indokoltabb-e egy új párt létrehozása, még akkor is, ha ez a délvideki magyarság megosztásához vezethetne.

Kasza, amint azt a vendégkönyvünkben is megjegyzi, nem lát lehetőséget az Ágostonékkal való meg egyezésre, bár ezt tartja kívánatosnak, ezért az új párt létrehozását javasolja: „Védjük a meg nem született pártot!” írta be az emlékkönyvbe. Végül mégis az a javaslat érvényesült, hogy még egyszer meg kell próbálni belülről kiharcolni a megegyezést. Ezek a szabadkai megbeszélések természetesen máshol is folytak, a Sepsey-szárny bevonása nélkül. Sajnos Kaszának lett igaza, mert Ágostonnak és Vékásnak esze ágában sem volt a megbékülés, hisz ez a teljhatalmukat nagyban korlátozta volna. Az 1994-es zentai I. tisztújító közgyűlésen ez mind egyértelművé vált. Sőt, a Magyar Szó egy kis idő elteltével közölte a szervezetből kizártak listáját, köztük még azokat is, akik (indokolt okokból, pl. Gubás Ágota) részt sem vettek a kongresszuson, így véleményt sem mondhattak. Mégsem voltak kívánatosak a VMDK-ban, hisz ismeretes volt a „rebelisek” névsora.

Ez tette indokolttá egy második tanácskozás megszervezését, ami szintén a mi lakásunkban zajlott le, de most már jóval nagyobb részvétellel. Közvetle-

nül a zentai közgyűlés után, 1994. április 27-én a következők tartották fontosnak a megbeszélést: Szecei Mihály, Huszágh Endre, Bacskulin István, Balla Lajos Laci, Grüber Ferenc, dr. Hódi Sándor és Éva, dr. Varga Zoltán, dr. Vajda József, Dudás Károly, Siflis Zoltán, Józsa László és még néhányan, akikre már nem emlékszem. A házuk előtt annyi autó állt, mintha lakodalom lett volna. Minderről a rendőrség is értesült, amit csak jóval később tudtam meg. (Még köztünk is voltak besúgók!) Az összejövetelnek az egyedüli célja egy új szervezet létrehozása volt. Én akkor azt reméltem, hogy az új párt az értelmiségre, s a szakemberekre fog majd épülni, hisz ennek szükségességét sokan hangoztattuk. Hódi is ebbéli reményét fejezte ki, amikor azt írta a vendégkönyvbe: „... a ma esti összejövetel után talán derűlátóbban nézhetünk a közeli és távolabbi jövő elé.” Bacskulin erre csak azt írta: „Ab ovo!”

Sajnos nem így történt. Hódi Sándor bábáskodásával, de Csubela Ferenc elnöklétével 1994 júniusában megalakult az új szervezet, Vajdasági Magyar Szövetség (VMSZ) néven, amelyből én mint kezdeményező kimaradtam. Csak később nyílt rá alkalom, hogy betagosodjak. A vezetést főleg „hivatásos politikusok” képezték, akik mindenkor tudták, hogy melyik irányba érdemes fordulni. A bajt még fokozta, hogy mind nagyobb számban szivárogtak be a szervezetbe a szint váltott kommunisták, akik nem „közlegényekként” akartak bizonyítani, hanem mindjárt funkciót igényeltek (a könyöklésből már korábban tapasztalataik voltak), és ez mind a mai napig sikerült is nekik. Olyanok is vezetőségi pozíciókba kerültek, akik kumroveci pártiskolások vagy a magyar nyelvűvelő mozgalomnak a sirásói, tetemrehívói voltak, amit a szabadkai közgyűlésen szóvá is tettem, persze, eredmény nélkül. Ezért a módszer sem változott. A pártvezetők „tanácsadóit” általában nem az értelmes, a magyarság érdekeit képviselő egyének képezték, hanem a Bólogató Jánosok, akiknek az egyedüli céljuk a pozíciószerezés volt, és ezért minden megbízatást gondolkodás nélkül teljesítettek. Ezt az is bizonyítja, hogy az adott Bólogató János átlépett a másik pártba, amikor az többet ígért neki. A javaslatokat, a bírálatokat meghallgatták a szervezetben, bólogatták, aztán elengedték a fülük mellett. A szólamok gyártása és a látszattervekenység lett ismét a pártprogram, amit az 1995. november 28-án megtartott szabadkai helyi szervezet tisztújító értekezletén ki is fejtettem, persze minden eredmény nélkül. Az is igaz, hogy betegségem miatt nem tudtam minden munkában részt venni, de

mindig foglalkoztam a délvidéki magyarság problémáival, ennek ellenére minden megbeszélésből kimaradtam. Feleségem is, aki mindig kész volt a VMSZ-t segíteni, a szókimondása miatt mellőzött volt. Így lassan félreálltunk, de a délvidéki magyarságért a tevékenykedést nem hagytuk abba. Létrehoztuk az Aracs Társadalmi (civil) Szervezetet, és ezen belül igyekeztünk erőnkhez mérten segíteni az itteni magyarságot.

1996. január 6-án azzal a kéréssel keresett fel Mirnics Károly, dr. Hegedűs Antal, Sinkovics Ferenc, dr. Vajda József és dr. Tóth Lajos, hogy kíséreljük meg kibékíteni a mind hevesebben marakodó két magyar pártot, mert ez a sárdobálás a délvidéki magyarságnak csak a kárára van. Ezért szántam rá magam még egyszer, hogy mind a két párt részvételével, a magyarság érdekében létrehozzunk egy megegyezési és cselekvési minimumot, ami mind a két párt programjába bekerülhet. A megbeszélésre 1996. január 12-én, pénteken került sor, amelyen a VMSZ részéről megjelent Józsa László, Szekeres László, Pásztor István, dr. Vajda Gábor, dr. Vajda József, Sinkovics Ferenc, dr. Uzon Miklós, dr. Hegedűs Antal, dr. Bogner István és a házigazdák, Gubás Ágota és Jenő. A VMDK részéről jelen volt dr. Sepsey Csaba, Szepper János és Kudlik Gábor. A beszélgetés a VMDK-sok részéről nagyon feszülten indult, nagy győzködés után voltak csak hajlandók a nevüket beírni a vendégkönyvbe, Szepper még ezt is megtagadta, mintha attól félt volna, hogy valaki számon fogja kérni tőle a részvételét egy ilyen békéltető megbeszélésen. És amint az már várható is volt, ők csak vádaskodtak, és minden megegyezést visszautasítottak.

Ezek után mind kevesebb alkalom nyílt tenni valamit a VMSZ érdekében. Feleségem aktívabb volt, mert ő képviselőt vállalt a szabadkai önkormányzatban, de a szókimondása miatt konfliktusai akadtak. Rámenőssége és bátor kiállása nélkül azonban most nem állna a kaponyai emlékmű, és nem rajta múlt, hogy nem valósult meg a szabadkai szobrásznak, Kalmár Ferencnek a magyar millecentenáriumi szoborkompozíciója. Azok viszont, akik ezt megakadályozták, a VMSZ bábáskodásával ma kiemelt művelődési pozíciókba kerültek.

Mindezek ellenére a VMSZ sorsát továbbra is a szívemen viselem, még akkor is, ha sok dologban nem értek egyet a programjával. Szégyenletes dolognak tartom pl. Biacsi Antal kosovói állásfoglalását Milošević oldalán, az albánokkal szemben, vagy Józsa László kéz-

jegyét azon a levélen, amelyben az Európa Tanácsot arra kérik, hogy ne büntesse Szerbiát a kisebbségi törvények meghozatalának elmulasztása miatt. Ezeket a politikai baklövéseket még el tudnám nézni, viszont a szervezet gazdasági programjának hiányát már nem tudom elfogadni. Ez sajnos a régi VMDK pártprogramjából is kimaradt, amit 1993. június 20-án a szabadkai tisztújító tanácskozáson szóvá tettem. Azóta a sajtó révén többször felhívtam erre a figyelmet (először: Napló, 1992. XI. 14., majd ui. 1993. VI. 9. és X. 6. stb.), de ez a javaslat mindeddig siket fülekre talált. Pedig ez kell, hogy képezze a VMSZ legfőbb tevékenységét.

Éveken át a VMSZ gazdasági programja csak abban merült ki, hogy ismertették, elsírták az állam súlyos gazdasági helyzetét. Például a VMSZ 1996. IX. 21-i évi közgyűlésén a gazdasági bizottság jelentésében csak ez áll: „A gazdasági bizottság programjában szerepel a vajdasági magyarság gazdasági helyzetének javítása, a kis- és középvállalkozások támogatása, konkrét gazdasági együttműködés kialakítása hazánk(?), az anyaország és a vajdasági magyarság között. E célok megvalósítása végett gazdasági szakembereink több bel- és külföldi tárgyaláson, szimpóziumon vettek részt”. Hát ez nem sok, mert azzal semmit sem javul a délvidéki magyarság gazdasági helyzete, ha a „szakemberek” külföldi utazgatásokon vesznek részt, amelyek eredményéről be sem számolnak. Sajnos ezt a tanulmányútnak nevezett „jutalomkirándulást” többször is alkalmazták. Például a dániai tanulmányúton a Bólogató Jánosok egész serege vett részt. Nem javult a VMSZ gazdasági politikája a következő években sem. Az 1997. VIII. 30-ai szabadkai évi közgyűlésen a gazdaságról csak általános, semmitmondó megfogalmazások olvashatók: „A VMSZ-nek politikai tevékenységével kell biztosítani a vajdasági magyarság polgárosodásának felgyorsítását mindenekelőtt azért, hogy anyagiilag függetlenedjenek. Csak az anyagiilag független polgár képes a bátor, független politizálásra. Aktívan részt kell vállalnunk az elkövetkező privatizációs folyamatokból, annak ellenére, hogy a vajdasági magyarság nem rendelkezik tőkével. De tudásával, munkájával és az anyaország segítségével, valamint az anyaországon keresztül beszerezhető tőkével nemzeti közösségünk aktív résztvevője lehet a privatizációnak.” Hát ez nemigen valósult meg. Pedig, ha több mint tíz évvel ezelőtt, amint azt javasoltam és a dániai tanulmányutak erről meg is győződhetek, el kezdték volna szervezni a horgosiak mintájára a gazdaköröket, s a

beszerző-értékesítő szövetkezeteket, akkor a délvidéki magyarság anyagi helyzete talán nem lenne ilyen siralmas, mint ma. **Ha tíz év óta minden esztendőben csak öt-hat gazdakört s beszerző-értékesítő szövetkezetet létrehozott volna a VMSZ, akkor ez ma már ötven tagú gazdakör-hálózatot jelentene. Ezt gond nélkül megtehetette volna, hisz nem kellett semilyen törvénymódosításra várni, mert erre mindig lehetőség volt.**

Az értékesítő-beszerző szövetkezetek megszabadították volna a termelőt a piacozástól, az állandó utazásoktól és annak költségeitől (főleg a benzinhiányos esztendőkben), oly módon, hogy a gazdálkodóktól a helyben begyűjtött árut az értékesítő hálózata révén a vevőkhöz eljuttatta volna, kirekesztve ezzel a kereskedők, kofák és nyereszkesedők árfelhajtó szerepét. Ezzel mind a termelő, mind a vevő jól járt volna. Visszafelé a beszerző részleg megrendelés alapján biztosíthatta volna a gazdálkodóknak a permetezőszereket, a műtrágyát, a méhészeti felszereléseket, gépi alkatrészeket, gyógyszereket stb., mégpedig gyári áron mindent, amire a termelők igényt tartanak. Az értékesítő-beszerző szövetkezetek szervezése a VMSZ feladata lett volna, az üzemeltetését pedig részben a termelők vállalták volna, a másik részét pedig a gazdasági segélyek, anyaországi és külföldi támogatások biztosították volna.

A gazdakörök művelődési, gazdasági és politikai központokká válhattak volna, amelynek keretén belül a falusi lakosság számára meg lehet szervezni a gazdaképző, gazdasszonyképző, gazdasági és tudományos információkat nyújtó, egészségnevelő, viselkedési szokásokat kialakító előadássorozatot. Biztos és erős bázisa lehetett volna a művelődésnek, az amatőrmozgalomnak és a politikai szerveződésnek, hisz már a két világháború között is a gazdakörök képezték a délvidéki magyarság egyik politikai- és kultúrközpontját, könyvtárral, színjátszó csoportokkal stb. együtt. Az információszolgáltatás célja, hogy a termelőkkel ismertesse az ország és a világ piacigényeit, mit lesz érdemes termelni, hol lehet majd értékesíteni, miként megszervezni a szállítást, mi várható az energiaellátásban, a helyi energiaforrások (szalma, szárizék stb.) hasznosítása, a tudomány, ezen belül a mezőgazdaság legújabb vívmányai. A gazdatanfolyamok szakosított program szerint működhetnének, mint például kertészeti tanácsadás, vegyszerek alkalmazása, gép- és motorkezelési tanácsadás. A gazdasszony tanfolyam tartalmazhatná a virágoskert-pihenőkert gondozását, a sütés-főzés fortélyait, a lélirevaló bekészítésének tudnivalóit, indíthat-

na szabó- és varrótanfolyamokat, ismertethetné a háztartási gépek biztonságos és gazdaságos kezelését, a helyes táplálkozási és higiéniai szokások kialakítását, a modern polgári társadalom vendéglátási szokásait, a lakáskultúra alapszabályait, foglalkozhatna az öltözködéssel, a divattal stb. Az egészségügyi felvilágosítás – a közvetlen tanácsadás mellett – kitérhetne az alkoholizmus vagy az egykezés problémájára, ami a jogaink biztosítása ellenére is a vesztünket okozhatja, felölelné a helyes gyermeknevelést, a paramedicina népbútló hatását stb. A jogi szolgálat az ügyvéd nélküli települések ingyenes jogi tanácsadását segítheti, és tájékoztathatna a vállalati, szövetkezeti alapítások jogi útvesztőiről, illetve az állami vállalatok szabálysértéseiről. Az előadásokat az itteni, az anyaországi, illetve más külföldi szakemberek tarthatnák a VMSZ szervezésében.

A gazdakörön belül külön program foglalkozhatna a gyermekek okos szórakoztatásával. Működtethetne irodalmi, képzőművészeti, zenei, honismereti, természettudományi, madártani stb. táborot. De legfőképp összekötné az embereket egy erkölcsös, egészséges társadalomba, kapcsol képezne a szörvány, a lömb és az anyaország között, s kialakítana egy olyan erős nemzettudattal, jövőképpel rendelkező, politikailag legalább minimálisan egységes közösséget, amely határozott célokkal s bátor kiállással képes küzdeni a joga-ért, a nemzetéért és a szülőföldjéért. Annyi cselekvésre hajlandó egyén tevékenykedik ma is önkéntesen, anyagi juttatások nélkül a pártokban és a civil szervezetekben, ennek ellenére rengeteg jószándékú energia pocsékolódik el csak azért, mert nem vagyunk képesek szervezeten, egy irányba, egy közös célért munkálkodni. A VMSZ ha kihasználná az itteni és az anyaországi támogatók anyagi és szellemi segítségnyújtását, s ezt egy közös cél irányába tudná terelni, ha képes lenne összefogni a délvidéki magyarságot egy közös cél érdekében, de legfőképp a magyarként való megmaradásért, akkor ezt a nép szavazataival meghálálná. Különben csak a pártalapszervezetek szerveződése s gyarapítása révén, üres szölamokkal hosszú távon nem lesz képes megtartani a tagságát, de még nagyobb tragédiát jelent számunkra az, hogy a hitevesztett, támasz s irányítás nélkül maradt délvidéki magyarság összefogás és gazdasági segítség nélkül elsüllyed az agresszívabb vagy vitálisabb népek tengerében.

Áttekintve a VMSZ tízévi tevékenységén, sajnálattal kell megállapítani, hogy munkálkodása főleg a tagság toborzásából és a pártalapszervezetek gyarapítá-

sából állt, azt is mondhatnánk, hogy ezzel ki is merült. Olyan alapszervezetek létrehozását szorgalmazta és szorgalmazza, amelyekben semmilyen társadalmat megváltó, segítő tevékenység nem folyik. El kell azonban ismerni, hogy a szervezet meghatározott s indokolt programok megvalósítására, a magyar önkormányzatok révén, nyújtott némi anyagi segítséget, és az elnök is számtalanszor kiharcolt állami támogatást, de ez mind szervezetlenül, egy meghatározott alapszabály nélkül történt, annak ellenére, hogy a VMSZ-nek kidolgozott alapprogramja volt és van, amit sohasem tagadott meg vagy nem módosított. Vállalta a hármass autonómia koncepcióját, a magyar iskolahálózat megvalósítását az óvodától az egyetemig, kidolgozta a délvidéki magyar sajtó tervjavaslatát stb., amit csak töredékében valósított meg. Például létrehozta a két tehetséggondozó gimnáziumot, de meghatározatlan időre elhalasztotta (az is lehetséges, hogy feladta) a független magyar iskolarendszer kiépítését. A magyar nyelvű egyetemi oktatást ma már csak "multietnikus" formában képzelel el, ahol sem a magyar irányítás, sem a magyar szellemiség nem garantált, és az anyaországi támogatás is ily módon bizonytalanná vált. A délvidéki magyar sajtó kiépítésében is mind nagyobb kompromisszumokra kényszerül, főleg az újvidéki Magyar Tanszék kozmopolita, szerb érdekű befolyása erősödik, amely egyáltalán nem tekinthető nemzeti elkötelezettségűnek. A kisebbségi jogok terén is csak az valósult meg, amit a külföld nyomására a szerb kormány kénytelen volt teljesíteni, de ezt is a hatalom "balkáni módon" elszabotálja, hisz nem

léteznek büntető szankciók a törvényszegőkkel szemben, vagy ha léteznek is, ezt nem alkalmazzák. A Magyar Nemzeti Tanács létrehozása alkalmával történt csalások és a kompromittált egyének beválasztása a tanácsba (a diplomahonosítás körüli botrányok) pedig ennek hitelességét teszik kétségessé. Az biztos, hogy a VMSZ vezető szerepét csak más pártok koalíciójával volt képes megvalósítani, és egy ilyen szövetségben a szervezet engedményekre kényszerül, de ez nem csorbíthatja azt az alapvető célt, amiért a szervezet létrejött, és azt a harcias, bátor kiállást, amely az alakulásakor jellemezte a pártot. Mindezen mulasztások miatt a párt veszíti a támogatottságát, még annak ellenére is, bár ez ellentmondásosnak tűnik, hogy az alapszervezetek száma gyarapszik. **A VMSZ hosszabb távon csak úgy lesz képes a délvidéki magyarság vezető pártjának megmaradni, ha a vezetőség megszabadul a karrieristáktól, a szószátyároktól s az idegen érdekeket kiszolgálóktól, és olyan értelmes, a nemzetért tenni akaró embereket gyűjt maga köré, akik, nem csak szölamokkal, hanem építő munkával, s jóhiszemű kritikával a legmegfelelőbb irányba fordítják majd a párt szekerét.**

Cselekedni még most sem késő, gondolják meg jól az erre hivatottak, mert az elmulasztott lehetőség felelőssége a VMSZ és az értelmiség lelken szárad majd. Egy nemzettörzék léte vagy nem léte függ a cselekedeteiktől, és a történelem igazságos ítélőszék, a tétlenkedésről kegyetlen ítéletet mond.

**Ez az írás a VMSZ tízéves történetét felölelő kiadvány számára készült.*

Három kroki (II)

KIJELENTŐK

Tetszett-e már észrevenni, hogy bárki, ha mikrofon vagy a sajtó közelébe férkőzik, első dolga *kijelenteni* valamit, azaz *tudomásomra hozni*. Nem ám javasol, indítványoz, mert az egyenértékűségre vall, ők pedig egyenértékűbbek, ugyanis ők a *kijelentők*. Nem is bejelent, mivel az csak jelzésértékű, gyurma, ami formálható a befogadó alkata szerint. Mert lehet ugyebár kiközösíteni, kikötni, kirúgni, kiszűni, kicsapni, ám próbáljuk csak mindezt *behelyettesíteni* értelemzavar áll elő, ha viszont úgy marad, ahogy mondja a kijelentő, akkor egyértelmű. Elismerem, nem mindegy becsinálni vagy kicsinálni, mégis, a kijelentőknek e második jobban esik. Teszik hát velünk ezt. Engem (minket) viszont a frász fog el. Azért, mert nekik jobban esik. És mert teszik.

De hát ki törődik a mi frászuinkkal akár most, akár az elmúlt időkben? Míg az olvasó példák után kutat emlékezetében, engedélyt kérek a kisegítésére. Íme néhány precedens, történelmi távlatból!

Emlékeznek-e még a „sárcsatára”? Nem a csillagászati múltban, mindössze három évre rá zajlott, amikor is az Ady család szolgálója, a néma, „hirtelen harsány nótákat dalolt”. Valahol francia földön. Igen, az I. világháborúról van szó. Az övig sártengerben harcoló antant csapatokat megtisztelte látogatásával Haig tábornok. Pontosabban, látogatta volna, ha az első lépésnél kalocsnija bele nem ragad a sárba. Ekkor hangzott el hírhedt *kijelentése*: „Forduljunk vissza, ez nem háború.” Akkor mi? Ma sem tudjuk, mert tábornokunk visszament az akadémiára, háborúra tanítani a francia fiatalokat. Oda pedig nagyapáinknak nem volt belátásuk. Ne szégyelljük, Del Ponte asszonynak sincs a miloševići haditanács üléseire.

Horger Antal úr, József Attila „Nincsen apám” versére *kijelentette*, ez nem irodalom, és visszament katedrájához az irodalmat magyarázni. Fokuszáljunk közelebbre: az újvidéki Magyar Tanszék bölcs hármasa (három királyok?) forgatta, forgatta a szegedi tanszék diplomáit, mintha mezopotámiai agyagtáblácskákat lát-

na és *kijelentette*: ez nem diploma és visszament stb. stb. Hát persze, hogy nem! Egy Horger-féle egyetemről mi jófene származhat? Emlékeztetőül, a júdeai zsidók is ezt kérdezték Megváltónk feltűnésekor: ugyan Galileából mi jó származhat? A farizeusok is, Horger Antal is tévedtek, ma már tudjuk. Ellenben ki emlékszik évtizedek vagy 2000 év múlva az újvidéki Magyar Tanszék illetékeseire, hacsak egy új József Attila, illetve Máté evangélista méltón el nem bírálja tetteiket. Én mindenesetre kiragasztom újból és újból szerény szégyentáblámra tiltakozásomat, mert megmaradásunk egyik záloga, ha a fel-feltűnő törésvonalakat nemzetrészünk testéről irgalmatlanul kiiktatjuk.

Brenner János közli memoárjában a szabadkai párttitkár *kijelentését*, miszerint a magyar bemondó kifütyülése a sportcsarnokban, még nem jelent nacionalista hőbörgést, csak egyfajta nemtetszést. Nem tetszik nekik, mint só a csigának. És mi lesz, ha a só elveszti ízét? – Csigainvázio.

Kovács László, anyaországunk külügyese *kijelentette*, hogy „naiv elképzelés” az öt vajdasági magyar párt együttes kérelme a kettős állampolgársági ügyben. A naiv szó szinonimái még: gyermeketeg, hiszékeny, balga, olcsó... Szálljanak vissza a kijelentőre. Ennyi.

A Szerb Egységpárt Arkan-klónjai *kijelentették*: alkotmányosan elsősorban szerbek vagyunk és pro secundo polgárok. Egyértelműen: szerbpolgárok.

A Vajdasági Koalíció szövivője *kijelentette*: a helységnevek magyarosítása a szeparatizmus előszele. És most kérdem alássan, kivel fogunk mi ezek után koi... bocsánat koalizálni?

Az emberi kijelentők meggyőződése, hogy ez a cigányéletű nép elkanászosodna nélkülük, holott kanásznak lenni előkelő dolog, ezt már József Attila megírta. Maradandóan.

A 90-es években Milošević *kijelentette*: „A szerb nép sehol sem élhet kisebbségben!” Nocsak! Mivel érdemelte ki ezt az Európa-szerte ismeretlen előjogot? A hágai bíróság helyében én ezt a kijelentést elemez-ném, felbontanám, és minden nehézség nélkül levezet-

ném a Nagy Szerbia-gondolat bizonyítékeként. Nagy Szerbia szinonimája ugyanis az ő szótárában Jugoszláviának hangzik.

Én pedig ezennel *bejelentem*, hogy teszek a kijelentő mondatokra, bárholnan jönnének is. Kivételt csak az égiek képeznek, igaz, ők nem kijelentenek, inkább kérnek, 2000 éve próbálnak a jóról meggyőzni, meghagyva bennünket mindenkor szabad elhatározásunkban. Ez a különbség emberi és isteni között. S ez az a különbség, amely ma egyetlen értéknek látszik. Ami maradandó.

Akkor hát mit tegyünk az olyan dolgokkal, amik nem maradandók? A francba velük. (Hozzám hétfőn jár a szemétkihordó.)

MINDIG KELL EGY BARÁT...

Vannak e mostanság provokátorok? Ha ez a provokáló, egyben balga kérdés egy görög tragédiában és nem krokiban hangzik el, a kórus ezt válaszolná: demokráciában pedig nincsenek. Ha azonban módosítom e kérdést anyám ráérző szóhasználatával élve: vannak e manapság *tetűemberek*? — akkor ugye az a bizonyos kórus zavartan hallgat a háttérben, mivel így felvetve, a kérdés korántsem hangzik balgán, inkább talányosan filozofikus. Tisztázásképpen vegyünk egy-két példát a múltból, a múlt sokszor rávilágít a mai történesek gyökereire.

Provokátor volt-e Spengler, a szemközti kulturbundós német szomszéd, akinek fekete V betű díszlett háza falán, babérkoszorúval körítve? Minden bizonynyal, mert anyám arra tanított, ha ez a szomszéd átjön és megkérdezi, mit mondanak szüleid, megnyerik-e a németek a II. világháborút, te ne felelj neki. Ez felette könnyen ment, mert arcvonásom egyik jellemzője akkor még - mondom, még akkor - a tátott szájú buta po-fa volt. No és provokált-e Jurcsik Géza a. d. 1946, aki eperszínű micisapkája alól csak úgy odavetette a kérdést: nagy embernek tartjuk-e Sztálint?

Emlékszem családotól rábólintottunk, habár odahaza úgy emlegettük ezt az államférfit, mint egy behemót állam mocskos diktátorát, aki furcsa hobbynak hódol: elveszi a másét. Csak úgy. Valamiért semmit.

Aztán még sokan jöttek, mi hol bólintottunk, hol nemet intettünk fejünkkel, ahogy a pillanatnyi túlélés kényszere megkövetelte. E kétes erkölcsű tett megítélését, talán hagyjuk a majdani memoáirodalom elemzőire.

A fenti példákhoz hasonlatosak ma nehezen képzelhetők el, viszont helyettesítik őket, a *tetűembe-*

rek, akik közérzetünket provokálják. Nem is akárhogyan, egyenesen az infarktusveszéllyel! Íme a tegnapi nap eseménye: csöngetnek, egy utcabeli asszony, akivel reggelente mosolygós 'bar dán-t' váltunk, esetleg megjegyzést fűzünk a szokatlan időjáráshoz, egy papírlapot nyom kezembe mondván, irjam alá. Az infarktusveszély miatt rövidre zárok: volt elnökünknek, a Hágában belegeskedő Miloševićnek védelmére, hathatós anyagi és erkölcsi segítséget követelünk a polgároktól, az államtól, fűtől-fától.

No most, ha aláírom, még beültetnek a Szerb Képviselőház egyik baloldali padjába, ami egyrészt kecsesítő, mert védelmet élvezek ilyen-olyan szélhá-mosság, csalás, rablás elkövetése esetében (ide nem tartozik a hágai vádlottak kiadatása: ezért lelőnek), másrészt viszont dögunalmas lenne hallgatni honatyáink hosszadalmas, egyben baromi dumáit. Summa summarum, nem éri meg.

De mégis, gondolkozzunk csak! Miattam ne legyenek tanúi? Éppen én legyek a sirásó sirásója? Azért mindennek van határa... Kihoztam spájzomból a literes duncos üvegben – ki tudja miért – őrzött dinár-milliárdokat, amivel a 90-es években ő maga, a Vezér honorálta munkámat, és az asszony kezébe nyomtam: „adjátok meg a királynak, ami a királyé...”

Befelé menet eszembe ötlött Luis Bunneul állítása, miszerint az lenne az igazi barát, akit ha felhívsz, akár éjfél után is, hogy hozna azonnal egy baseball-ütőt, kérdés nélkül megteszi. Nekem ilyen barátom nincs. De kár!

BOCSKORRAL ÁLMODNI...

Reggel a tükörbe pillantottam s mindjárt tudtam, baj van. Égnek meredő hajjal ébredni, lapozom fel Krúdy Álmoskönyvét, gonosz napot ígér. Ámde hallgat az okozati összefüggésről! Neki mindegy, elfeküdtem azt az alám svercelt új kispámán, anyósom hangjára ébredtem, avagy rossz álom gyötört. A gonosz nap kijár. Ha már kijár, viselem, mégis tudni szeretném a háttérbeni indítékot. És tudom is: *bocskorral álmodtam*. Lapozok: – lépni, haladni, átugorni, világosít fel az öregedő Krúdy. A naptáromon büszkén díszleleg a XXI. század, én pedig bocskort álmodok bele. Vagy a latinos XXI. miatt lenne? De hát ez cirillül jegyezhetetlen. Hacsak itt is nem történt lépés, haladás, ugrás, amit én ál-

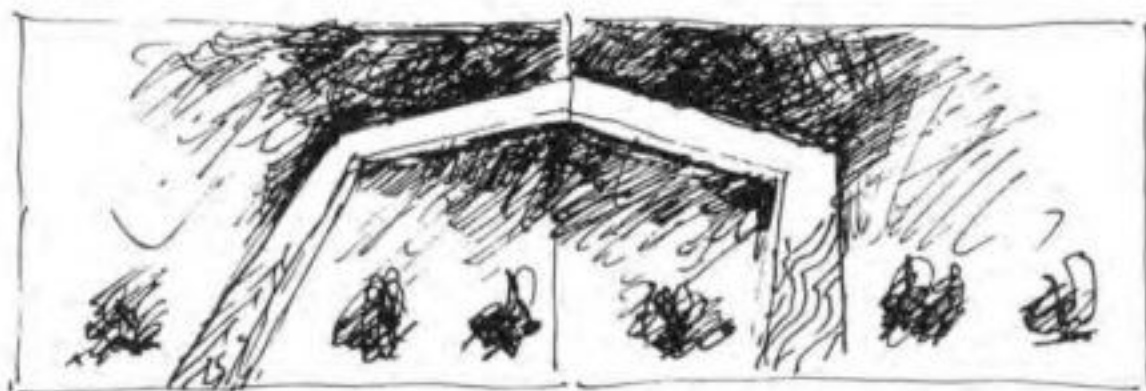
aludtam. A Tyrilica Társaság és a Darmol tudvalévően, amíg mi alszunk, addig sem pihen. Sőt, ez az ő idejük.

A reggeli újságra pillantva azonban rájövök, nem a fent jelzett Társasággal, nem is a Darmollal, kivételesen anyósommal sincs baj, mi több, baj sincs, csak ugrás van, nagy ugrás, amolyan kínai, a bocskoros álom pedig nem álom, vagy ha álom, valós történésre utal, figyelmeztet, hasonlatosan az angyali hanghoz, Betlehem mezején. Van is miért. Íme a hír: Ivanjica környéki barlangokban 40 (negyven!) eddig ismeretlen rovarfajtát fedezett fel egy jó nevű biológusunk! Tovább: Európa entomológusai elképedve kapták fel a fejüket, már váltják is a bérletet, barlangunk látogatására.

Mondjam azt, hogy nem erényünk a szerénység? Mondom. A tudósvilágban manapság jó, ha sikeredik egy-egy új állatfajt felfedni, egy több millió fényévre található csillagot, növényvilágunkban pedig inkább a kipusztulásra ítélt egyedek számlálódnak, azaz, nincs új a nap alatt, legalábbis nyugaton a helyzet változatlan. Mi pedig negyvenet egy csapásra! Még a mesebeli lusta legény is mindössze hét legyet ütött, s mi lett belőle, közismert. Az egykori Szovjetunióknak volt

egy korszaka, amikor új felfedezések hiányában, orosz felfedezőket fedeztek fel, akik elegáns könnyedséggel kisajátították, amit már mások lexikográfiánál rég megtettek: a kötőtűtől a repülőig. A bugylibicskától az atomtengeralattjáróig. Na jó, az atomenergia körül volt egy kis zűr, azt úgy kellett kikémkedni, de a bugylibicska meg a kötőtű körül nem nyitok vitát. Am negyvenet egyszerre még ők sem! Netán Guinness-rekordra pályáznánk? Annak is sok.

Nyomatékként jött a magyarázat: ezek a rovarok (mármint a fenti negyven) képesek túlélni bármilyen viágméretű kataklizmát, akár egy meteorbecsapódást, akár egy Sivatagi vihar-szerű támadást. Hát jó, sorsunk ellen nincs apelláta. De gyötör egy gondolat: vonatkozik-e ez Mladić generálisra és Karadžić nemzetmentő ideg orvos társára? Búvóhelyükön, barlangjaikban, ők szintén átélnek a bioszféra szörnyű végét? Hogy is néz ki akkor majd az a világ? Avagy: ilyenkor, választások után, a mai sem különb?

Dicstelen ezred-vég

Zenés szomorújáték

Szereplők: Fiú, A., F., Kislány, Igazgató, Postás, Haver, Anya, Apa, Politikus I., Politikus II., Katolikus pap, Pravoszláv pap, Katonák kórusa, Angyalok kórusa, valamint katonák, önkéntesek

Prológus

*Égett az ég, és
égett a föld,
körültünk minden
lángba borult.*

*Égett a lég, és
égett a gép,
mifölöttünk szórta
gyilkos terhét.*

*Égett az ég, és
égett a föld,
az égből a halál
szállt le ránk.*

*Égtek a házak, és
égtek a gyárak,
égtek a mezők, és
égtek az erdők.*

*S bennünk mind égtek,
égtek a lelkek,
lángokban állt, igen,
lángokban állt az egész világ.*

L

Elhagyott városi udvar, kacat, összevisszaság mindenütt. A fiú egy lépcsőn ül, mellette üveg, kezében műanyag zacskó, ragasztózacskó.

FIÚ: Elmentél hát,
igen, elmentél,
te is elmentél.
Elmentél hát,
igen, elmentél,
te is elmentél.

II

Hagyományos bácskai szoba, este van, vacsoráznak.

- A. Már megint hordják a behívókat.
F. Ugyan, hülyeség. Rémhír. Nem hordhatják minden héten.
A. De, de. Délután találkoztam valakivel, aki azt mondta, újra hordják a behívókat.
F. Ki volt az?
A. Nem tudom. Az utcán szembe jött velem, kabátja lobogott a szélben, és valamit motyogott. Amikor odaért hozzám, megállt, megérintette a vállamat, s azt mondta: őt is elviszik.

- F. Kit?
- A. Nem tudom. Csak ennyit mondott: őt is elviszik, majd közelebb hajolt hozzám, és fülembe súgta: hordják a behívókat.
- F. Ugyan, hagyd már. Biztosan valami részeg alak lehetett.
- A. Még meg akartam kérdezni tőle, honnan tudja, de hirtelen eltűnt... Te elmész?
- F. Hova?
- A. Te elmész, ha jönnek érted?
- F. Kik jönnek érted?
- A. Te elmész, ha jönnek érted?
- F. Én értem nem jön senki.
- A. Te elmész, ha jönnek érted?
- F. Értsd már meg, a rohadt életbe, értem nem jön senki.
- A. De az az ember mondta.
- F. Mit mondott az az ember?
- A. Ha elmész, tudom, löbbé soha nem jössz vissza. Ha elmész,
vissza már sose jössz.
Ha elmész,
nekünk már nem leszel.
Ha elmész,
ki marad meg nekünk?
Ha elmész,
mi lesz majd mivelünk?
Ha elmész,
vissza már sose jössz.
Ha elmész,
nekünk már odalesz mindenünk.
Ha elmész,
ki óv meg bennünket?
Ha elmész,
ki véd meg engemet?
- F. Nem megyek sehová.

III

Sötét szoba. Éjszaka. Ágyban.

- F. Hallod?... Hallod ezeket a tompa puffanásokat, ezt a görgő morajlást?
- A. Nyugat felől jön.
- F. Igen, Baranya felől.

(A kutyák vonítani kezdenek, hosszán, hangosan. A vonítás ugatásba csap át. Autó áll meg a közelben. Kintől hangok.)

- F. Értem jöttek.
- A. Nem, nem.
- F. Legyetek csöndben.

(Hangok továbbra is, becsapódik az autójátó, az autó el.
A kutyák is elhallgatnak.)

- A. Eredj, menj el.
- F. Hova?
- A. Menj át a határon. Legalább néhány napra. Vagy menj át a szüleidhez. Ott nem fognak keresni.
- F. De aztán? Aztán mi lesz?
- A. Nem tudom.
- F. Mi lesz néhány nap után?
- A. Nem tudom.
- F. Mi lesz, ha...
- A. Menj át a szüleidhez.
- F. Most, éjszaka? Halálra rémülnének. Meg hogy hagyjalak itt benneteket éjszakára?
- A. Velünk mi történhet? Semmi. Téged fognak keresni. Minket nem.
- F. De ha erőszakoskodnak veled? Ha föltúrják a házat?
- A. Nem lesz semmi baj. Eredj, készülődj!
- F. Nem megyek.
- A. De, de, menj csak. Meglátod, nem lesz semmi baj.
- F. Nem megyek. Ha értem jöttek volna, akkor most elvittek volna. Ma éjszaka már biztosan nem jönnek.

IV.

Szoba. Otthon.

- F. Találkoztam I.-vel. Azt mondja, biztos forrásból tudja, ezer behívót írtak ki K.-ra.
- A. Te Jó Isten!
- F. Nagyon félti a férjét. Rá is beszélte, menjen át Sz.-re. Azt is hallotta I., hogy le fogják zárni a határt. R. még ma átmegy. Engem is megpróbált rávenni, hogy menjek át.
- A. Menj át te is!
- F. Nem is tudom... De ott is hova megyek, mihez kezdek?
- A. Csak néhány napra legalább, amíg ki nem derül, vajon igaz volt-e az ezer behívó.
- F. Hát, nem is tudom...
- A. Menj, gyere, csomagoljunk össze.

F. Nem, nem...

A. Dehogynem, gyere. Holnap majd föl hívsz. Gyere, pakoljunk bele a táskába... Ha valami miatt holnap nem tudnál hívni, majd hívsz holnapután. Nem fog ez sokáig tartani... Törülköző, ing, két váltás fehérnemű, zokni, fogkefe, fogkrém... Holnap, holnapután széthordják a behívókat, s aztán majd meglátod... Aztán majd hazajössz. Ha most elviszik azt az ezer embert, egy ideig nem visznek újakat.

F. Ezer embert! Tudod, mennyi az?

A. Ne törődj most azzal. Csak téged ne vigyenek el.

F. Hát jó, de csak miattatok. (Pakolnak, csomagolnak.)

F. Nem is tudom...

A. Eredj, menj már!

F. Biztos vagy benne, hogy így jó lesz?

A. Persze, persze, menj már.

F. Hát jó, megyek.

KISLÁNY: Apa, hová mész? Apa, apa, hová mész!... Ne, ne menj el.

A. Apa nem megy el messzire. Tudod, csak néhány napra.

KISLÁNY: Ne, ne. Ne menj el!

A. Gyere szépen, kicsikém. Apa majd jön nem-sokára.

KISLÁNY: Nem, ne menjen el.

A. Gyere, hagyjad apát.

KISLÁNY: Nem, nem akarom. Ne menjen el.

F. Nem megyek sehová.

A. Mi lesz velünk?

ANGYALOK KÓRUSA:

Ha elmész,
vissza már sose jössz.
Ha elmész,
nekünk már nem leszel.
Ha elmész,
ki marad meg nekünk?
Ha elmész,
ki lesz majd mivelünk?
Ha elmész,
vissza már sose jössz.
Ha elmész,
nekünk már odalesz mindenünk.
Ha elmész,
ki óv meg bennünket?
Ha elmész,
ki véd meg engemet?

V.

Gyorsan változó helyszínek, személyek, F. sodródik.

IGAZGATÓ: Tudja maga is, mint mi mindannyian, mi a kötelességünk. Nem hagyhatjuk cserben a hazát! Ha szólítanak, menni kell. Maga még fiatal ember, sokra viheti. A tehetségét kamatoztathatja, s mi nem feledkezünk meg arról, hogy eleget tett hazafias kötelezettségének. Maguké, fiataloké a jövő. És ezt a jövőt csak olyanoknak adjuk, akik azt meg is érdemlik. Kiváló képességeit, mindannyiunk büszkeségére, őszintén remélem, a harc-téren is föl fogja villantani.

POSTÁS: Hiába bujkálsz. Egyszer úgyis át fogod venni. Elölünk nem menekülhetsz. Elölünk nem lehet elrejtőzni. És minél később veszed át, annál rosszabb lesz. Ha átvetted volna az elsőt, maradhattál volna a kaszányában az újoncokat fogadni. Nem vagy te hülye gyerek, hogy ezt ne értsd meg. Kinek jó az, ha ellenkezel? Csak bajt hozol a családotra is. Ha hívnak, menned kell. És bújhatsz vissza az anyádba is, ott is megtalálunk. Csak egy aláírást, és már megyek is tovább.

HAYER: Ugyan, ird alá te is. Én is aláírtam. Mit bírsz? Előbb vagy utóbb, de úgyis elkapnak. És egyszer mindenkire sor kerül. Hát én inkább megyek az elején. Aki előbb elmennek, azok biztosan jobban járnak. És úgyis el kell menni. Hát akkor? Ugyan, ne filozofálj. Vedd át te is. Én már mindent átgondoltam, mindenre fölkészültem. Még egy hét, és indulok. Mit csináljak, bujkáljak örök életemben? Vagy húzzam magammal az aszszonyt meg a gyerekeket egy bizonytalan jövőbe? Inkább elmegyek, leszolgálok az enyémet, és kész.

ANYA: Ne, fiam, ne menj el. Gondolj arra, őt is anya szülte, az ő halála is valakinek annyira fájna, mint nekem a tiéd. Tudod, gyermekkorodban még annak sem örültem, ha puskával játszottál. Azt szerettem volna, ha mindörökre megmaradsz az én kicsi fiamnak. És amikor megszületted... amikor megszületted, keserves sírásra fakadtam, mert tudtam, egyszer elvisznek katonának. Akkor mindenki nevetett rajtam, csak én tudtam, miért sírok. Két karommal már hiába ölelnék, karjaimban már hiába óvnálak...

APA: Sajnálom, fiam, hogy el kell menned. Nem ilyen jövőt szántam neked. Nem ezt akartam.

Nem így akartam. Igazából sohasem hittem el, hogy ez még egyszer megtörténhet. Hogy veled is megtörténhet az, ami velem és nemzedékemmel. Csak nekem sikerült... Sikerült megszöknöm az önkéntesnek mondott brigádból. Pedig kezünket összekötve tereltek bennünket a gyülekezőhelyekre. De nekem sikerült. Mert mi talán mások voltunk még. Keményebbek, szívósabbak. Nagyon félek, fiam, neked már nem fog sikerülni.

POLITIKUS I: Most, amikor a haza végveszélybe került, mindenkinek föl kell sorakoznia a zászló alá. Mindenkinek, az egész népnek egyként kell kiállnia a haza védelmére. Végre eljött az idő, hogy ősi földjeinket egyesítve végérvényesen beírjuk magunkat a történelembe. Mert a mi népünk mennyei nép. Mi kisebbség sehol sem lehetünk. Minden talpalatnyi hely, ahol őseink szent tűzhelyei valaha is voltak, a miénk kell hogy legyen. És a miénk is lesz. Nincs, ki föltartóztathatna bennünket. Nincs, ki ellenállhatna nekünk. Mert mi egy nép, egy ország vagyunk - és vezérünk is egy. A hazáért halni szent!

KATOLIKUS PAP: A mi Urunk, Jézus Krisztus a béke és a szeretet Ura. Hallgassatok az Ő szavára. Kövessétek az Ő útját. Az Ő útja az egyetlen járható út. Ne tévesszenek meg benneteket hamis próféták, bosszúért lihegő galád vezérek. A mi utunk csak a béke és a szeretet útja lehet. Minden más út a pusztulásba vezet. Ha jönnek értetek a háború veszett angyalai, hiteteket ne veszítsétek el, mert tudnotok kell: ha az Úr velünk, ki ellenünk? - És Ő velünk is lesz, ha meghallgatjuk szavát, ha megőrizzük a békét.

PRAVOSZLÁV PAP: Az Úr, a seregek Ura nevében megáldalak titeket és szent fegyvereiteket. Mint az Úr a fáraó népét, pusztítsátok úgy ti is az ellenséget. Mert a háború szent. Mert e háború szent. Szent, szent, szent. Parancsunkat az Úrtól kaptuk, és az Úr velünk harcol! Az Úr nevében menetelünk ősi, szent földjeink föl-szabadítására. A Seregek Ura velünk! A Háború Ura velünk! Győzhetetlen nép vagyunk. Késeitek éle ki ne csorbuljon, golyóitok mind célba találjanak, és ti, mennyei népünk fiai, ti fáradhatatlanul harcoljatok. Kegyelmet ne ismerjete, mert ki nincs velünk, az mind ellenünk!

POLITIKUS II: Véreim, magyarok! Ez a háború nem a mi háborúnk. Azok az emberek nem a mi ellen-

ségeink. Ez a hadsereg nem a mi hadseregünk. Nekünk nem kell és nem is szabad részt vennünk az öldöklésben. Nemcsak azért, mert a frontokon magyar testvéreinkre is löni kellene, hanem azért sem, mert nekünk semmi közünk az ő vérgőzös elképzeléseikhez. Bátorság, kitartás. Adjanak erőt mindannyiunknak azok a tartalékosok, akik szembe mertek fordulni a katonai gépezettel. Azok, akik nyíltan kimondták: ezt a háborút mi nem tudjuk vállalni.

(A színre berontanak katonák, F-t megragadják, az megpróbál ellenállni, de a katonák magukkal viszik.)

VI

Kaszárnyaudvar. Civil férfiak hosszú sora egy épület előtt. Az épületből neveket kiáltanak, egy-egy név elhangzása után belép egy-egy férfi az épületbe, majd kis idő múlva az épület másik felén távozik, már egyenruhás katonaként. Olyan nevek hangzanak el, mint Kovács, Fehér, Urbán, Sánta, Boros, Kőszegi, Eperjes, Magyar, Takács, Barna, Tillinkó, Vince, Cselédes, Baranyi, Szántó, Lovas, Almási, Kenyeres, Ábrahám, Csizmadia, Apró, Szűcs, Varga, Kocsis, Szabó, Ágoston, Fülöp, Huszár, Fekete, Ács. Közben a neveket halljuk.

F.

Hol vagy? Merre vagy?
Hol kereshetnélek?
Hol vagy? Merre vagy?
Mondd, hova mehettél?
Hol van, merre van,
hol van az otthonunk?
Hol van, merre van,
hol van az asszonyunk?
Hol van, merre van,
ki az a jó barát?
Hol van, merre van,
ki az, ki ellenáll?
Hol van, merre van
házunk és gyermekünk?
Meddig, ó meddig
fázunk és éhezünk?

(F. is civilként bemegy az épületbe, és katonaként jön ki belőle.
Mután minden civilből katona lett.)

KATONÁK KÓRUSA:

Itt e dicső század
dicstelen ezrede.
Immáron hanyadszor
idegen eszmékért
összeterelve?
Rongyosan és bűzösen
várjuk a sorunkat,
mint már annyiszor,
most is mások döntenek el
sorsunkat.
Férgek között mi is
féreggké válunk,
idióta tisztok előtt
haptákban állunk.
Velünk vívatják
vitézi harcukat,
a téves csatatéren
mi hagyjuk fogunkat.
Még hősi halott
sem lesz belőlünk,
a ti álmaitokért
gyilkolunk és ölünk.
Itt e dicső század
dicstelen ezrede,
vajon hányszor leszünk még
idegen eszmékért összeterelve?
Beöltöztettek bennünket
játékból gyilkosnak,
kiegért lélekkel
jók leszünk bohócnak.
De addig még, addig,
jaj, sokat szenvedünk,
férgek közt mi is
féreggké leszünk.
Ölni tanítanak: ölj, csak ölj,
itt ölnöd érdem,
– s koporsód födelét díszíti
egy fényes érdem.
Itt e dicső század
dicstelen ezrede,
zsarnoki játszmák
örökös vesztese.

VII

Otthon, F. katonaruhában.

- F. Hahó, ki van itthon? Hahó! Merre vagytok?
A. Igen... rögtön... te jó ég, te vagy az? Hát te vagy az. Úristen, hogy nézel ki?
F. Látod, katona lettem.
A. Katona lettél.
F. A gyerekek?
A. Iskolában.
F. Iskolában?
A. Hát persze. Fél egykor ér véget a tanítás. Még nem jöttek meg.
F. Tanítás?... Iskola?... Mióta van iskola?
A. Ugyan, ne hülyéskedj már. Hogyhogy mióta van iskola?
F. Iskola nem volt. És most sincs. Nincsenek tantermek, nincsenek padok, székek. Nincs iskola-csengő és nincsenek tanárok sem. És... és nincsenek diákok sem. Se fiúk, se lányok... Nincsenek, nem is voltak soha. Soha, soha!
A. Mi van veled? Mit beszélsz?
F. Nincs tábla és nincs kréta. A tábla szélén nincs szivacs. A falon nincsenek képek, a szekrényekben szobacipők és dolgozatfüzetek. Nincs iskola. Nincs. És a diákok... Soha diákok sem voltak. Soha, soha!
A. Istenem, mi van veled? Nyugodj már meg, halod?
F. Nincs iskola! Nincsenek diákok... Ott voltam én is...
A. Hol?
F. Ott, ahol az iskola helyén üszkös romhalmaz volt. És a romok között... a romok között elszenesedett kezek, lábak. Bomló, szétroncsolt arcok. Görcsbe merevedett ujjak. Cipők, lábak test nélkül. Érted? Lábak test nélkül, kezek test nélkül... Ó, Istenem, Istenem...
A. Gyere, gyere, nyugodj meg.
F. Láttam, ahogy egymást ölelték, kicsinyke lányok, egymást ölelték, hallottam sikolyukat, hallottam sikolyukat...
A. Gyere már, nyugodj meg. Na, jól van, nyugodj meg.

VIII

Otthon.

- A. Muszáj visszamenned?
 F. Hogy érted, hogy muszáj?
 A. Talán meg lehetne oldani, hogy ne menj vissza.
 F. Ugyan.
 A. De, talán meg lehetne próbálni.
 F. Nem lehet.
 A. Próbáld meg, szökj át a határon.
 F. Akkor, amikor még lehetett volna, sem próbáltam, nemhogy most.
 A. Miért, mi van most?
 F. Most katona vagyok. Vissza kell mennem az egységemhez.
 A. Most hülyéskedsz?
 F. Nem, dehogyis.
 A. Milyen egységhez kell visszamenned?
 F. Az anyémekhez. A mieinkhez.
 A. Próbáld meg, szökj át a határon, s egyszer csak véget ér ez az örület... Majd eladunk mindent, és utánad megyünk a gyerekekkel. Odaát előről kezdenénk mindent.
 F. Nem lehet. Most már nem lehet. Visszavárnak.
 A. Te megörültél? Kik várnak vissza?
 F. Az egységem.
 A. Az egység? És a gyerekek, meg én? Te örült vagy! Miféle egységről beszélsz, amikor itt vagyok én meg a gyerekek?... Az nem számít?
 F. De, számít... csak vissza kell mennem.
 A. Kérlek, ne menj vissza! A gyerekeinkre kérlek, a szerelmünkre, az évekre, amiket együtt töltötünk, kérlek, ne menj vissza!
 F. Nem lehet.
 A. Ne menj vissza, mert ottveszel. Megölnek, megbolondulsz. Nem fogsz soha többé visszajönni. Mi lesz velünk nélküled?
 Ha elmész,
 vissza már sose jössz.
 Ha elmész,
 nekünk már nem leszel.
 Ha elmész,
 ki marad meg nekünk?
 Ha elmész,
 ki lesz majd mivelünk?
 Ha elmész,
 vissza már sose jössz.

- Ha elmész,
 nekünk már odalesz mindenünk.
 Ha elmész,
 ki óv meg bennünket?
 Ha elmész,
 ki véd meg engemet?
 F. Muszáj visszamennem.
 A. Ne, kérlek, ne...

IX.

Katonák szálláshelye, tulajdonképpen egy volt lakóház, csak minden összedobálva, feldúlva. Föltűnően sok üveg szanaszét.
 Sörösládák.

- I KATONA: Na, milyen volt otthon?
 F. Jó.
 I KATONA: Az asszony megismert még?
 F. Meg.
 I KATONA: Nem találtál ott senkit?
 F. Nem.
 I KATONA: Sikerült az asszonyt jól megkefélned?
 F. Te rohadt személtáda. Fogd be a pófád, mert agyonverlek! Érted! A kurva anyádat!
 I KATONA: Na, na, nyugi, haver, nyugi.
 II KATONA: Elég legyen! Hagyjátok abba!
 F. Mit szarakodik velem? Kitaposom a belét, ha nem hagy békén!
 I KATONA: Nyugi, haver. Én is ott leszek.
 F. Hát akkor gyere, te rohadék!
 II KATONA (Pisztolyával a levegőbe lök.): Hagyjátok abba!
 (F. és az I. Katona lenyugszanak.)
 II KATONA: Néhány nap múlva el fogod felejteni.
 F. Tudom, de most még nagyon rossz... Fölfoghatatlan ez az átmenet a normális életből a háborúba. Otthon minden nyugodt, meleg. Talán jobb lett volna haza se menni.
 II KATONA: Fogd! (Üveget nyújt át F.-nek.) Egy hét múlva a látogatásod emlékké fakul már. Olyan emlék lesz, mint a gyerekkorod, a gyerekeid, a munkád, az összes rokonod. Tudni fogod, valamikor, régen volt idő, amikor még nem volt háború, volt egy normálisnak mondható életed, aztán valami történt, s te belekerültél egy olyan világba, amit elképzelni sem tudtál. Fölborult minden addigi értékrend, összeomlott az addigi életed. Örökre eltűnt. Mert ha meg is ússzuk, a

mi életünk többé már nem lesz olyan, mint volt. A háborút magunkkal fogjuk cipelni a halálunkig. Meg még tovább, azon is túl. Mert a gyerekeinkben is tovább fog élni.

I. KATONA: Mit beszéltek itt összevissza. Azért vagyunk itt, mert itt kell lennünk. Vállaltad te is, meg te is... Ahogy én is. Ha nem akartad volna, el sem kellett volna jönnöd. De most itt vagyunk. Mindannyian. Inkább adjatok még cigit.

II. KATONA: Nem akartam. Egyáltalán nem akartam, de már nem bírtam a zaklatásokat sem. Négyyszer küldtek behívót. Az ötödikre jelentkeztem. Ha megszólalt a csengő, mindannyiunknak görcsbe rándult a gyomra. A feleségem nem mondta, de láttam rajta. Meg a gyerekeken is. Teljesen ki voltunk akadva.

I. KATONA: Hülyeség. Nem így kell fölfogni. Vedd úgy, hogy ez is csak egy jó buli. Én csak egy behívót kaptam. Nem mondom azt, hogy vártam, de nem is bánom, hogy itt vagyok.

II. KATONA: Hülye vagy!

I. KATONA: Miért? Munkám már két éve nem volt. Próbáltam alkoholt csempészni. Meg benzint is. Ment is a dolog, amíg le nem buktam. Elvették az autót.

F. Hány literes volt a tartálya?

I. KATONA: Csak kétszáz. A benzinnel. Meg száz az alkoholnak. Odafele alkohol, visszafelé benzin. Szóval, jól működött. De aztán megtükröztek a határon, és ottfogták a Merdzsót.

II. KATONA: Miért nem vettél másik kocsit?

I. KATONA: Mert az útlevelem is megtelt. Már a belső borítóra is ütöttek pecsétet. A rendőrségen azt mondták, addig nem adnak másikat, amíg el nem megyek védeni a hazát. Hát most itt vagyok. Védem a hazát, egy másik országban. Ezzel meg ezzel. (Egyik kezében üveg, a másikban cigaretta. Mindhárman jól nevetnek. Gránát süvítése hallatszik, becsapódik, a repeszek halálosan megsebesítik az I. Katonát.)

F. Fedezékte, fedezékte!

II. KATONA: Vigyázz! (Puskák után kapnak, vaktában lövöldöznek.)

X.

A helyszín ugyanaz.

I. ÖNKÉNTES: Gyerünk, emberek, gyerünk! Sorakozó, gyerünk, gyerünk! Mozogjatok! Ébresztő! Gyerünk, gyerünk! (Nyolc-tíz katona felsorakozik, közöttük van F. és a II. Katona is.)

HADNAGY: Nos, emberek. Elérkezett az igazi bevetés ideje. Ti lesztek azok, akik fedezik az önkénteseket. Repülünk és tankjaink az első hullámban bombáznak. Azután az önkéntesek vonulnak végig a falun. Őket követitek ti. Mindent, ami még akkor is mozog, meg kell semmisíteni. Kegyelem nincs senkinek. Hadifogoly nincs, csak ellenség van, akiket meg kell semmisíteni. Remélem, érthető?

F. És mi lesz a gyerekekkel?

HADNAGY: Nincsenek gyerekek. Ellenség van. Ellenségl Világos?

F. De olyan falu nincs, ahol nincsenek gyerekek meg asszonyok.

HADNAGY: Nincsenek gyerekek, meg asszonyok sem. Érthető?

II. KATONA: Én nem tudom megcsinálni.

HADNAGY: Mit nem tudsz megcsinálni?

II. KATONA: Nem tudok gyerekekre löni.

HADNAGY: Lép ki a sorból! Mondom, lép ki a sorból! (II. Katona kilép, a Hadnagy előrántja revolverét, és közelről fejbőlövi. Az önkéntesek a többi tartalékost, mire észhez térnének, csőre töltött fegyverekkel körbefogják.)

HADNAGY: Van-e még valaki, akinek el kell magyaráznom a feladatát? Ez háború!

Ez itt háború,
bármilyen szomorú.
Nincsenek gyerekek,
asszonyok, öregek.
Nincsen megbocsátás,
tévedés, hátrálás.
Ez itt háború,
bármilyen szomorú.
Nincsenek emberek,
katonák, értitek?
Nincsen más semmi sem,
ölni, csak az érdem.
Ez itt a háború,
bármilyen szomorú.
Nincsenek gyerekek,

asszonyok, emberek.
Nincsenek öregek,
katonák, értitek?
Ez itt a háború,
bármilyen szomorú.

KATONÁK KÓRUSA (kesergő):

Itt e dicső század
díctelen ezrede.
Mi vagyunk gyilkosoknak
kijelölve.
Nem akarunk ölni,
mégis gyilkolunk.
Nem akartuk ezt így,
mégis itt vagyunk.

XI

Röglőnzött kórház. Sebesültek tábori ágyakon, a földön.
Jajveszékelés.

- III. KATONA: Ne, ne, nem akarom! (Amputálják a lábát.)
IV. KATONA: Mit csináltok? Mire vártok? Gyertek már!
A jó anyátokat! Gyertek, gyertek!
III. KATONA: A lábam! Ne, ne vágjátok le a lábam!
Nem engedem. Megőrülök, úgy fáj, ne, ne!
IV. KATONA: Fedeztetek bennünket. Itt most átvágunk!
V. KATONA: Vágd el a torkát! Ne ordítson, vágd már!
III. KATONA: A lábam, a lábam...
IV. KATONA: Vigyázz! Bekerítenek. Figyelj oldalra, ott az ellenség. Ott vannak. Lőj, löjtek már!
III. KATONA: A lábam...
IV. KATONA: Ne engedjétek át őket! Hol vannak a repülők? Miért nem jönnek már?
V. KATONA: Tovább, tovább! Vért akarok! Még több vért!
IV. KATONA: Tüzeljétek, a kurva anyjukat, löjétek őket!
V. KATONA: Gyere te is, szépségem.
III. KATONA: A lábam!
V. KATONA: Vért, vért!
IV. KATONA: A repülők! Itt vannak a repülők!... Mit csináltok? Ne, ne bennünket, itt mi vagyunk!
Rohadtak, hát nem látjátok, hogy itt mi vagyunk?
V. KATONA: Vért akarok, még több vért!

- IV. KATONA: Megőrültetek? Ne ide löjétek, barmok! Ne ide!
V. KATONA: Téged is, meg téged is, meg még téged is, te vén ringyó, bűdös kurva.
IV. KATONA: Ne, ne ide! A rohadt anyátokat, ne ide! Ott van az ellenség, hát nem látjátok?
III. KATONA: A lábam, mi lesz velem láb nélkül? A lábam!
V. KATONA: Vért!
IV. KATONA: Szétlőtök bennünket, barmok. Ne löjétek ránk! Itt mi vagyunk.
V. KATONA: Még vért akarok! Fürödni akarok benne. Vért, vért!
III. KATONA: (Leesik az ágyról, a földön fetrengve.) A lábam. Nem engedem. Nem adom a lábam.
IV. KATONA: (Párnáját a fejére szorítja, zokog.) Ne löjétek bennünket, ne löjétek bennünket.
V. KATONA: Segítség, megfulladok, segítség! Elmerülök, segítség, megfulladok.

XII

Katonák szálláshelye.

- VI. KATONA: Megúsztuk.
F. Meg.
VI. KATONA: Rosszabbul is járhattunk volna.
F. Igen.
VI. KATONA: Maradt még a pálinkából?
F. Nézd meg.
VI. KATONA: Na, ez mára elég is lesz. Holnap meg majd csak hoznak. Kérsz?
F. Nem.
VI. KATONA: Cigit?
F. Nem.
VI. KATONA: Láttad te is?
F. Mit?
VI. KATONA: Hogy a mieink bombáztak bennünket?
F. Láttam.
VI. KATONA: És?
F. Mit és?
VI. KATONA: Hogy tehettek ilyet?
F. Nem tudom.
VI. KATONA: Rohadt dögök. Hogy tehettek ilyet? Előbb belénk eresztettek két sorozatot, majd a következő hullámban meg bombáztak bennünket. A kurva anyjukat.

F. Azt.

VI KATONA: Hányan másztunk ki belőle?

F. Nem tudom. Talán tizen, tizenketten? Nem tudom.

VI KATONA: Úgy, tizen, tizenketten. De hogy nem tudták, hogy ott mi vagyunk?

F. Nem tudom.

VI KATONA: Úgy lehet, tudták.

F. Lehet.

VI KATONA: Úgy lehet, szándékosan akartak kinyírni bennünket. A kurva anyjukat.

F. Lehet.

VI KATONA: Te, ezek mindenre képesek. Láttad, mit csináltak az önkénteseik?

F. Láttam.

VI KATONA: Őrjöngtek. Megőrültek... Te, ezek bennünket sem kimélnének.

F. Nem hát.

VI KATONA: Őrült banda. Mocskos gyilkosok. A kurva anyatokat, piszkos gazemberek! Haza akarok menni! Haza akarok menni!

F. Engedjétek haza bennünket! Haza akarok menni!

VI KATONA és F. (együtt): Haza akarok menni! Haza akarok menni! Haza akarok menni!

F. (leroskad)

VI KATONA (mellé): Ígyál.

F. (Az üveg után kap, amíg iszik, VI. Katona cigarettát vesz elő, mindketten mohón szívják, s közben megisszák az egész üveg pálinkát.): A töltényes ládák üresek voltak, pedig a pecsétet mi téptük le róluk.

VI KATONA: Meg volt, akít pisztollyal küldtek ki a frontra.

F. Az egyetlen szerencsénk az volt, hogy véletlenül elsült az a puska.

VI KATONA: Ha az el nem sül, biztosan mi is ott maradunk, éppen úgy, mint a hatodik szakasz.

F. Azok, akiknek hatvan, hetven halottjuk volt?

VI KATONA: Igen, és a halottaiknak lógott a bele, ahogy hozták őket vissza az ütközet után.

F. Igen, ez volt az egyetlen szerencsénk. Miután az a puska elsült, micsoda lövöldözés kezdődött! Mi azt hittük, ők támadtak meg bennünket, ők meg azt, hogy mi indítottunk támadást.

VI KATONA: Az őrült tankosok a fejünk fölött kezdtek el lövöldözni. Másfél méter sem volt.

F. Visszavonuláskor meg majd eltapostak bennünket.

VI KATONA: A rohadt anyjukat! Ilyen szervezetlenséget!

F. Nem szervezetlenség ez. Nagyon is meg volt szervezve. Majdnem tökéletesre sikeredett. Ha az a puska nem sül el... Haza akarok menni!

VI KATONA és F. (együtt): Haza akarunk menni! Haza akarunk menni! Haza akarunk menni!

ANGYALOK KÓRUSA:

Millió, millió éve már
nincs háború, fájdalom,
nincs halál.

Millió, millió éve már
csak béke van, szeretet,
nincs halál.

Millió, millió éve már
ember az embernek nem metszi el
torkát.

Millió, millió éve már.

XIII

Utca, önkéntesek.

I ÖNKÉNTES: Ott van, oda löjetelek, tűz! (Egy házra tüzelnek, hosszan, kíméletlenül.)

II ÖNKÉNTES: Gyere ki! Nincs semmi esélyed, gyere ki! (Még néhányat belelőnek az épületbe. Fölemelt kezekkel előjön két hét-nyolc éves forma gyerek meg egy öregasszony.)

I ÖNKÉNTES: Ki van még bent?

ÖREGASSZONY: Senki.

I ÖNKÉNTES: Ne hazudj, te vén ringyó! Ki van még bent?

ÖREGASSZONY: Mondom, senki.

II ÖNKÉNTES: Tegnap innen lőttek bennünket.

ÖREGASSZONY: Kicsoda? Talán ezek a gyerekek vagy én?

I ÖNKÉNTES (Újbb sorozatot lő a házra.): Gyere elő!

ÖREGASSZONY: Mondom, nincs bent senki.

I ÖNKÉNTES (Fejével int a többi önkéntesnek, azok további lövöldözéssel, gránátokkal "beveszik" a házat.)

III ÖNKÉNTES: Nem találtunk senkit.

I ÖNKÉNTES: Hova bújt el?

ÖREGASSZONY: Kicsoda? Mondom, nincs itt senki.
Nem is volt rajtunk kívül.

I. ÖNKÉNTES: Hazudsz! Ki volt az, aki tegnap ránk lőtt?

ÖREGASSZONY: Innen senki. Nem látod, egyedül vagyok a gyerekekkel.

III. ÖNKÉNTES (Kést szegez az Öregasszony torkának.):
Hova rejtettétek el?

ÖREGASSZONY: Sehova. Nem is volt kit elrejtteni.

III. ÖNKÉNTES: Hazudsz, kutya! (Egy hirtelen mozdulattal elkapja az egyik gyereket.) Mondd meg, vagy meghal a gyerek!

ÖREGASSZONY: Nem, ne, nem volt senki!

III. ÖNKÉNTES (Elvágja a gyerek torkát, előlki magától, és megragadja a másik gyereket.): Hova rejtettétek el?

ÖREGASSZONY: Sehova. Kérlek, ne! Ne, inkább engem öl meg. Ne!

III. ÖNKÉNTES (Azonos módon megöli ezt a gyereket is.):
Beszélj, te vén kurva! Hol van? Hol?

ÖREGASSZONY: Nincs senki.

III. ÖNKÉNTES (Elvágja az öregasszony torkát is, belerúg.)

I. ÖNKÉNTES: Gyerünk!

ANGYALOK KÓRUSA:

Millió, millió éve már
nincs háború, fájdalom,
nincs halál.

Millió, millió éve már
csak béke van, szeretet,
nincs halál.

Millió, millió éve már
ember az embernek nem metszi el
torkát.

Millió, millió éve már.

XIV.

Kórház.

I. ÖNKÉNTES: Én vagyok a templomtorony. Célozz!
Tűz!... Nem hallod, te bamba! Én vagyok a
templomtorony.

II. ÖNKÉNTES: De mivel löjek? Ágyúval vagy puskával?

I. ÖNKÉNTES: Mit akarsz eltalálni? A tornyot vagy a
harangozót?

II. ÖNKÉNTES: Nem is tudom. Inkább a harangozót.

I. ÖNKÉNTES: Célozz! Tűzelj!

II. ÖNKÉNTES (Mintha puskát tartana a kezében.): Talált!

I. ÖNKÉNTES: A fenét. Mellé lőttél, te bamba.

II. ÖNKÉNTES: Akkor lövök ágyúval. (Céloz.) Nem
talált.

I. ÖNKÉNTES: Még egyszer!

II. ÖNKÉNTES (Újra hosszasan céloz.): Talált!

I. ÖNKÉNTES: Talált! Ledőlt a torony, és vele a
harangozó is!

II. ÖNKÉNTES: Eltaláltam, eltaláltam!

I. ÖNKÉNTES: Jól van, fiam. Kitűnően célzol. Méltó
vagy arra, hogy tagja lehess egységünknek. Ha
így folytatod, kitüntetésben is részesítünk.

II. ÖNKÉNTES: Nagy büszkeség számomra, hogy a
hazámat szolgálhatom.

III. ÖNKÉNTES (Pöfögve, mint a kisgyerekek.): Én vagyok
a buldózer. Én vagyok a buldózer.

I. ÖNKÉNTES: És te, fiam, hogy szolgálod a hazát?

III. ÖNKÉNTES: A tőlem telhető legjobban. Minden hul-
lát összetűrtam, még a kukoricást is letaroltam,
nehogy véletlenül maradjon egy-két halott,
amiből aztán azok a seggfej kéksapkások prob-
lémát csinálhatnának. Én vagyok a buldózer. Én
vagyok a buldózer. Jó nagy gödört ástam, abba
tűrtam bele mindet. A sok rohadékot.

I. ÖNKÉNTES: Derék, derék.

III. ÖNKÉNTES: A disznók nem akarták adni őket.
Némelyik annyira mohó volt. Pedig voltak jó két
mázsásak is. És csak zabáltak, zabáltak... Én
vagyok a buldózer, én vagyok a buldózer.

I. ÖNKÉNTES (II. Önkénteshez): Látod, fiam! Akinek ilyen
katonasága van... Büszke vagyok rátok. Nagyon
büszke.

KISKATONA (Hirtelen fölül az ágyában, kezével hadonászik.)

I. ÖNKÉNTES: Te mit csinálsz?... Állj vigyázzba előt-
tem, ha hozzád szólok! Mit csinálsz?

KISKATONA (Továbbra is csak hadonászik, értelmetlen
szavakat nyög, nyüszít.)

I. ÖNKÉNTES: Mit csinálsz, te barom? Nem hallod?
Válaszolj, te szarházi! Hallod-e? Hozzád
beszélék!

KISKATONA: Tűz, tűz, tűz van... ég, égnek, nem
akarom... nem bírom elviselni, nem... megvaku-
lok a lángoktól, nem bírom... elviselni ezt a
bűzt... nem... ne hordjátok ide őket... elég volt...
lángol... a szeme... a fogai... ne... ne... nem

birom ezt a büzt... ember... máglya... ember...
 máglya... emberek... embe... rek... máglya...
 mág... Iya... ember... mág... Iya... a lángok...
 engem is égetnek... égetnek... engem is...

I. ÖNKÉNTES: Vigyázz! Állj előttem vigyázzba!

KISKATONA: A lángok... a lán... gok... a tűz... ő...
 nem...nem...

I. ÖNKÉNTES: Megtiltom! Vigyázz! Megtiltom!

KISKATONA: A lán... gok... hánynom kell... a bűz...

I. ÖNKÉNTES: Vigyázz! Vigyázz! Jobbra igazodj!
 Vigyázz!

KISKATONA: A... bűz... a lángok... nem... nem, nem...

I. ÖNKÉNTES (II. Önkénteshez): Hozzám! Hallgattasd el
 ezt a barmot!

II. ÖNKÉNTES (Egy pámát a Kiskatona fejére szorít, az meg-
 fullad.)

I. ÖNKÉNTES:

Vigyázz! Igazodj!
 A parancsot én adom!
 Vigyázz, igazodj!
 Urad most én vagyok.
 Vigyázz, igazodj!
 Mindenki én vagyok.
 Vigyázz, igazodj!
 A tábornok én vagyok.
 Vigyázz, igazodj!
 Az elnök is én vagyok.
 Vigyázz, igazodj!
 A parancsot én adom.
 Vigyázz, igazodj!
 Apád is én vagyok.
 Vigyázz, igazodj!
 A jó anyád én vagyok.
 Vigyázz, igazodj!
 A parancsot én adom.
 Vigyázz, igazodj!
 A szeretőd én vagyok.
 Vigyázz, igazodj!
 A parancsot én adom.
 Vigyázz, igazodj!
 Gyilkolj, ha akarom.
 Vigyázz, igazodj!
 Pusztulj, ha én mondom.
 Vigyázz, igazodj!
 Vigyázz, igazodj!

XV.

Katonák szálláshelye.

TISZT: Emberek, ébresztő, gyerünk, gyerünk! A
 néphadsereg vezérkara különleges cse-
 megében részesít ma benneteket. Olyan pornót
 láttok, amitől elsül a farkatok.

NÉHÁNY KATONA: Éljen, éljen! (Fütyögnek is hozzá.)

F. A hülye anyátokat!

TISZT Meglátjátok, hogy csinálják a nagymenők.

VIL KATONA: Úgy, ahogy én is szoktam.

TISZT: Csak aztán a tűzerek nehogy időnap előtt
 elsüssék az ágyúikat.

VIL KATONA: Attól te ne tarts! Az én ágyúm mindig
 idejében sül el. És még mekkorát durran!

F. Éppen ez hiányzik nekünk. E nélkül meg sem
 lettünk volna!

TISZT (F. felé fordul.): Valamit mondtál, katona?

F. Csak annyit, hogy e nélkül meglettünk volna.

TISZT: Nem kötelező, katona. Te majd csukd be a
 szemedet.

VIL KATONA: Vagy fordítsd el a fejedet.

F. Anyádat, hülye buzi!

TISZT: Gyerünk, gyerünk, kezdődik a mozí! (Vetítőt
 hoznak be, a filmet a falra vetítik.)

VIII KATONA: Hű, nézd, micsoda cicik!

VIL KATONA: Add ide, add ide nekem.

VIII KATONA: Ide, nekem.

VIL KATONA: Anyám, milyen fara van.

VIII KATONA: És hogy kever!

VIL KATONA: Te mit csinálnál vele?

VIII KATONA: Csak lenne itt, majd megmutatnám.

VIL KATONA: Gyere, gyere, adjál nekem is.

VIII KATONA: Nőt akarok, nőt akarok!

VIL KATONA: Majd én megmutatnám neked, hogy célzok.

VIII KATONA: Nőt akarok!

VIL KATONA: Megörülök, gyere ide, gyere, gyere!
 (Hatalmas robbanások hallatszanak, villanások
 kíséretében. Olyan erősek a robbanások, hogy az épület
 beleremeg.)

IX. KATONA: Fedezékbe, fedezékbe! Bombáznak
 bennünket. (Nagy zűrzavar, egyesek puskájukkal
 lövöldöznek, közben a robbanások tovább hallatszanak.
 Lökődés, fejtelenség.)

TISZT (Berohan.): Nyugalom, emberek, nyugalom. Hallod, állj! Állj meg, ne rohanj! (Fölökik, előrántja pisztolyát, az egész tárat a levegőbe engedi.) Nyugalom, álljatok meg. Ezek a mieink. Álljatok meg! A tűzérésük lövi őket. Állj meg! Hát nem látod, hogy ide nem csapódik be gránát! Állj már meg, te örült! A mieink ezek. Hallod! A mieink ágyúznak. (A katonák lassanként lecsillapodnak, miközben az ágyúzás tovább folyik, röhögésbe törnek ki. Elül az ágyúszó. A hirtelen támadt csendben.)

VIII KATONA: Hol van az a nagymellű, szőke dög? Nézzük tovább a filmet! (Egyre erősödő zúgás hallatszik, becsapódik egy rakéta. Hatalmas robbanás.)

XVI

Katonák szállása. Mindenfelé törmelék, hullák, jajgató sebesültek. F. botladozik a sebesültek és a hullák között.

F. Felejtselek-e el téged, vagy talán téged? És te feleded-e a rád fröccsenő vért? Te voltál az, ki embert fűrészelt, és te, ki anyjából vágta ki gyermekét? Te, te szétrobbantott fejű szörny, te hány emberi fejet vágta le? S ő volt a társad, kivel emberfejekkel labdázta? Felejtsem-e a mérhetetlen kint, a szenvedést, amit okoztatok... és okoztunk? Agyamból hogyan törölhetném ki az üszkös gerendák és a bomló hús szagát? Hogy a sírást és a zokogást? Hány megcsonkított hulla, fölfújódott jószágok, emberi és állati tetemek összekeveredett halmjai.

KATONÁK SZELLEMKÓRUSA:

Itt e dicső század
dicstelen ezrede.
Immáron hanyadszor
idegen eszmékért

összeterelve?
Rongyosan és bűzösen
vártuk a sorunkat,
mint már annyiszor,
most is mások döntötték el
sorsunkat.
Férgek között mi is
férgékké váltunk,
idióta tisztek előtt
haptákban álltunk.
Velünk vívatták
vitézi harcukat,
a téves csataterén
mi hagytuk fogunkat.
Még hősi halott
sem lett belőlünk,
a ti álmaitokért
gyilkoltunk és öltünk.
Itt e dicső század
dicstelen ezrede,
többé már nem leszünk
idegen eszmékért
összeterelve.
Beöltöztettek bennünket
játékból gyilkosnak,
kiégett lélekkel
jók voltunk bohócnak.
Meddig, még meddig,
jaj, sokat szenvedünk,
férgek közt mi is
férgékké leszünk.
Ölni tanítottak: ölj, csak ölj,
itt ölnöd érdem,
– s koporsónk födelét díszíti
egy fényes érdem.
Itt e dicső század
dicstelen ezrede,
zsarnoki játszmák
örökös vesztese.

- vége -

A helyi monográfiák készítésének jelentősége és nehézségei *

Az elmúlt bő egy évtizedben öröndetesen megszáporodtak az 1944/45-ös atrocitásokkal kapcsolatos kiadványaink, s különösen a kérdéssel foglalkozó, monografikus igényű helytörténeti és régiótörténeti jellegű munkák. A sort *Mojzes Antal Halottak napja Bajmokon* c. könyve nyitotta meg 1994-ben, majd ezt követte *Mészáros Sándor Holttá nyilvánítva – Délvidéki magyar fátum 1944-45. c. monográfiájának első, Bácskával foglalkozó kötete*, valamint *Forró Lajos Jelöletlen tömegsírok Magyarországon, Martonoson és Adorjánon* címmel megjelent főiskolai diplomamunkája 1995-ben. *Telki Júlia* 1996-ban *Visszatekintés a múltba* címmel adta ki a Csurogról elűldözött túlélők (özvegyek, árvák, rokonok, szemtanúk) szóbeli és írásbeli visszaemlékezéseit, leveleit, valamint közölte a csurogi magyar áldozatok névsorát. Három év múlva *Keresem az apám sírját* címmel megjelent a könyv újabb kiadása, immár zsabylai és mozsori adatokkal is kibővíve a korábban publikáltakat. 1997-ben *Szloboda János Zentán történt '44-ben* címmel foglalta össze a Tisza-parti városban történeteket, 1999-ben pedig *Papp Imre Ez a mi kálváriánk* című könyvecskéjéből ismerkedhettünk Szentteleky Kornél falujának, a közép-bácskai Szivácnak viharos napjaival. Egy év múlva, posztumusz kiadványként megjelent *dr. Mészáros könyvének második része is, a Bánság, a Szerémség, Baranya és Muravidék holtta nyilvánítási adatai alapján*, majd 2001-ben napvilágot látott *A temerini razzia is, Ádám István-Csorba Béla-Matuska Márton-Ternovác István* munkája, valamint *dr. Balla Ferenc és dr. Balla István helyi monográfiájának, a Bezdán történetének 3. kötete*, mely a jugoszláv katonai közigazgatás bevezetését követő atrocitásokkal is kimerítően foglalkozik. A felsoroltak mellett meg kell említenem még *Pintér József* monografikus igényű munkáját is 1994-ből, mely kezdetben csak írógépen sokszorosított formájában volt hozzáférhető, s amelynek legnagyobb részét 1995-ben *Szenttamás 1944 őszén* címmel folytatásokban a széles nyilvánosság elé tárt a Hirmondó politikai hetilap.

Nos, ennyi fontos kiadvány láttán szükségszerűen merülnek fel a kérdések: miben rejlik a helyi monográfiák jelentősége, mire képes a helyi monográfia és mire nem, melyek azok a külső nehézségek és módszertani buktatók, amelyekkel a helyi monográfiák szerzőinek meg kellett és meg kell küzdeniük? Az elkövetkezőkben ezekre keresem a választ, mindenekelőtt a magam tapasztalatai alapján.

Az igazság megírásának néhány nehézsége

Mielőtt azonban ezekre rátérnék (de senki se tekintse blaszfémiaának), egy kiváló német baloldali íróra, Bertolt Brechtre, illetve az ő egyik esszéjére hivatkozom. Brecht a harmincas években a hitleri totalitarizmus tobzódásának idején kísérletet tett arra, hogy felvázolja – mint esszéjének címe mondja – „az igazság megírásának öt nehézségét”, s javaslatokat tegyen e nehézségek legyőzésére, amelyek, mint írja „nagy nehézségek a fasizmus uralma alatt élő írók számára, de (...) igen, még azok számára is, akik a polgári szabadság országaiban írnak”. Az általa megnevezett nehézségek közül számunkra kettő különösen aktuális.

Szerinte annak, aki a hazugság és a tudatlanság ellen harcol, mindenekelőtt kellő **bátorságra** van szüksége, „jöllehet úton-útfélen elnyomják”. Nos, ezt a brechti igazságot a mögöttünk hagyott évtizedek, évek során valamennyien megtapasztalhattuk, sőt részben tapasztaljuk még napjainkban is, noha 1944 ősze egyre inkább veszít politikai tabujellegéből. De Brecht nemcsak arra tanít, hogy az elnyomók bírálatahoz nélkülözhetetlen a bátorság, hanem arra is figyelmezteti olvasóit, hogy az önmagunkról s a legyőzöttekről kimondandó igazság is bátorságot követel. Ennek a figyelmeztetésnek észben tartása annál is inkább fontos, hogy elkerüljük a hamis következtetések csapdáját. Példa erre: nemcsak ahhoz van szükségünk erkölcsi bátorságra, hogy kimondjuk, 1944-ben büntelen magyarok ezreit végezték ki, hanem ahhoz is, hogy ki merjük mondani: nem minden kivégzett magyar volt

bűntelen, mégha a messze túlnyomó többség valóban az volt is. Helyi monográfiák esetében mindezt a maga konkrétságában kimondani legalább olyan heroikus vállalkozás a kutató részéről, aki rendszerint maga is tagja a vizsgált közösségnek, mint megnevezni a partizánhőérokat és besűgóikat.

Általában azt mondhatjuk, hogy bátorság kell nevűkőn nevezni a dolgokat, bátorság kell az önálló ítéletalkotáshoz, de legalább ekkora bátorság kell ahhoz is, hogy elhamarkodottan, indulatból, első érzelmi felindulásból sohase formáljunk értékkéleletet, különösen ne emberekről. Az elhamarkodott általánosítás sok igazságtalanság forrása volt már magánéletben, politikában, tudományban egyaránt. Egy-két adat konklúziók levonásához nem elég. Aki ezt teszi, az nem bátor, hanem vakmerő, és az igazság felderítése helyett egy újabb hazugság megszületését kockáztatja.

És végűl: bátorságra volt és van szükségűk maguknak az adatszolgáltatóknak is, hiszen közülűk sokan még mindig félnek az esetleges retorzióktól, teljesen érthetően, ugyanis a kommunista és sovinszta totalitarizmus fenevadja Szerbiában még nem pusztult el, csupán dőglődik, és ez a haláltusa sajnos igen hosszú ideig fog még tartani.

Persze, mindez nem kizárólag érűlet kérdése. Ugyanis az igazság megismeréséhez Brecht szerint **okosságra** is szükségűk van, ami azt is jelenti, hogy nem mindegy, milyen módszerekkel keressűk az igazságot. Szaktörténészek szűkebb szektáiban a mai napig szilárdan tartja magát az a babona, hogy forrásértű információként kizárólag írott anyagokat lehet és szabad felhasználni. Ez körülbelűl olyan, mintha a XIX. században a berber oroszlan vagy az alligátor természetéről csupán vadászok és kalandorkedű utazók nem is mindig szavahihető levelezése és szenzációhajász cikkei alapján lett volna szabad következtetéseket levonni, figyelmen kívül hagyva azokat a szerencsétleneket, akik ugyan egyetlen szakcikket sem kanyarítottak, de volt már részűk e nemes vadak karmainak és metszőfogainak megtapasztalásából, és azt szabatosan el is tudták mondani. Az említett módszer tipikus példája annak, hogy miként teszik önmagukat az írott dokumentumok rabjaivá egyébként okos és tiszteletremlő emberek. E nézet nem csupán azért problematikus, mert az okirathamisítást már az őkorban kitalálták, vagy mert Joseph Fouché francia rendőrminiszter még a saját emlékiratait is többször meghamisította, annak megfelelően, hogy a jakobinusokat, a direktóriumot, Napóleont vagy a royalistákat kellett-e éppen kiszolgál-

ni, hanem azért is, mert időközben a XX. századi totalitárius rendszerek – mindenekelelt a kommunista totalitarizmus – minden korábbi abszolútizmusnál és diktatúránál hatékonyabban tudta kiterjeszteni hatalmát a műltra, már-már Orwell negatív utópiájának, az 1984-nek a szlogenje jegyében, hogy „aki uralja a műltat, az uralja a jövőt is, aki uralja a jelent, az uralja a műltat is”. A műltra kiterjedő uralomnak Kelet-Európában, s Jugoszláviában is, három módszere alakult ki: 1. a tények eltűntetése (megsemmisítése), 2. a tények eltitkolása, 3. a tények meghamisítása.

Néhány példa:

1. - a csurogi magyar áldozatok egy részének maradványait évtizedek műltán titokban kihantolták, és máshová szállították, a zombori tömegsírok egy jelentékeny hányada föle a hatvanas években autóbusszállomást építettek, a járeki haláltáborban az elhunytakat a német temető már meglevő családí sírboltjaiba tömködték, majd a hetvenes években az egész temetőt földgallyakkal megsemmisítették, helyén ipari üzemel létesítettek.
2. - mindenekelelt Mészáros Sándor első kézből szerzett információiból tudjuk, hogy az 1944-re vonatkozó korabeli iratok egy jelentős hányada maig nem kutatható, sőt, az is megtörténhet, hogy már meg is semmisítették e dokumentumokat.
3. - a tények meghamisítása mindenekelelt a tankönyvirásban, egy-egy elfogult történész munkásságában és a szerb sajtó napi politikai indíttatásű pamfletjeiben és tárcáiban öltött testet egészen a közelműltig, de az egyik leggyalázatosabb propagandafogás az volt, amikor a Rajk-per egyik szerb túlélőjét hazahozták Párizsból, s az illető űr nem szégyellte a kamerába hazudni ország-világ előtt, hogy a temerini tömegsírban 1942-ben kivégzett zsidók nyugszanak!

Mindaz, amit a tényekről általában elmondtam, igaz a tények speciális fajtájára, az írott dokumentumokra is (a kivégzettekre vonatkozó dokumentumokat gyakran szinte már a tömeggyilkosságok másnapján elkezdtek hamisítani). Éppen ezért azt a keveset, ami a rendelkezésűnkre áll, alapos forráskritikai érzékkel kell kezelnűnk, nem utolsósorban a „kollektív emlékezel” mérlegére téve. Az 1944-es események kutatóinak ugyanis igen gyorsan szembe kellett nézniűk azzal a ténnyel, hogy a megőrzött iratok száma csekély vagy hozzáférhetetlenek, de még ha nem is így volna, akkor

is, pusztán írott dokumentumokra támaszkodva lehelten volna az objektív tényfeltárás. Ki kell mondanunk, hogy kutatóink a szükségből csináltak erényt, s ki-ki a maga módján voltaképpen többnyire a sötétben tapogatózva, de felfedezte az egyébként Nyugaton is reneszánszát élő *oral history* módszerét. De ez sem problémamentes információforrás, éppen ezért minden egyes így kapott adat pontosságát, lehetőség szerint, ellenőrizni kell. Helyi monográfiát író kutatóink igen sok szóbeli kommunikációval szerzett adatot használnak fel, s néhányan élnek a *mélyinterjú* módszerével is, amely az átlagosnál nagyobb beleérzőképességet, empátiát feltételez a kutató részéről.

Mindez egyrészt a bizalom kialakítása végett igen fontos, hiszen az adatközlőnek olyan kérdésekről kell beszélnie, amelyekről éveket vagy talán évtizedekig nem akart vagy nem mert szót váltani. A helyi kutató, a helyi monográfus helyzeti előnye éppen a mélyinterjú készítésénél válik a legnyilvánvalóbbá: interjúalanyaival a legtöbbször már korábbi, s olykor talán kiterjedt kapcsolatai vannak, ugyanakkor a kutató ismeri a sajátos helyi viszonyokat, könnyebben tudja értelmezni az utalásokat, sőt a nonverbális kommunikáció, a mimika és a gesztusnyelv olykor igen sokatmondó üzeneteit is. Ez utóbbi amiatt is fontos, mert mint tudjuk, a szóbeli információk sem mindig mentesek a torzulásoktól, ezek lehetnek véletlenszerűek, adódhatnak memóriazavarokból (hiszen ne feledjük, többnyire idős emberek az adatközlőink), de előfordulhatnak kisebb-nagyobb mértékű tudatos torzítások és információ-visszafogások, -elhallgatások is, amelyek olykor az interjúalanyok erős érzelmi motiváltságából, máskor érintettségéből következnek. Mindkét esetben számíthatunk a szelektív emlékezet, az öncenzúra megjelenésére.

Nagyon fontos, hogy lehetőség szerint megszólaltassuk azokat is, akik a kivégzőosztag másik oldalán álltak: a különféle népfelszabadító bizottságok és egyéb hatalmi testületek még élő tagjait, azokat, akiknek egy-egy parancs kiadásában, továbbításában és végrehajtásában szerep jutott. Őket a legnehezebb szóra bírni, hiszen nemcsak egykori társaik megvetésétől kell tartaniuk, hanem attól is, hogy a szerb közvélemény nagyobb része árulónak fogja megbélyegezni őket. Emellett néhányukat nyomja az erkölcsi felelősség, a bűntudat súlya is, ami nagy erő, s ezt nekünk, ha módunk van rá, ki kell használnunk az igazság kiderítése érdekében, hiszen a tapasztalat azt mutatja, hogy gyakran az ilyen emberek nyújtják a leghasználhatóbb információkat.

Csapdák

Nemcsak a kutatás, de mint részben már utaltam rá, a feldolgozás is kínál olyan csapdákat, amelyeket helyi monográfiáiróink, de a kérdéssel foglalkozó publicisták sem tudnak mindig elkerülni. Ennek egyik oka a pontatlan fogalomhasználat, illetve az események kollíziója. Lássunk néhány példát:

FELSZABADULÁS – Idealizált fogalom, amely lényegében a kommunista partizánuralom és az ezzel szinte azonnali kezdetét vevő terror igazi természetének elleplezésére volt hivatott. A vajdasági magyarok számára sem érzelmileg, sem valóságosan nem jelentett felszabadulást, ennek ellenére még az 1944-ről szóló helyi monográfiákban is itt-ott előforduló kifejezés.

PETŐFI BRIGÁD – A közvélemény gyakran nem tesz különbséget a Petőfi brigádba kényszersorozottak, és azok között, akik más jugoszláv alakulatokban harcoltak végig a háború utolsó hónapjait. Ilyenkor nem elégedhetünk meg a gyakran pontatlan szóbeli információkkal.

A másik probléma inkább szemléletbeli. Van olyan helyi monográfiánk, amely arról akarja meggyőzni az olvasót, hogy nincs szégyellnivalónk, hiszen a faluból 13-an elesetek a Petőfi brigádban. Nos, ha tudjuk, hogy a Petőfi brigádban harcoló magyarok többsége kényszersorozott volt, ennek a kérdésnek az értékelése is más dimenzióba kerül. Természetesen a kényszersorozás elszenvédeséért sem nekünk kell szégyenkeznünk, azonban azt is látnunk kell, hogy a szerző itt valójában egy jólismert, az egypártrendszer idején alkalmazott mimikrit alkalmaz, még hozzá a rosszul értelmezett lojalitását. Évtizedekig ugyanis a nemzeti jogokat nem magából a nemzetiségi létből vették le, hanem a második világháborúban tanúsított olykor valós, de többnyire csak virtuális, a megszülető Jugoszláviához lojális katonai erényekből és áldozatvállalásból.

„AZÉRT KELLETT MEGHALNIUK, MERT MAGYAROK VOLTAK” – Ismert, sokat használt közhely, ami természetesen igaz, ám majdnem annyira általá-

nos, mintha azt mondanánk, hogy a feldobott tárgyak rendszerint lefelé hullanak, de azt nem vizsgálánk meg, hogy hogyan kerültek a levegőbe. Az említett kijelentés éppen nagyfokú általánossága miatt valójában homályban hagyja a valóságot, a halál konkrét okát és körülményeit. Ma már nem vitás, hogy az 1944/45-ös mészárlásoknak egyik (Rukavina tábornok által kimondott) célja a szláv elem helyzetének megerősítése volt a térségben, azonban nekünk nemcsak a kivégzés **politikai célja** felől kell megközelítenünk a dolgokat, hanem az **okok** és az **ürügyek** oldaláról is. Tény, hogy néhány esetet kivéve nem válogatás nélkül itották a magyarokat, hanem szelektív módon, jól átgondolt katonai, politikai, gazdasági, ideológiai szempontok figyelembevételével, amit persze színezt az egyéni bosszú és a szabad rablás lehetősége is. Nemcsak a tényleges háborús bűnösöket üldözték, hanem mindazokat, akikről úgy vélték, hogy a berendezkedő kommunista hatalom számára potenciális veszélyt jelenthetnek. Amikor a kérdést vizsgáljuk, ne feledjük el, hogy a konfliktusnak nemcsak nemzetpolitikai vonatkozásai voltak, de legalább ennyire erőteljesen jelentkeztek az ideológiai attribútumok is. Az új hatalom, noha megváltozott előjellel, de lényegében ugyanolyan totalitarizmus volt, mint a náci, ezért nincs mit csodálkoznunk azon, hogy módszerei és eszközei is hasonlóak voltak. A magyarokkal és a németekkel szembeni bánásmód leginkább abban különbözött, hogy a németekkel szemben az első pillanattól fogva és mindenütt a totális genocídium eszköztárát alkalmazták, a magyarokkal szemben viszont a szisztematikus terrort mindenekelőtt, a genocídiumot pedig adagolva, és csak ritkább esetben totálisan, mint pl. a Sajkás-vidéken, sőt, egyre több jel mutat arra, hogy Szenttamáson is. Mint ismeretes, a nemzetközi jog normái szerint genocídiumnak (népirtásnak) minősülnek a nemzeti, népi, faji és vallási csoportok elleni olyan erőszakos fellépések, amelyek e csoportok részleges vagy teljes megsemmisítésének céljából (1) a csoport tagjait elpusztítják, (2) súlyos lelki vagy testi sérelmeket okoznak a csoporthoz tartozóknak, (3) olyan életfeltételeket erőszakolnak a csoportra, amelyeknek célja a csoport részbeni vagy teljes megsemmisítése, (4) a közösségen belül a születések meggátolására törekcsenek, (5) a közösség gyerekeit erőszakosan más csoportokhoz viszik át. A délvidéki németekkel szemben alkalmazott módszerek lényegében mind az öt kategóriát kimerítik, a magyarokkal szemben alkalmazottak pedig (leszámítva a már említett kivételeket) kettőt.

BOSSZÚ, VÉRBOSSZÚ – Részben Cseres Tibor könyve alapján, részben tőle függetlenül használt fogalom az 1944-es magyarellenés terror értelmezésekor. Minél több részletet megismerünk a terror lefolyásáról és hátteréről, annál inkább nyilvánvalóvá válik, hogy nem elsősorban bosszúmról van szó. A bosszú az egyéni vagy közösségi indulatok spontán kitörésétől elválaszthatatlan, sőt, az képezi alapvető megnyilvánulási formáját. Noha erre is volt példa, tömeges kivégzésekre központi akarat és jóváhagyás nélkül, a katonai közigazgatás bevezetését követően, nem kerülhetett sor. Azért nem tanácsos a bosszú fogalmát állítani a középpontba, mert elfedi a berendezkedő kommunista hatalom felelősségét, és spontán népakaratot feltételez ott, ahol az eseményeket valójában központilag irányították. Spontaneitásról, helyi kezdeményezésekről legfeljebb a katonai közigazgatás bevezetéséig beszélhetünk.

ÁRTATLAN ÁLDOZATOK – Ne nevezzünk minden magyar áldozatot ártatlannak! Csak akkor és ott használjuk ezt a kifejezést, ahol igazságtartalmához semmilyen kétség nem fér. Ellenkező esetben nem tudjuk elkerülni a misztifikációt, és csupán ellenkező előjellel fogjuk tenni ugyanazt, amit a partizánmonográfiák általunk nemegyszer kárhozottat szerzői tettek. Ahhoz, hogy valakit kivégezzenek, sokszor elég volt egy haragosnak vagy egy rosszakarónak a szándékosan elejtett szava vagy feljelentése. Temerinben brutálisan megcsonkítottak majd agyonverték egy gazdag állatkereskedőt csupán azért, mert egy évvel korábban lucernaföldjéről elzavarta a szerb tanyaszomszéd odatévedt szamarát! Nem kétséges, hogy azoknak, akik megölték, a vagyonára fáj a foguk. Vagy egy kocsmároszt azért ütöttek agyon, mert a resti falára ki volt függesztve az aradi vértanúkat ábrázoló olajnyomat. Hasonló példák sokaságát ismerjük más településekről is. De a kollektív emlékezet nemcsak ezeket a példákat őrizte meg, hanem azokat is, amelyek azt beszélik el a késői kutatóknak, hogy a kivégzettek között akadtak fosztogatók, tényleges gyilkosok is. Tudjuk, hogy számuk a sokezer megölt délvidéki magyar mellett szó szerint eltorpül, azonban őket nyilvánvalóan nem nevezhetjük ártatlan áldozatoknak, noha ügyükben sohasem született bírósági eljárás. Még akkor sem, ha a mai jogértelmezés szerint ők nem bűnösök, hiszen mindenkit megillet az ártatlanság vételeme. Valamennyien érezzük

azonban, hogy erkölcsi érzékünk mást mond. Mi ilyenkor a teendő? Semmi más, mint a felszínre hozható adatok és tények pontos lejegyzése és közzététele. Ha ugyanis nem fogalmazunk eléggé pontosan és árnyaltan, akkor éppen azok tiszta emlékét kompromittálhatjuk meggondolatlan mondatainkkal, akiknek nemcsak erkölcsi, de jogi rehabilitációjáért is küzdünk.

HOLTÁ NYILVÁNÍTÁS – Ebben az esetben nem is annyira a fogalom helytelen használata okozhat gondot, inkább az, hogy hogyan járunk el azokkal a holtá nyilvánítási adatokkal, amelyek 1944/45-re vonatkoznak. Nem árt tudni, hogy nemegyszer a hozzátartozók olyan személyeket is holtá nyilvánítottak, akik az orosz hadifogságban tüntek el, sőt olyanokat is, akik túlélték a viszontagságos éveket, de különböző okok miatt nem tértek vissza Jugoszláviába. A holtá nyilvánított kivégzettek adatait, haláluk időpontját, helyét, körülményeit egy idő után a hatóság igyekezett eltírtolni, meghamisítani, elferdíteni. De nemegyszer – esetleges későbbi retorziók, vagyoneklobzás stb., vagy a gyermekekre kiterjedő diszkrimináció elkerülése miatt – maguk a hozzátartozók mondtak be pontatlan adatokat! Midez növeli a hibalehetőséget, amit kizárólag szóbeli kommunikációval szerzett információk ellenpróbájával lehet elkerülni, az adatokat cáfolni vagy hitelesíteni. Ez is egy olyan problémakör, amelyben a helyi kutatónak a terep-, ember- és múltismerete egyszerűen pótolhatatlan.

MÚLT ÉS JELEN POLITIKAI CÉLZATÚ ÖSSZEHASONLÍTÁSA – Nem szerencsés, bármilyen nem is szándékos is vezessenek bennünket, ha munkáinkban (van rá példa) összecúsztatjuk a múltat és a jelen, mondjuk 1944 őszét Vukovár 1991-es ostromával, a magyar fiatalok emigrációjával vagy a békemozgalommal. Meg kell tudnunk különböztetni a történetírói módszereket a politikai aktivista módszereitől, mert ha nem tesszük, óhatatlanul a demagógia gyanújába keveredünk, ami egyik ügynek sem használ: sem politikai tevékenységünknek, sem az objektív múltfeltárásnak.

Összegzés

A helyi monográfiák jelentőségét a kutatások minden említett nehézsége ellenére mindenekelőtt abban látom, hogy lehetőséget nyújtanak a sajátosnak, a speciálisnak, a helyinek, sőt sokszor az egyedinek mint olyanoknak az önérdékű és önmagáért való vizsgálatára, de úgy, hogy annak alapján – akár mások számára is – a kutatás későbbi fázisában lehetségessé váljék az összegzésnek és az általánosításnak egy magasabb szintje. Ehhez mindenképpen nagy segítséget nyújtana egy délvidéki jellegű korszerű „központi” adattár létrehozása, amely a helyi kutatókkal rendszeres, napi kapcsolatot tarthatna fenn. Az internet világában ez nem kivitelezhetetlen. Itt gyűjthetnénk össze és tárolhatnánk a levéltárakból lassacskán mégiscsak előkerülő dokumentumokat is, amelyek ismerete és forráskritikai analízise megkerülhetetlen a helyi kutatók számára is.

Annál is inkább, mert a helyi kutatások és a helyi monográfiák nagyobb lehetőséget nyújtanak az analitikus vizsgálatokra, mint a nagyobb összefoglalók, különösen, ha értő kezekbe kerül a téma. Ilyen vizsgálatok nélkül 1944/45 eseményeiről nem tudunk árnyalt képet alkotni. Sommás értéktételekkel viszont nem lehet az évtizedeken át tendenciózusan terjesztett téveszmékkel hatékonyan szembeszámolni. Márpedig a célunk nem az, hogy a régi téveszméket új téveszmékkel helyettesítsük, hanem hogy segítsünk kibontakoztatni a tudományos igazságot, közvetve és hosszú távon elősegítve ezzel a nemzetek közötti történelmi megbékélést is ezen a véráztatta tájon.

Emellett azt is látnunk kell, hogy reményeink szerint közeledik az az idő, amikor elkerülhetelenné válik Szerbia és Montenegró államközösség joggyakorlataiba beépíteni és alkalmazni az UNESCO 2000. évi jelentésének ajánlásait (Összefoglaló a volt elnyomó rendszerek biztonsági szolgálatainak archívumairól), beleértve az emberi jogok ellen elkövetett bűnök felelőseinek azonosításához való jogot éppúgy, mint a jog sértések áldozatainak ahhoz való jogát, hogy az okozott károkat számukra megtérítsék és jóvátegyék, valamint az elkobzott javakat visszaszolgáltassák.

* Elhangzott a VMTT-nek az 1944-es magyarellenes atrocitásokról szervezett újvidéki tanácskozásán, 2003. október 25-én.

Szubjektív lábjegyzetek a valósághoz, amelyben a végjáték kezdete folyt

(recenzió)

Csorba Béla: Egy végjáték kezdete, Kissebbségért – Pro Minoritate Alapítvány, OSIRIS – BIP, Budapest, 2002, 116 o.

1999 Szerbia történetének egyik legfontosabb éve, nem véletlen, hogy az akkori történések kapcsán érdekesek a naplók. Persze ez az év nem csak szerb, hanem vajdasági magyar szempontból is fontos. A magyarul olvasók már megismerhették Hódi Sándor: Jugoszlávia bombázása (Lélektani és politikai reflexiók, Tóthfalvi, Logos, 1999) című könyvét, és bizonyára a szerb értelmiségiek íróasztalfiókjaiban is lapulnak még az erről az időszakról szóló naplók. Érdekes Csorba Béla könyvét odatenni a már megjelentetett napló mellé, és hagyni, hogy feleseljenek egymásnak a szövegek, vagy kiegészítsék egymást és fakuló emlékeinket.

Csorba Béla könyve az egy szuszra olvasandó könyvek közé tartozik. Nem csak azért, mert dicséretesen rövid, és mert a szerző lényegre törően fogalmaz, hanem azért is, mert stílusa élvezetes, ötletes, érdekes. Sajnos nem tudjuk, hogy igazából milyen hosszú az eredeti kézirat, mert az előszóból kiderül, hogy egyes részeket, amelyek megjelenéséhez még nem ért meg az idő, kihagytak a könyvből. A szerző sok szokatlan kifejezéssel él, amelyeket a helyzet abszurditásának megjelenítésére komponált (pl. "hadügyér", "hazugságmalom" stb.). Néhol népies ízű szavakat használ, máshol irodalmi magasságokba emelkedik a szöveg, hogy azután filozófiai mélységekbe szálljon alá. Itt-ott néhány saftos trágárság vagy obszcén szó tarkítja a művet. Mindez a többnyire ironikus hangvételű elbeszélésbe ágyazódik. Viccek, anekdoták teszik még érdekesebbé a szöveget. Az olvasó minden alapélményből kap izelítőt, megmosolyoghatja az emberi hülyeséget, hogy aztán rajtuk bosszankodjon, vagy felettük ámuldozzon, esetleg szomorkodjon. Bosszankodni lehet még egy-egy elíráson, ill. következtelen névhasználaton (pl. Maeveica, Majeveica), de nem érdemes, mert nem érintik a könyv lényegét, az viszont nagyobb baj, de szintén nem érdemes bosszankodni rajta, hogy a könyvkötés nem bír ki egy végigolvasást

sem, pedig az jó volna. Tudjuk, hogy a napló szubjektív, azonban ez a könyv nagyon-nagyon Csorba Béláé. Benne van kiolthatatlan hajlama a kritícizmusra, politikai (VMDP) állásfoglalása, magyarsága, értelmiségi volta, temerinisége, apai, gyermeki érzelmei, és még ki tudja mi minden. A napló egyben eszköz is Csorba Béla kezében ahhoz, hogy kiemelkedjen a mindennapok banalitásából, az intellektualitás és moralitás általa érvényesnek tartott magaslatára (Kanttal szólva a csillagos ég felettem, az erkölcs bennem). Bizonyos mondatok reménytelenséget sugallnak, mások – igaz ritkábban – reményt. A bejegyzések sorozata akár egy kisregény is összeállhatna, olyan egységes a motívum-rendszere, a mű lezárása pedig novellisztikus.

Az egészet – akárhogyan is olvassuk – visszafelé értelmezi és helyezi keretbe az utolsó tragikus bejegyzés arról, hogy a bűnös állam szívtelen kiszolgálóival nem engedi, és nem is akarja átengedni a határon azt az embert, aki a haldokló anyját akarja meglátogatni. Hiába a viccek sorozata, az adomázó stílus, a történet – ne feledjük a könyv alapvetően az 1999-es bombázásokkal fonódik egybe – alapvetően tragikus. Tragikus azért is, mert – ahogy a szerző fogalmaz – "mindenki Slobo cinkosa volt", és hagyták, hogy a bombázások végeztével is hatalmon maradjon. A tragikus alaphangulattal, az azt érvénytelenítő ironiával, az esztétikai összetevőkkel talán máshol érdemes lenne foglalkozni, de ez itt és most tévút lenne, hiszen nem a megfogalmazás milyensége, hanem a téma súlya és megragadása az érdekes. A nyelvezetnél maradván azonban, érdekes még elidőzni annál, ahogy a bombázások idején kötelezővé tett propagandaszótárt megsemmisítő kritikával illeti, sőt nevetségessé teszi.

A bejegyzések általában egy-egy bombatámadásnak, ill. harci cselekménynek, a temerini eseményeknek vagy azok következményeinek apropóján születnek, a könyv azonban mégsem leltár. Nem a külvilág történéseinek a lejegyzése, hanem azoké a gondolatoké, ritkábban érzelmeké, amit mindezek szemlélőjükből ébresztenek, mégis ennek ellenére "epikailag hiteles", sőt lehet, hogy hitelesebb mindannál, amit az ob-

jektivitásra törekvő leírások eddig vagy ezek után is lét-rehozhatnak. A bejegyzések egyre súlyosabbak lesznek. És valóban, ha belegondolunk, a bombázások elején az egész – ahogy a szerző találóan fogalmaz – csak "képregényháború" volt, a bombázások elején még kiálltak az emberek az utcasarkokra az eget kémelve, hogy meglássanak egy repülőt. A háborúnak a súlya akkor vált reálissá, amikor elkezdtek az áramellátást megbénítani a grafítbombák. A fenti tény nem is túlságosan érdekes és teljesen logikus, de mégis hajlamosak vagyunk megfedkezni róla. Többek között ezért érdemes naplót írni és olvasni is.

A szerző legjellemzőbb tulajdonsága kriticismusa, és valóban bőven volt mit kritizálni akkoriban, sőt alig akad valami, amit ne lehetett volna kritikával illetni. A kritikus értelmiségi, és egyben a nagyrészt független attitűd a legnagyobb értéke a könyvnek. Valójában a szerző egyedül a VMDP politikájától nem független, ilyen szempontból tehát pártos ez a könyv, de ez nem véletlen, hiszen a VMDP politikáját jelentős mértékben Csorba Béla is alakítja, természetes, hogy ezzel kapcsolatban sem vesz fel semmilyen pózt. Kritikai módszerének lényege, amely egyben gondolkodásának is a módszere, hogy a valóság tapasztalatait összeveti a média által közölt hírekkel, miközben kénytelen logikával él. Ezt ugyanúgy alkalmazza az események kiértékelésében, mint a politikusok és nyilatkozataik megítélésében. A jugoszláviai magyarságnak aligha lehettek más eszközei az igazság megismerésére, még akkor is, ha ez a módszer néha félrevezethet, hiszen azt nem veheti figyelembe, amit elhallgat minden fél. Mégis – még egyszer kiemelve – más módszert alkalmazni nem volt lehetséges, és csak így léphetett ki a hírek féligazságainak pergő propagandarohamából. Erről egyébként ő és mások is lesújtó véleményen voltak, és nem csak a szerbiai háborús propagandáról, hanem a szenzációhajász magyarországi kereskedelmi tévékről, elsősorban a TV2-ről ("lánykori nevén" Csigatévé) és az információhiányban szenvedő közszolgálati hírforrásokról, noha a közszolgálati hírforrások megítélésében vannak pozitív elemek is. Az ebben az időben megnyilvánuló politikusok kemény kritikát kapnak, fajra, nemre, politikai hitvallásra és nemzetiségre való tekintet nélkül. Egyik oldal felé sem elfogult, és nem is feltétlen híve egyik oldalnak sem. Amikor kell, kritizálja az albánokat, a szerbeket és a NATO-t is. Tudja pl., hogy a kosovói albánok között él a vérbosszú hagyománya. Egyaránt elutasítja a jugonosztalgia, de Hamvas vázlatosra sikeredett "homo balcanicus" képét is. Talán csak egy jelentősebb politikus "ússza meg" kriti-

ka nélkül, Orbán Viktor, de róla kevés szó esik. Még pártjának vezetője, Ágoston András is kap némi kritikát annak kapcsán, hogy túlságosan egyértelműen fogalmaz egy kanadai diplomátával folytatott beszélgetésben.

A könyv egyik vezérmotívuma Konrád György kritizálása. Konrád György valóban minden szempontból szerencsétlenül nyúlt a bombázások témájához, és a vezéralakja lett az első pillanatra nem egyértelműen annak tűnő, nyegle pacifizmusnak, ami egyben hazug is volt, abból kifolyólag, hogy lényeges elemek voltak ismeretlenek Konrád György számára. Mégis a Konrádot mentő körülmények ellenére szilárd támpontot ad az, hogy fellépése egy diktátor rendszerét védelmezte, és közben nem vette észre, vagy nem akarta észre venni, hogy maga a diktátor a rendszerével együtt, szükségszerűen vezetett azokhoz a szenvedésekhez, amelyek nem egyeztethetőek össze a pacifisták békevágyával sem. Milošević rendszerére jellemző volt, hogy az lett a hazafi, aki egyben sovíniszta csirkefogó is. Hovatovább a győztesek gögje odáig terjedt, a kosovói cselekmények során is, hogy nem földelték el pl. Kosovón a halottakat. Milošević rendszere tehát egy volt a belső békétlenséggel, és bizonyos embercsoportok üldöztetésével. Ezen a vonalon azonban mélyebbre is hatol, nekimenve annak az értelmiségi tabunak, miszerint csak az erőszak nélküliség hozhat valódi megoldást. Nagyon találó az a megállapítása, hogy a térség sorsát 1920-ban és 1947-ben is az erőszakkal, ill. az erőszakkal való fenyegetés alkalmazásával rontották el. Ha ez így van, akkor miért ne lehetne egy erőszakos diktátor ellen erőszakkal fellépni? Persze mindez nem jelenti azt, hogy Csorba Béla az erőszak híve lenne, sőt nagyon zavarja annak a társadalomnak az erőszakossága, amiben élni kényszerül.

Végigolvasva a szöveget, az bizonyos, hogy az egyik legkárosabb jelenségnek az illúziókeltést tartja (ebben viszont a magyar politikusok kritikájának célpontjai), legyen szó akár a Csurka-féle határmódosítás felvetéséről, vagy arról, ha a Vajdaság autonómiájáról beszélnek. Többször aláhúzza, a Vajdaságban maszszív szerb többség van, így hiú ábránd arról gondolkodni, hogy a magyarságnak jelentős befolyása lehet ilyen helyzetben. Azt hiszem, ebben tökéletesen igaza van a szerzőnek, sőt én még tovább is mennék. Szerintem ugyanis nincs értelme még annak a különbségtételnek sem, hogy őslakos vagy telepess szerbekről van-e szó. Pontosabban nem ez a választóvonal a toleráns, demokratikus és az intoleráns, érzelmileg túlfűtött, értelmileg pedig hiányt felmutató polgártársaink

között. A hamis illúziók keltése mellett a kishitűség és a nemzeti önfeladás zavarja. Csorba Béla a VMSZ-t és vezető politikusait ilyennek tartja, de a magyarországi pártok közül az MSZP-t is. Legyen szó akár politikai taktikáról, akár az európaiaktól remélt pozitívabb megítélésről a hallgatás fejében. Természetesen ez a vélekedés vitatható, megvitatásuk – az én naiv elképzelésem szerint – hasznos eredményre vezethetne, hiszen politizálni ugyanúgy nem lehet ideák nélkül, mint a lehetőségek véges voltának figyelmen kívül hagyásával. A kritikával szemben csupán egy kifogás emelhető, ez pedig az, hogy a kritika nem lehet cél, hanem eszköz a célok eléréséhez, persze ez nem egy naplón kérhető számon, hanem inkább a közéleti szereplésen. Kritikájának azonban nem elsődleges célpontjai a magyar politikusok, hanem maga Milošević és az őt felszínen tartó tényezők összessége, a nyugati és a magyar politikusok is ilyen összefüggésben kapnak kritikát.

A legmélyebb kritikához nem kisebb szerzőt hív segítségül, mint Kantot. Súlyossága miatt ki kell emelnünk ezt a gondolatmenetet. Nem szabad elfelednünk, hogy Milošević rendszere „állapotának törvénytelen-sége”, valamint saját polgárainak egy része ellen elkövetett „népirtó gyakorlata” miatt volt elfogadhatatlan és egyben veszélyes is szomszédjai és a világbéke számára. Noha e kritika kifejtésére a könyv vége felé kerül sor, kimondatlanul már az elejétől jelen van. A rendszer még a gyermekek álmait is megkeserítette, mint az a szerző legkisebb lányának élményéből kiderül. Csorba Béla tehát nem ellenzi egy pillanatra sem a légi csapásokat, szükségszerűnek tartja őket, hiszen egy olyan rendszer ellen folyik, amely felelőtlen, beszámíthatatlan és bűnös. Talán ezért sem inog meg abban a hitében, sőt meggyőződésében, egy pillanatra sem, hogy a bombázás okozója Milošević, és hogy a bombázás jogos, indokolt. Elutasítja azt a véleményt is, amely szerint a NATO-hadművelet afféle úri huncutság, amelynek kizárólagos értelme, hogy kipróbáljanak valami új fegyvert (noha természetesen nem hiszi, hogy ilyesmi nincs a dologban). Kiindulópontja, hogy Miloševićnek meg kell buknia, nem folytathatja a végtelenségig bűnös praktikáit. („Nem békeokmány, hanem kapituláció kell” – ahogy ezt meg is fogalmazza.) Mindebből két további dolog is következik. A NATO-bombázások nem ártottak a vajdasági magyarságnak, hanem megvédték, hiszen megmutatták, hogy nem lehet mindent megetetni a Nyugattal. Ezt a megállapítást enyhíti egy máshol kimondott értékelés, miszerint „Szlobónak” a Vajdaságban nem halott indiánok kellene (mint Kosovón), hanem tüzsi indiánok – azt hiszem az utóbbi volt a döntő

momentum abban, hogy a vajdasági magyarság nem szenvedett az albánokéhoz hasonló szenvedéseket, és ebben talán szerepe van a szerző által nagyon, sőt talán túlzó mértékben kritizált politikusoknak is. A másik következtetése az, hogy az ilyesfajta beavatkozásnak jóval előbb be kellett volna következnie, és hogy a Nyugat balgasága, valamint Milošević bűnei együttesen okozták a tarthatatlan helyzetet. Mindebben a nyugati pacifistákat is kritizálja, és a nyugati értelmiségi társadalom cinikus nihilizmusáról is beszél, hiszen a boszniai népiirtások alkalmával „bölcsen” hallgattak, és 1999-ben is a bombázások és nem a kosovói gaztettek ellen ágálnak. Mindazért, amit elmondott, nem tűnik a hatalommal szembeni jópofizásnak, amikor értellenségét fejezi ki afelett, hogy akkor bombáztak le egy hidat, amikor azon vonat haladt keresztül, vagy amikor lakóépületeket találnak el. Nem jópofizás ez azért sem, mert elementáris erővel leplezi le a hadsereg „hősies-ségét”, amely iskolákba, kórházakba bújik el, ezzel veszélyeztetve azokat, akiket elvben védenie kellene. Logikus ebből a következtetése, hogy a hadsereg csak egy valamit védett, a diktátor rendszerét. A hidakon való hősiességet sem hagyja szó nélkül. Mindezt nem nehéz ugyan kritizálni, de el sem kell felejtetni azt, hogy a hidakon tüntetők lényegében véve nem hajtottak végre hősiességet, hiszen tudott volt, hogy éppen akkor nem bombázzák azt a célpontot, és pl. Újvidéken abban a bizonyos órában, amikor leromboltak egy-egy hidat az oda vezető utak le voltak zárva. A hidak lebombázását érdekes módon értékelte, ugyanis azt mondta erről, hogy növelte a magyarság biztonságát, hiszen azt akadályozta meg, hogy a hadműveletek egy bizonyos pontján nagyszámú fegyverest lehessen Észak-Vajdaságba átdobni. Ezen a ponton lehetne elővenni azt az érvelést, miszerint bizonyára más véleménye lett volna a szerzőnek, ha pl. az újvidéki hidak mellett lakott volna. Mégis ha figyelmesen elolvassuk, megvan benne a megértés az újvidékiek gondolatai iránt is, csakhogy ez nem változtat azon az összefüggésrendszeren, amely a szerző véleménye szerint igazolja a bombázások jogosságát. Nem is hagyja az ún. „kollaterális” veszteségeket kritika nélkül. A könyvben végig jelen van az, hogy a NATO túl sok hibával „dolgozott”, és hogy ez vagy árulás, vagy egyszerűen balgaság, nemtörődomség. Még markánsabb az a véleménye, ami-ben az egész NATO-hadművelet logikai felépítményét kritizálja. Arról volt ugyanis szó, hogy a NATO nem csapott le a hadseregre magára, hanem a lakosság szenvedéseit fokozta, és a helyett, hogy kemény csapásokat mért volna a hadseregre, lakosság elleni, idegtépő hadviselést folytatott. Valóban szörnyű volt az, ahogy

mindkét fél a lakosság ellen viselt pszichológiai háborút, az egyik azért, hogy kitartsa elnöke öröksége mellett, a másik meg azért, hogy eltérítse tőle – miközben nincs áram, víz, és a nagyvárosokban nejlonzacsokba csomagolt bűzbombák pukkannak, miután az emeltről így csomagolva dobták le az ürüléket. A pszichológiai háború preferálásának a magyarázatát abban találja, hogy nem akarták túlságosan legyengíteni az országot az esetlegesen agresszívan reagáló szomszédok miatt. A harcok lanygulásával a szerző lassan érzékeli, hogy a bombázások nem fognak döntő változást hozni, és hogy Milošević marad a hatalmon, ami pedig azt jelenti, hogy a vajdasági magyarságnak még rosszabb lesz (és valóban 2000-ig romlott a helyzet). Így váltak a támadók is Milošević cinkosává a rendszer további fenntartásában. Nem tér ki erre részletesen, de érezhető, hogy nagy elkeseredéssel tölti el az, hogy a NATO-bombázások úgy fejeződtek be, hogy Milošević a helyén maradt. Valójában ez a legszomorúbb fejleménye a bombázásoknak (természetesen leszámítva a nem is kevés egyéni tragédiát). Sajnos arról csak utólag elmélkedhetünk, hogy mi lett volna, ha a békemegállapodás helyett Miloševićnek kapitulálnia kellett volna, és ha nem játszhatta volna el ismét a béketeremtő szerepét, lehet, hogy ma, 2004-ben egészen másként festene a politikai élet ebben a szerencsétlen országban.

A könyv a szerb közéletet és értelmiséget is kritizálja, sajnos az észrevételei még ma is érvényesek. A tömegmegmozdulások sorozatát a középkori pestiskorszakra jellemző haláltánc (dance macabre) dekadenciájához és nihilizmusához hasonlítja. Nagyon találó ez a párhuzam, hiszen mi máshoz lehetne hasonlítani ezt a balkáni kocsmai "dalolva megyünk tönkre" attitűdöt. A szerb közélet felett mondott kritika azonban mélyebbre is hatol, megállapítva, hogy embertelenség hatja át a társadalmat. Érdekesek és újszerűek megállapításai, amelyek alighanem hasznosak lennének a szerb közélet számára is. Az egyik fő észrevétele, hogy a szerb társadalomban leértékelődött az élet, egyszerűen kevesebbet ér, kevesebbként élnek meg. Mindehhez a felelősségtudat és a büntudat apátja, sőt, hiánya társul, amiből az következik, hogy a lelkiismeret-furdalás és megbánás is hiányzik a szerb társadalomból. Ezek a szavak nem csupán vélekedést jelentenek meg, hiszen ha ez nem így lenne, akkor a szerb társadalomban nem csak annak az igénye merülne fel, hogy a magyarok ellen elkövetett 1944-es bűntettekkel vagy az albánok ellen elkövetett bűnök sorozatával nézzenek szembe, hanem annak is, hogy az egymáson elkövetett bűntetteket megpróbálják feldolgozni, hiszen –

és erre nagyon helyesen utal a szerző – pl. a partizánok magában Belgrádban is tizedeket gyilkoltak meg. Erről viszont alig van szó a szerb társadalomban, amelyből hiányzik az az óvatosság is, amit az indokolna, hogy számol a tévedés lehetőségével. A szerző diagnózisa szerint a szerb társadalom összeroppanhat a hamis mítoszainak a súlya alatt. Ebben némi önkritika is megnyilvánul, ugyanis nem felejt el megjegyezni, hogy a hamis mítoszteremtés hasonlít ahhoz, ami a magyar közéletben is folyt/folyik. A kilencvenes évekről mondta egy Tošić nevű demokrata politikus, hogy a szerb társadalom egy nem gondolkodó társadalom. Ehhez kapcsolható, hogy Csorba felveti a kollektív felelősség kérdését (miközben még véletlenül sem helyesli a kollektív büntetést). És valóban, ki a felelős, ha egy társadalom folyamatosan abszurd módon azokat támogatja, akik a romlását segítik elő? 2004-ben is megállapíthatjuk, hogy ez sajnos nem változott meg azóta sem, ebben felelős mind a szerb értelmiség, mind pedig a szerb nagypolitika. A 2000-es években sem változott az, ami megalakulása óta jellemezte az országot, nevezetesen, hogy a belgrádi politikai központ polipkarjai folyamatosan rontják, bontják a Vajdaság (és benne a vajdasági magyarság) helyzetét, egzisztenciáját, kedélyét, tartását, lehetőségeit stb.

A szerzőnek lesújtó véleménye van Szabadkáról, úgy véli, viselkedésével önmaga pusztulását okozza, és a biedermeier látszaton túl nem találja a megoldást saját problémáira. Csorba Béla erőssége az, ahogy át tud látni a magyarságot ért manipulációkon. A jugoszláv lét ugyanis belenevelt a magyarságba bizonyos tabu-axiómákat, ezeket később meglovagolva beleviszi valamilyen hazafias és álhazafias állásfoglalásba, ami a rendszer továbbélését segíti elő azáltal, hogy belekényszeríti a magyarságot "szertartásos politikai ráolvasás"-okba. A kényszerítő elemek át nem látása okozza, hogy torz lelkű, torz tudatú ún. egyszerű emberek, riportalanyokként is képtelenségeket mondanak, ha mikrofont tolnak az orruk alá (legyenek akár szerbek, akár magyarok), pl., hogy a nehézségek hatására az alkalmatlan elemek ki fognak lögni a társadalmunkból. Sajnos sokszor a politikai elit és az értelmiség sem segíti a tisztánlátást, sőt még az irodalom és a kultúra sem egyéb édeskés cukormáznál. Ennek a kóros megnyilvánulása az az attitűd, amely abban is kifejezésre jutott, hogy a szerb közéletben, de az egyének szintjén is működött a következő felfogás: Miféle emberi jogok?! Veszélyben a szerb haza! Azt hiszem valójában ennek a kijelentésnek az ellentéte az érdekes a kisebbségek számára: Miféle haza, ha veszélyben az emberi jogok!

TURCSÁNY PÉTER

Semmisségi eljárás előkészítése Wass Albert ügyében

(Hír és felhívás)

Kráter Műhely Egyesület
2013 Pomáz, Búzavirág u. 2. • tel/fax: 26/328-491
info@krater.hu • www.krater.hu

Turcsány Péter és Szutor Ágnes magánemberként komoly összeggel támogatja a Wass Albertet elítélő 1946/1-es Román Népbíróági Ítélet semmissé nyilvánítása érdekében végzett ügyvédi munkát. A semmisségi eljárás előkészítésére dr. Rátz-Illés Zoltán székeljudvarhelyi ügyvéd (a román s a magyar kamara tagja) még 2003. augusztus végén kapott meghatalmazást Wass Albert fiától, Endrétől. A semmisségi eljárás előkészítéséhez a Kráter Műhely Egyesület kutatócsapata rendkívüli és korabeli dokumentumok átadásával járult hozzá.

Aki az 1941. augusztus 23-i omboztelki vagy szentgotthárdi események szemtanúiról vagy magyar, román, német és olasz dokumentumairól tud, a semmisségi eljárás sikere érdekében értesítse a Kráter Műhely Egyesületet: level@krater.hu

2003. november 19.

Küldi: Turcsány Péter író,
a Kráter Műhely Egyesület elnöke

Az Aracs 2003. évi tartalommutatója

ESSZÉK, TANULMÁNYOK

ÁGOSTON Mihály

Elindultunk szép hazánkból... : sorsfordulón anyanyelvűségünk? == 2003. okt. 4. sz., 12–18 p.

BATA János

Nagy magyar vörös októbertek : Vajda Gábornak == 2003. febr. 1. sz., 5. p.

A költő, aki tette a dolgát és elmondta, amit mondania kellett == 2003. jún. 2. sz., 12–16 p.

Széljegyzetek egy ország megszűnéséhez == 2003. aug. 3. sz., 43–45 p.

Európa összenő? : Az Európai Egyesült Államokból kirekesztett gondolatok == 2003. okt. 4. sz., 9–11 p.

Az Béla kerálynak, másodszor : (Válaszféle Csorba Béla Hozzászólásához) == 2003. okt. 4. sz., 59–62 p.

Vö. Csorba Béla: A pontosság érdekében

F. CIRKL Zsuzsa

Nem adjuk föl! == 2003. okt. 4. sz., 47–48 p.
Az oktatás kérdéseiről

CZAKÓ Gábor

Különös békepont == 2003. febr. 1. sz., 73–77. p.
Aracsi pusztatemplom

CSORBA Béla

A pontosság érdekében : (Hozzászólás Bata János írásához) == 2003. aug. 3. sz., 85–86 p.
Vö. Bata János: A költő, aki tette a dolgát

DÉNAVÁRI D. Zoltán

A polgárság kritikája == 2003. febr. 1. sz., 81–83. p.

Az utolsó esély: a tudásalapú társadalom == 2003. jún. 2. sz., 67–72 p.

DOMONKOS László

Egy anyaországi posztromantikus Fantomországban : (Az Eurocrem íze) == 2003. jún. 2. sz., 17–20 p.

GUBÁS Jenő

Intés az örökhöz == 2003. jún. 2. sz., 6–11 p.
A szerbiai Magyar Nemzeti Tanács megalakulásáról

Tiltakozom! == 2003. aug. 3. sz.,
A Magyar Nemzeti Tanács és a települések elnevezései == 2003. aug. 3. sz., 6–7 p.

Délvidéki lelki aszály == 2003. okt. 4. sz., 36–41 p.

HEGEDŰS Attila

Nagy Imre a jugoszláv nagykövetségen == 2003. okt. 4. sz., 5–8 p.

HÓDI Sándor

A társas kapcsolatok alakulása több-nemzetiségű környezetben == 2003. febr. 1. sz., 84–91. p.

A megtett út : lépések az autonómia megvalósításáért == 2003. okt. 4. sz., 50–53 p.

HORNYIK Miklós

A délvidéki magyar irodalomról : Balázs-Arth Valériának == 2003. febr. 1. sz., 39–45. p.

Személyes sorsközösség : a magyar nemzeteszmé története Joó Tibor életművében == 2003. aug. 3. sz., 23–30 p.

KÁVAI Anna

Elindultunk a Posta úton == 2003. febr. 1. sz., 21–30. p.

A Magyarok Világszövetsége Jugoszláviai Országos Tanácsának a millennium évében meghirdetett

Nyolcvan év kisebbségben című pályázatán első díjat nyert munka eddig még közöletlen része

KEREKES József

Három kroki : a pápai látogatás kommentárja == 2003. aug. 3. sz., 78–80 p.

Az átvilágításról == 2003. okt. 4. sz., 99–100 p.

MÁRKUS Béla

Szakma vagy hivatás – avagy az irodalom értéke és szerepe == 2003. okt. 4. sz., 19–21 p.

MÉSZÁROS Zoltán

A sine ira et studio elve a jugoszláv történetírásban és egy értelmezési kísérlet == 2003. okt. 4. sz., 101–110 p.

MIRNICS Károly

Auschwitz nemcsak zsidó fájdalom == 2003. febr. 1. sz., 6–9. p.

Kertész Imréről

A józan ész trónfosztása : avagy iszapbirkózás oklevél-honosítási ügyben == 2003. febr. 1. sz., 92–94 p.

Magyarország külpolitikája: satuban a jószomszédsági viszonyok fenntarthatósága és a délvidéki magyar kisebbségvédelem között : 1886–2002 == 2003. jún. 2. sz., 32–35 p.

A magyar királyságból kiszakított utódállamokban élő magyar nemzeti kisebbségek összehasonlító története (1918–1938) == 2003. aug. 3. sz., 31–42 p.

Ámitás és hiszékenység : gyorsjelentés a délvidéki magyar népességi helyzetről == 2003. okt. 4. sz., 44–46 p.

MIRNICS Zsuzsa

Mágusok varázspálcája : nem létező helyzetekben nem létező emberek == 2003. febr. 1. sz., 31–38. p.

MÜLLER Éva

Csak ennél rosszabb ne legyen! == 2003. okt. 4. sz., 49 p.

PÁLL Sándor

Csuka Zoltán: A visszatért Délvidék – új szempontok hatvan évvel később == 2003. okt. 4. sz., 85–93 p.

SÁGI Zoltán

A kisebbségérzés-fogságában == 2003. okt. 4. sz., 42–43 p.

SZLOBODA János

Ködobálók == 2003. febr. 1. sz., 17–19. p.

A „névvegyelemzés” módszerének megalapozása a Jugoszláv Királyság idején == 2003. jún. 2. sz., 41–43 p.

Eurorégiók és magyarság : (Forgácsok egy alkotóműhelyből) == 2003. aug. 3. sz., 15–18 p.

Tájkép csata után == 2003. okt. 4. sz., 29–34 p.
A Magyar Nemzeti Tanács és településeink nevei

TARI István

A költő, aki közéleti szerepet vállal : (a Berzsenyi-díjas muravidéki Bence Lajosról) == 2003. aug. 3. sz., 89 p.

TIEZE Jenő és VÁRADY József

Megemlékezés msgr. dr. Géczy Tibor halálának 10. évfordulója alkalmából (1915–1993) == 2003. aug. 3. sz., 90–91 p.

TOMÁN László

A Szerb Vajdaság és mi == 2003. febr. 1. sz.,
98–101. p.

Nálunk még nem múlt el a kommunizmus ==
2003. aug. 3. sz., 8–9 p.

VAJDA Gábor

Akit igazoltak a fejlemények... : Kiss Ferenc és
Bori Imre vitája a vajdasági magyarok
autonómiájáról == 2003. febr. 1. sz., 46–50. p.

Autonómia és szolgálalkúság == 2003. aug. 3.
sz., 12–14 p.

Szorításban : nyelvünk, irodalmunk és nemzeti
kultúránk esélyei == 2003. okt. 4. sz., 26–28 p.

VARGA Zoltán

[Füzetek: közreadja Vicei Károly] == 2003. aug.
3. sz., 73–77 p.

VEKERDI József

Regnum unius linguae : (Megjegyzések az
Intelmek új fordításához) == 2003. aug. 3. sz.,
19–22 p.

VICEI Károly

Politikai esztétika – meddig? == 2003. okt. 4.
sz., 22–25 p.

KÖNYVKRITIKA**CSORBA Béla**

Nem pusztán történeti vizsgálódás : Szücs
Jenő könyve szerbül (Jene Sič: Skica o trima
evropskim istorijskim regionima, Stylos, Novi
Sad, 2003) == 2003. aug. 3. sz., 81–84 p.

VAJDA Gábor

Akit túl jól megtanítottak a tisztességre :
Brenner János: Így láttam, így éreztem...
Emlékirataim.
Életjel, Szabadka, 2003 == 2003. jún. 2. sz.,
21–27 p.

VERSEK**ÁCS Károly**

Kérelem magyar igazolványért == 2003. jún. 2.
sz., 36–38 p.

Délvidéki óda == 2003. okt. 4. sz., 35 p.

JUHOS-Kiss János

Életünk == 2003. okt. 4. sz., 96 p.

KISS Klára

Fémeletben == 2003. aug. 3. sz., 11 p.
Menekültek == 2003. aug. 3. sz., 11 p.

CSORBA Béla

Gondolatszabadság == 2003. febr. 1. sz., 20. p.

Provokáció == 2003. febr. 1. sz., 20. p.

SZINTA János

Új Szent István-legenda == 2003. aug. 3. sz., 5 p.

B. FOKY István

Tudósítás a Reménység fokáról : (Egy doktori
disszertáció alapanyaga is lehetne) == 2003.
aug. 3. sz., 46–47 p.

URBÁN Farkas Gábor

Létköz-nap == 2003. jún. 2. sz., 31 p.

TARI István

Készég == 2003. jún. 2. sz., 57 p.

SZÍNMIŰVEK

VICEI Károly

Színjátékszók : (dráma négy részben) == 2003.
febr. 1. sz., 10–16. p.

VAJDA Gábor

Titoán Kámen, avagy a gerinctelenek : történelmi szatíra három részben, végjátékkal
== 2003. jún. 2. sz., 58–66 p.
II. rész == 2003. aug. 3. sz., 65–72 p.
III. rész == 2003. okt. 4. sz., 74–81 p.
Végjáték == 2003. okt. 4. sz., 82–84 p.

ÖNÉLETRAJZ, NAPLÓ, EMLÉKEZÉSEK

BATA János

Napló == 2003. febr. 1. sz., 51–54. p.

B. FOKY István

Hetvenkedő : (Önképtörödékek 1.) == 2003. okt.
4. sz., 70–73 p.

GÉCZY Tibor

Visszaemlékezéseim == 2003. jún. 2. sz., 44–53 p.
Visszaemlékezéseim II. == 2003. aug. 3. sz.,
53–62 p.

KOVÁCS Nándor

Párhuzamos életképek == 2003. aug. 3. sz.,
48–52 p.
Párhuzamos életképek == 2003. okt. 4. sz.,
63–69 p.

SZEMERÉDI Magda

Mindenszentek napján : az 1944-es események
adorjáni emlékezete == 2003. aug. 3. sz.,
63–64 p.

SZÜCS István

Az utolsó napszám : visszaemlékezés az 1944-es
nagyfényi áldozatokra == 2003. okt. 4. sz.,
94–95 p.

INTERJÚ

TERNOVÁC István

Sztálin levágott füle : beszélgetés Csorba
Bélával 1956-os élményeiről
== 2003. febr. 1. sz., 55–59. p.

ELBESZÉLÉSEK, NOVELLÁK, KISREGÉNY

BURÁNY Nándor

A vezérezredes utolsó levele
A kisregény befejező része == 2003. febr. 1.
sz., 60–72. p.

CSONKA Margaréta

Zarándoklás Bey Moghba == 2003. jún. 2. sz.,
54–56 p.

B. FOKY István

Rajzásállapot == 2003. febr. 1. sz., 80. p.

MŰVÉSZETTÖRTÉNET

SZÉKELY András Bertalan

A szivárványhid alatt == 2003. febr. 1. sz.,
78–79. p.
Gálffy-Bódi Tamás

DOMÁNYINÉ Kiss Katalin

A Tisza-parttól az óceánig : Tóth István szob-
rászművész életútja == 2003. jún. 2. sz., 76–77 p.

NAPRÓL NAPRA

BOZÓKI ANTAL

Levél [Utasi Jenőhöz és Mirnics Károlyhoz] ==
2003. jún. 2. sz., 73–74 p.

CSORBA Béla

Félszeműek között vak a király == 2003. jún. 2.
sz., 5 p.
A Magyar Nemzeti Tanácsról Tomán Lászlónak

MIRNICS Károly

Válasz [Bozóki Antal levelére] == 2003. jún. 2.
sz., 75 p.

TOMÁN László

Ellenkezőleg! == 2003. febr. 1. sz., 94–97. p.
Megválasztották ugyan a Magyar Nemzeti Taná-
csot; Ismét Bordás Győző lett a Forum
Könyvkiadó igazgatója; Mi kell ahhoz, hogy az
ember újságíró legyen? ; A történelemkönyvekről
cikkezett; Napról napra tapasztaljuk; A Minden-
szenteket iskolai szünnapnak;
Ha Vajda Gábor nem említi az Aracs; Folyóira-
tunk előző számában Gubás Jenő;
Két régi, úgynevezett hadikutat találtak; Felhör-
dült a nacionalista szerb;
Nemcsak a gyűlöletbeszéd terjedt el;

Ellenkezőleg! == 2003. jún. 2. sz., 28–30 p.
Illyés Gyula születésének századik; A fentiekhez
kapcsolódik; Jubileumot ünnepelt
az Újvidéki TV; Boldogok lehetnénk, hogy két
vajdasági is kapott Magyarországon díjat;
Még körülbelül 700 menekültközpont; Magyarel-
lenes röpcédulák; Mindenkinek az lehet a véle-
ménye a titói;
A szabadcsapatairól elhíresedett Arkan; Hason-
lóképpen vélekedik – más összefüggésben –
Čedomir Popov; Nem hagyhatjuk szó nélkül;
Alighogy a szerbiai képviselőház elfogadta;

TOMÁN László

Kilóg a lóláb == 2003. aug. 3. sz., 10 p.
Válasz Csorba Bélának

TOMÁN László

Ellenkezőleg! == 2003. aug. 3. sz., 87–88 p.
Interjút adott Bordás Győző; Készül Szerbia új al-
kotmánya; Az újvidéki 021-es rádiónak
van második műsora; Megjelent a Forum kiadásá-
ban egy szerb nyelvű elbeszéléskötet; Megdöb-
bentő riportot írt Kabók Erika Radnóti Miklós bori
szobrának a sorsáról; Ismét felröppentette a ket-
tős állampolgárság kérdését; Újabb megaláztatás
érte a vajdasági magyarságot.

DÍJAK, ELISMERÉSEK

ÁGOSTON, Mihály

Aracs-Főnix-díj nemzeti megmaradásunkért ==
2003. febr. 1. sz., 102. p.

„Végvidéken, végveszélyben” == 2003. okt. 4.
sz., 97–98 p.

SZÉKELY András Bertalan

Elismerés a szórvány szolgálatáért == 2003.
jún. 2. sz., 39–40 p.

SZÖLLŐSY Vágó László

Minden nagy lélek egy sugár == 2003. okt. 4.
sz., 54–58 p.

MŰMELLÉKLETEK, ILLUSZTRÁCIÓK

Aracs-Főnix-díj == 2003. febr. 1. sz.

BOROS György

Szimbólumok vonzásában == 2003. aug. 3. sz.

CSOBANOV Márta

Születés == 2003. aug. 3. sz.

GÁLFY-Bódi Tamás

Gyökerek (linómetszet) == 2003. febr. 1. sz., 79. p.

GYURKOVICS Hunor

A szám grafikái == 2003. aug. 3. sz.

KALMÁR Ferenc

Feszület == 2003. febr. 1. sz.

SZABÓ Edit

Védelem == 2003. aug. 3. sz.

SZERVÁTIUSZ Tibor

A szám képzőművészeti anyagát Szervátiusz Tibor alkotásai képezik == 2003. okt. 4. sz.

TÓTH István

A csillagok elérése == 2003. jún. 2. sz.

A szám képzőművészeti anyagát Tóth István szobrászművész alkotásai képezik == 2003. jún. 2. sz.

TÖRÖK István

Jelképek == 2003. aug. 3. sz.

E számunk kiadását a

NEMZETI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG
MINISZTERIUMA

és a

támogatta.

Szerkesztőségi hírek

Tomán László levelében kér bennünket, hogy közöljük: 2004. január 1-jén kilépett az Aracs szerkesztőbizottságából. Neki és Marcsók Vilmának is köszönjük az eddigi együttműködését. A szerkesztőség két új tagjának, Gábrityné Molnár Irénnek és Matuska Mártonnak sikeres munkát kívánunk.

Aracs

A délvidéki magyarság közéleti folyóirata

Alapító: az Aracs Társadalmi Szervezet, Szabadka

Kiadja a Logos Grafikai Műhely, Tóthfalu

Főszerkesztő: Utsi Jenő

Felelős szerkesztő: Vajda Gábor

Lektor: Gubás Ágota

Fedőlapterv: Gyurkovics Hunor

Szerkeszti a szerkesztőbizottság. Tagjai: Bata János, Cirkl Zsuzsanna, Gubás Jenő, Gabrityné Molnár Irén, Gyurkovics Hunor (képzőművészeti szerkesztő), Matuska Márton, Tari István, Utsi Jenő, Vajda Gábor

Egyes szám ára 80,00 dinár, évi előfizetés 320,00 dinár + postaköltség. Külföldi előfizetés a belföldinek kétszerese.

Szerkesztőségi fogadóórák: **hetente szerdán 8-tól 12 óráig** a szabadkai Városi Könyvtár földszinti olvasótermében. A szerkesztőség címe: **Gradska Biblioteka – Városi Könyvtár, 24000 Subotica – Szabadka, Dušan cár u. 2.** Telefon: (024) 553-115. Fax: (024) 42-069.

Készült a Logos Grafikai Műhelyben, 800 példányban

A folyóirat megrendelhető: Grafička Radnja „LOGOS”
24427 TOTOVO SELO
Zlatiborska 4.

e-mail: logos@tippnet.co.yu

vajda@suonline.net

Tel/fax: +381 (0)24-883-040

Olvasható az interneten: www.aracs.org.yu.

A Logos folyószámlasszáma: 335-5022-27 Metals Banka AD Novi Sad Expozitura Senta

A Szerbiai Igazságügyi Minisztérium a 651-01-157/2001-08 szám alatt jegyezte be a folyóiratot.

Trianon

Levél a magyarsághoz

A Bucka-Gányó művésztelep emlékére

Rajz

301-es parcella

Száríts János emlékére

